

B 11795

H.

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MDCCCLXXXVI—LXXXVII.

FASCICULUS II.

I—II.

BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ-JÓZSEF-TUDOMÁNY-EGYETEM
TANÁCSÁTÓL 1887. FEBRUÁR 4-ÉN RENDEZETT

LADÁNYI EMLÉKÜNNEP

ALKALMÁBÓL TARTATTAK.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT A MAGYAR POLGÁR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1887.

I.

BESZÉD,

MELYLYEL

SZAMOSI JÁNOS

tiszteletbeli bölcsészettudor, a classica-philologia ny. r. tanára, a középiskolai tanárképző-intézet igazgató-tanára, az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság tagja, a zárthelyi írásbeli tanárvizsgálatok ellenőrzésére kinevezett ministeri biztos, az országos középiskolai tandrügyesület és a kolozsvári katonai tudományos egyesület tiszteletbeli, a Kemény Zsigmond-társaság rendes, a budapesti philologiai társaság és az erdélyi muzeum-egylet választmányi tagja, s az utóbbi első szakosztályának elnöke, az erdélyi róm. kath. status igazgató-tanácsának tiszteletbeli titkára, a kolozsvári róm. kath. főgymnasium és két finövelde gondnoka, a kolozsvárrárosi és a róm. kath. egyházközségi iskolaszékek tagja, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karnak két ízben volt deánja,
a m. kir. tudomány-egyetem e. i. rectora

AZ ÜNNEPÉLYT MEGNYITOTTA.

BESSÉD

1871

SZAMOSI JÁNOS

ANONYMUS MEGNYITÓ

Nagytekintetű Egyetemi Közgyűlés!

Tisztelt Közönség!

Ma egy éve, hogy a mitől féltünk, a mire szorongó kebellemel gondoltunk, bekövetkezett, — dr. Ládányi Gedeon kartársunk 1őlünk megvált. Megvált pedig nem úgy, mikép ő tervezé, s mikép mi is magunknak képzélők, hogy érdemekben gazdag 40 évi tanári működés után, a jól kiérdemelt nyugalmat élvezze, hanem hogy a halál fagyos karjai között térjen öröknyugalomra, a sir nyugalmára.

Igaz, hogy az utolsó napokban egymást érték volt az aggasztó hírek. Igaz, hogy félelemtől szorongó kebellemel néztük volt erőködéseit, melyekkel, minden lebeszélés daczára, megtörve is igyekezett tanári kötelmeinek megfelelni, de oly közel nem hitük, nem hihettük a katastrophát.

És a mikor a gyászhir, mint villamáram átjárta e várost, általános volt a veszteség érzete, általános a fájdalom, a gyász mindazok között, a kik az elhunytat bármi távolról ismerték, vele bár csak egyszer is érintkezésbe jöttek. Elmondhatjuk róla is a római költövel: *Multis ille bonis flebilis occidit.*

Tanítványai benne nemcsak az alapos ismeretü, széles látkörü, éles kritikájü és erős logikájü tudós tanárt tisztelték, hanem az ifjuság szeretetteljes ba-

rátját, jóakaratu tanácsadóját, biztos Mentorát, csaknem bálványozva szerették.

Mi, tanártársai, nemcsak a dolog természeténél, a conventionalis illem és testületi szabályoknál fogva tiszteltük benne a kartársat, hanem lelkünk egész hevével, szívünk egész melegével tiszteltük, szerettük az egyenes lelkü, derék férfiut, az aranytiszta jellemet.

És a nagyközönség? — Mennyire tisztelte, mennyire becsülte, mutatta a végső tiszteletadásra összegyűltek sokasága, mutatták a napi sajtó egybehangzó necrologjai, és mutatja ma az emlékünnepeére itt összesereglettek diszes gyülekezete.

Emlékünnepeére, melyet az egyetem tanácsa a bölcsészet-, nyelv- és történelem-tudományi kar indítványára külön egyetemi ünnepélyül rendezett halála évfordulóján.

Külön ünnepélyül, nehogy figyelmünket bármi más tárgy megossza, hanem hogy gondolatainkat ez órában kizárólag és zavartalanul a boldogultnak szentelhessek.

Egyetemi ünnepélyül, mert ő nemcsak egy tudománykaré volt, hanem az egész tudományegyetemé.

Épen azért csak a legszebb, leglélekemelőbb szokások egyikét követte az egyetem tanácsa, mikor ez emlékünnepeély megtartását elhatározta.

A gyászeset bekövetkezte alkalmával a fájdalom frissesége, élénksége nem engedi, hogy emlékbeszédeket tartsunk, hogy az elhunyt életét, érdekeit közelebbről kutassuk; de most, mikor egy teljes év leteltével, az elvesztés feletti fájdalom mégis

csak enyhült, mikor a seb már nem sajog, most vállalkozhatunk arra, hogy az elhunyt kartárs pályafutása felett elmélkedjünk, érdemeinek füzérét mintegy közösen megkössük. A míg csak a szív szólott, az észnek hallgatni kellett.

Egy évvel ezelőtt megsirattuk, gyászoltuk; most a gyász év elteltével dicsőségét, halhatatlanságát hirdetjük. Mert a nagy apostol szavai szerint jó harczot harczolt s végre eltéetett neki a dicsőség koronája.

És mégis, minő fájdalmas művelet ez is! A behegedt sebek megújulnak, a veszteség érzete abban a mértékben fokozódik, a melyben a boldogult reconstruált képe, nagyszerűségben emelkedik. Ámde más részről büszkén dagad keblünk, hogy elmondhatjuk: „a miénk volt!“ Büszkén írjuk alma materünk történetkönyvébe nevét, s ha majd egykor — mit erősen és rendületlenül hiszek — egyetemünk kivivja magának a közbecsülésnek és jó hírnévnek azt a dicsőségét, mely több száz évvel idősebb testvéreinek halántékát köríti, akkor az ő neve ott fog ragyogni azok közt a legelsők nagyjai közt, kiknek az alapvetés nagy munkájában az oroszlánrész jutott ki.

Most pedig, megnyitván ezennel a kegyelet ünnepegyét, felkérem dr. Szabó Károly ny. r. tanár urat emlékbeszédének előadására.

II.

EMLÉKBESZÉD

Dr. LADÁNYI GEDEON

NY. R. TANÁR FELETT, TARTOTTA

SZABÓ KÁROLY,

tiszt. bölcsészettudor, a hazai történelem ny. rendes tanára, az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság tagja, a középiskolai tanárképző intézet tanára, az erdélyi orsz. muzeum és a m. kir. Ferencz-József tud. egyetem könyvtárának igazgatója, a magy. tudom. akadémia rendes tagja, a bölcs. nyelv. történettud. kar 1872¹/₃-ik évben volt prodeánja, 1881¹/₃-ben volt deánja, az egyetem 1882¹/₃. tanévben volt rektora és 1883¹/₄-ben prorektora.

Kartársaim megtisztelő megbizásának hódolva elfogódott szívvel teljesitem a szomorú kötelességet, midőn ez ünnepélyes gyűlésben, melylyel egyetemünk tanácsa néhai Ladányi Gedeon halálának évfordulati napját megügendőnek határozta, rövid és egyszerű emlékbeszédemben igyekezem tolmácsolni az őszinte fájdalom érzetét, mely egyetemünk közönségét áthatotta, midőn ezelőtt egy évvel mindnyájan megdöbbenve értesültünk a veszteségről, mely Ladányi Gedeon halálával oly érzékenyen sujtotta ifju egyetemünket, melynek ő kiváló disze, tanári karunkat, melynek büszkesége, s az ifjuságot, melynek tiszteletteljes szeretete tárgya volt.

Több mint 40 évre terjedt tanári pályáján Ladányi nemcsak mint tanár, hanem mint író s ember is, egyaránt kivivta az általános elismerést, a köztiszteletet és szeretetet. S ha én még is ez ünnepélyes órában, ezen helyen s ezen közönség előtt, az ő életét, működését és hatását vázolván különösen azokra az érdemekre fektetek súlyt, melyeket mint a hazai tanügy egész életén át buzgó és hű munkása szerzett, azt hiszem, hogy ez által leginkább megfelelhetek az ezen egyetemi ünnepély rendeltetése által elém szabott föladatnak.

Ladányi életpályája nyugodtan s zajtalanul folyt le, mint egy csendes, de mély folyó, mely termékenyítőleg hat a partjain elterülő vidékre. Egyszerű, igénytelen, de nyílt és tiszta ez életpálya, mint a milyen volt lelkülete. Élete kora ifjúságától fogva folytonos munkában tölt el, tanulásnak és tanításnak szentelve. A siker, melyet az oktatás terén ugy a középiskolai, mint a jogakadémiai és az egyetemi tanszéken kivivott, a hatás, melyet hallgatóira 40 éven át mindvégig üdvösen birt gyakorolni, nemcsak kiváló tehetségeinek, tudományos képzettségének, hanem egyszersmind lankadatlan szorgalmának, annak a mély kötelességérzetnek és önfeláldozó odaadásnak volt gyümölcse, melylyel hivatása betöltését a szó teljes értelmében szíven viselte.

Ladányi Gedeon született Hiripen, Szathmár vármegyében 1824. május 24-én. Az elemi iskolákat szülő falujában, az akkor 6 éves középiskolai tanfolyamot a szathmári ref. gymnasiumban végezte. Onnan a felsőbb tudományok hallgatására a máramaros-szigeti ref. lyceumba ment s ott hallgatta a bölcsészeti tanfolyam két első évét. 1841. november elején a debreczeni ref. collegium hallgatói közzé iratkozott, s 4 éven át 1845. augusztus végeig ott végezte a bölcsészeti tanfolyam harmadik évét s azután az akkor egy éves jogi és két éves hittudományi tanfolyamot, mindenben kitünő sikerrel.

Mint papi pályára készülő s az iskola jótéteményeiben részesült ifjú, a reform. főiskolákban divatozott szokás szerint Szigetről három izben, Debreczenből 5 év alatt tizenötször ment ki, mint ünnepi kiküldött a vidék tekintélyesebb egyházaiba.

Az egyházi szónoklatban így szerzett gyakorlatára, később is, midőn mint tanár papi hivatal viselésére többé nem gondolt, mindig kedvesen emlékezett, elismerve e szónoklati gyakorlatok, mint az előadásra képesítő gyakorlati iskola, jótékony hatását, melynek a tanári széken is kitünő sikerét tapasztalta.

Az akkor a reform. főiskolákban szokásban volt tanítási rendszer szerint a főiskolai tanári kar a gymnasiumi 6 osztály tanítására a hittant végzett ifjak közül a legjelesebbeket, mint évenként változó köztanítókat, szokta alkalmazni. Így lett Ladányi is 1845. nov. 1-én, 21 éves korában a debreczeni gymnasium első osztályának köztanítójává; ekkor lépett valódi hivatása terére.

1847. márczius 1-től fogva 1851. augusztus végeig, négy és fél éven át, Ladányi mint a szalon-tai 6 osztályu ref. gymnasium vezetésére megválasztott igazgató tanár működött, a városi és egyházi előljáróság elismerő bizonyítványa szerint ez intézet három felső osztályában kitünő szorgalommal és sikerrel tanítva, „s éppen ezért, valamint az alatta állott tanítókkal és tanítványaival való humanus bánásmódjáért, — mint az említett bizonyítványban hangsúlyozva van, — ugy az egyházi, valamint a városi előljáróság és összes lakosság szeretetét és tiszteletét bírta“.

Midőn az 1848/9-diki szabadságharcz lezajlása után a keserves emlékezetű Bach-kormány idejében a protestáns középiskolák nyilvánossági joga a Thun-féle középiskolai rendszer életbeléptetésétől tétetett függővé, s ennek következtében a tiszántúli ref. egyházkerület nem habozott meghozni az áldozatot fél-

tett kincsenek, a debreczeni főgymnasiumnak megmentésére, s a 8 osztályúvá szervezett középtanodába állandó tanárokat alkalmazott, Ladányi Gedeon egyike volt azoknak, kiket az egyházkerület bizodalma az ujonnan alkotott tanszékekre meghívott. A reform. hitfelekezet ezen legnépesebb gymnasiumában 1851. szept. 1-én foglalta el állomását, s ott szolgált a felekezeti, de egyszersmind nemzeti tanügynek két évig mint a classicus nyelvek, 1853-tól fogva pedig mint a felgymnasiumban az egyetemes történelem tanára, 1860-ig, midőn az egyházkerület bizalma őt a debreczeni jogakadémiában a magyar állam és alkotmány történetének rendes tanszékére emelte, melyhez az egyetemes történelemnek a felgymnasium VII. és VIII-dik osztályában való tanítása is volt kapcsolva.

Mint gymnasiumi tanár Ladányi nemcsak kitünő sikeres előadásával hatott évenként száznál is több tanítványa szellemi tehetségeinek fejlesztésére, hanem a hazai oktatásügy emelésére is közremunkált az által, hogy hallgatói számára kidolgozta s kiadta az egyetemes történelem iskolai kézikönyveit. Így jelent meg legelsőbben az algymnasium számára írt kézikönyve, „A világtörténet főbb eseményei rövid kivonatban“, melynek 5-ik javított kiadása Debreczenben 1873-ban látott világot. Ezt követték 1856-ban „Az ó-kor történetei“, 1862-ben „A középkor történetei“ s 1866-ban „Az új-kor történetei.“ A világtörténelem ezen teljes iskolai kézikönyve mily szükségnek felelt meg, mutatja az, hogy annak I. része, az ó-kor, 1879-ig 4, a középkor 1877-ig 3, s az új-kor ugyancsak 1877-ig 2 javított kiadást ért, mind Debreczenben.

Ugyanott adta ki 1860-ban gymnasiumi tanítványai számára „A magyar nemzet története rövid kivonatban“ című kézikönyvét is, melynek legújabb 5-dik kiadása Debreczenben 1882-ben jelent meg. Hogy ezen szép magyarsággal, világos folyékony styllal irt s helyes módszerrel szerkesztett kézikönyvek mennyire megfelelték a tanügyi követelményeknek, bizonyítja az, hogy azok a tankönyveknek a legújabb korban eléradt versenyében is megtartották értéköket, s mai napig is sikerrel vannak használatban nemcsak felekezeti, hanem állami s hatósági középiskolákban is.

Még nagyobb szolgálatot tett Ladányi tanügyi irodalmunknak, midőn mint jogakadémiai tanár 1863-ban hallgatói számára kiadta „A magyar alkotmány története“ című kézi könyvét, mely 1869-ben 2-ik, 1873-ban 3-ik javított s újra átdolgozott kiadásban jelent meg, 1867-ben pedig közzé tette felsőbb tanulók számára dolgozott „Magyarország története“ című tankönyvét. Hogy Ladányi e munkája javított kiadására gondolt, kitetszik az általa használt példányból, melyben a tervezett javítások és nem igen lényeges változtatások be vannak jegyezve. E tervbe vett javított új kiadás azonban, melynek eszközlésére őt kiadója Csáthy György debreczeni könyvárus 1882-ben fölkérte, bizonyosan a szerző már ekkor bekövetkezett gyöngélkedése miatt elmaradt, s így ezen maig is használt tankönyv 2-ik kiadása 1883-ban minden változtatás nélkül látott világot.

Az 1867-iki kiegyezés után, mely a magyar korona tartományainak a lajtántúliakkal való viszonyát s a közöseknek elismert ügyek elintézésének

módját szabályozván, a felelős magyar miniszterium föllállításával tért nyitott a nemzet előtt az alkotmányos élet fölelevenítésére, a magyar államiság eszméjének bent a hazában is a külfölddel szemben is megvalósítására, mind inkább érezhetővé vált oly munka szüksége, mely a magyar alkotmány történetet a honalkotástól fogva a legujabb korig a tudomány fokozott igényeinek is teljesen megfelelőleg, de a nagy közönségnek is élvezhető modorban adja elő, a nemzeti jogokhoz való ragaszkodást ápolja, az alkotmányos törvények iránti tisztelet érzetét erősítse, és így jótékony hatást gyakoroljon a magyar államiság fejlődésére, megizmosodására. E munka szüksége és hasznos voltát senki sem érezte jobban mint Ladányi, ki évek óta foglalkozott a magyar alkotmány történetének tanulásával és tanításával, s nagyon jól tudta, hogy az óhajtott siker elérésére sokkal mélyebbre hatóan kidolgozott tudományos munka kívántatik, mint a milyen egy akadémiai előadásokhoz vezérfonalul készült, különben bármily jelesen szerkesztett tankönyv lehet. Ladányi érezte hivatását, bizott erejében, s készséggel vállalkozott a nem könnyű föladat megoldására. Így jött létre, aránylag rövid idő, alig egy pár év alatt, Debreczenben két vaskos kötetben 1871-ben megjelent nagy munkája, „A magyar királyság alkotmánytörténete a szathmári békekötésig, az olvasó közönség számára“, melynek egyetlen maig is sajnosan érzett hiánya, hogy 1711-től a legujabb kori átalakulásig nincs lehozva.

Már e munka megjelenése előtt széles körben ismeretes volt a Ladányi neve, ugy is mint tanáré,

kinek tankönyveit a szakemberek örömmel fogadták, úgy is mint íróé, ki a debreczeni főiskola Értesítőjében s több folyóiratban közlött cikkeivel tudományos képzettségének s írói hivatásának meggyőző bizonyságait adta: a szaktudósok figyelmét azonban főképen a Budapesti Szemle 1869-iki évfolyamában „A magyar királyság alkotmánya az Árpádok alatt“ című közleményével vonta magára, mely mintegy mutatóvívul szolgált dolgozás alatt lévő nagy munkájának. E cikk, melyben szerző mély tanulmánnyal tárgyalja a magyar állam alkotmányos életének négy százados fejlődését, s önálló vizsgálódáson alapult nézeteit és ítéleteit az érvek meggyőző erejével igazolja, a szaktudósok előtt úgy mutatta őt be, mint a kitől a magyar tudományos irodalom maradandó becsü közjogi művet várni jogosítva van. Ex ungue leonem, mondá a római példabeszéd; az oroszán körmét könnyü volt a szakértő olvasónak e velős tömörséggel irt közleményből azonnal fölismerni.

A jelzett nagy munka megjelenését 1871-ben a sajtó elismeréssel fogadta s irodalmunk valódi nyeresége gyanánt mutatta be, kiemelve, hogy alapos forrásbuvárlat eredménye, önálló fölfogással, de mégis teljes tárgyilagosan van dolgozva, tiszta, világos előadással, könnyü styllal, a nagyközönségre nézve is élvezhető modorban van írva, s épen azért minden mivelte magyar emberre nézve nélkülözhetetlen. Ezen dicséret méltó voltát semmi sem igazolja világosabban, mint az, hogy a pesti egyetem jeles tanára dr. Kautz Gyula e munkát mindjárt megjelenése után tankönyvül elfogadta.

A magyar tudományos Akadémia nem késett az írói érdem méltó elismerésének kifejezést adni, midőn 1872. május 24-én tartott közgyűlésében Ladányit levelező tagjává választotta, ki is székét az akadémiában „A modern alkotmányos monarchiai intézmények a középkori államokban“ című értekezésével 1873-ban foglalta el.

A magyar állam önrendelkezési jogának helyreálltával csaknem egyszerre lett döntő körökben komoly megfontolás tárgyává a hazánk területén fölállítandó második tudomány-egyetem kérdése, ezen égető szükségül elismert intézet eszméje azonban csak 1872-ben valósult meg. Ekkor érte Ladányit az a tanári és írói érdemeivel kivívott kitüntetés, hogy ő Felsője 1872. szept. 29-én kelt legmagasabb elhatározásával ezen egyetemhez az egyetemese történelem nyilvános rendes tanárává, székének elfoglalása után pedig nem sokára, azon évi nov. 10-én, a nmélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által az egyetemünk mellé fölállított jogtörténelmi államvizsgálati bizottság tagjává is kineveztetett.

A debreczeni főiskola teljes mértékben érezte a veszteség súlyát, melyet egyszerre két legkitünőbb tanára: Ladányi Gedeon és Imre Sándor távozásával vallott, s fájdalmát csak annak tudata enyhítette, hogy a második magyar egyetem megalapításához két oly kiváló tanerővel járulhatott, kikre mint egykori jeles növendékeire s még jelesebb tanáira méltán büszke lehetett. Ezen érzelmeknek ad kifejezést a tiszántúli ref. egyházkerület érdemekben megöszült püspöke Révész Bálint

1872. okt. 9-én Ladányihoz intézett bucsulevelével, melyben őt „idáig hiven, buzgóan és kitünően viselt tanári állásától“ az egyházkerület nevében is fölmentvén, így nyilatkozik: „Együtt érzem a fájdalommal az örömmel távozása és méltatása fölött. Legyen uraságotnak közöttünk töltött, ránk nézve nagybecsü multjáért és működéséért kísérő társa becsüléssel és tisztelettel társított jó emlékezésünk!“

A kolozsvári egyetem megalapításakor az egyetemes történelem előadására csak egy tanszék volt rendszeresítve, és így könnyen elgondolhatjuk, mily terhes föladat várt Ladányira, kinek egy magának kellett e roppant terjedelmü tantárgyat előadni, s e mellett még arra is tekintettel kellett lenni, hogy a tanári pályára készülő jelöltek a tanárvizsgálati szabályzatban kijelölt követelményeknek is kellően megfelelhessenek. E nehéz föladatra csak oly férfi vállalkozhatott bizalommal, ki mint Ladányi hosszú tanári pályán foglalkozott a világtörténelem előadásával, s úgy a classicus, mint az európai művelt nyelveket bírva, alaposan ismerte az ó- és középkori történelem forrásait, s a német, francia és angol irodalom legjelesebb szakműveit gondosan tanulmányozva a tudomány gyors haladásával lépést birt tartani. Csak ily készütséggel és képzettséggel, melyhez nála kitartó szorgalom, a tudomány iránti lelkesedés, hivatásának szeretete s lelkiismeretes kötelességérzet párosult, bírta és bírhatta ő föladatát éveken át a legjobb sikerrel egymaga megoldani, addig is, míg kiváló tanítványai közül sikerült magának 1879-ben dr. Schilling Lajos, egyetemünkön jelenleg az egyetemes történelem nyilvá-

nos rendkívüli tanára, s később 1882-ben dr. Mika Sándor, most brassai állami főreáltanodai tanár személyében oly magántanárokat nevelni, kiknek ifju vállaira az ő rá egészsége s ereje hanyatlásával mind nehezebben súlyosodó teher egy részét áthárithatta.

Ladányi mint egyetemi tanár teljes lélekkel hivatásának élt, mely idejét és erejét nagyon is igénybe vette. Épen ezért irodalmi téren kevesebbet dolgozott, mint a mennyit más körülmények közt birt volna. Az erdélyi muzeum-egyesület által kiadott „Erdélyi Muzeum“ czimü havi füzetekben s ezen egyesület Évkönyveiben 1874—1876-ban jelent meg tőle néhány rövid, de tartalmas közlemény, melyek közül legfontosabb a Krainer Imre Bécsben 1872-ben megjelent magyar közjogi munkája ellen irt czáfoló cikke „Észrevételek Krainer Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns, seit der Gründung des Königthums bis zum Jahre 1382.“ czimü munkájára, kiadva 1874-ben az Erdélyi muzeum-egyesület Évkönyvei új folyamának I. kötetében. Ebben erős érveléssel meggyőzőleg bizonyítja be az elfogult szerző nézeteinek helytelenségét, s a régi magyar királyok trónöröklési jogát, a koronázási esküt, a régi magyar országgyűlések törvényhozási jogkörét illetőleg merészen hirdetett, de tarthatatlan állításainak alaptalanságát. Az irodalmi térről a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesületnek Szathmáron 1880. július 9-én tartott gyűlésében lépett le „A vallás az emberiség őskorában“ czimü fölolvasásával, köszönetét kívánva ezzel leróni az egyesület iránt, mely őt 1878-iki közgyűlésében Révész Bálinttal és Imre

Sándorral együtt egyértelemmel választotta meg tiszteletbeli tagjává. Sokkal buzgóbb odaadással s mélyebb hatással működött ő mindvégig a tanszéken, melyen magát elemében érezte s melyen munkálni s hatni élete föladatának tekintette.

Ladányi 1872-ben 48 éves korában lépett az egyetemi tanszékre, s testi és lelki erejének, roppant emlékező tehetségének teljes tudatában éveken át szabadon adott elő; csak élete utolsó éveiben, midőn egészsége hanyatlásával szelleme rugékonysága s emlékező tehetsége gyöngülését érezni volt kénytelen, olvasta föl lelkiismeretes gonddal kidolgozott előadásait.

Az egyetemes történelem minden korszakában otthonos lévén, éppen oly szakavatottan és érdekesen magyarázta az ó vagy közép, mint az újkor történelmét, de előszeretettel foglalkozott a középkorral, melynek uralkodó eszméit, intézményeinek hatását az állami életre a leggondosabban tanulmányozta, s igaz világításban tüntette föl. Tekintetbe véve a kiszabott időnek a tárgy terjedelmével arányban nem álló voltát, előadásaiban tartózkodott mélyen ereszkedni az események részletezésébe, e helyett a súlyt a döntő eseményeket előidéző okok nyomozására, az uralkodó eszmék befolyásának ismertetésére, s azon jótékony vagy kártékony hatás föltüntetésére helyezte, melyet a történelmi főbb mozzanatok az államok emelkedésére, vagy hanyatlására, s általában az emberiség sorsára gyakoroltak.

Ladányi teljes mértékben bírta a szó hatalmát,

s ennél fogva azt a ritka adományt, hogy kevés szóval sokat birt mondani, határozott, szabatos kifejezésekkel élt, a hangzatos phrasisokat, a szóvirágokat kerülte, a főtárgytól való kitérésektől óvakodott, s mint magát kifejezni szerette, szavaival mindig a szeg fejét igyekezett eltalálni. Egyszerűen szép, világos, folyékony s így könnyen érthető nyelven tárgyalta a történelem legnehezebb problémáinak fejtegetését, nézeteit ellenállhatatlanul meggyőző érveléssel támogatta, a szereplő egyének jellemét saját koruk viszonyainak és eszméinek szemmel tartásával elfogulatlanul, részrehajlatlan higgadsággal ítélte meg. Nyugodt, de mélyreható fejtegetései, melyeket a meggyőződés melege és ereje hatott át, melyekben az örök érvényű erkölcsi igazságok diadalát az emberiség haladásába vetett rendületlen hittel hirdette, folytonosan lekötve tartották hallgatói figyelmét; mesterileg hangsúlyozott szavai, velős mondatai, az általa élethíven kidomborított képek és jellemek mélyen vésődtek a magával együtt ragadt hallgatóság emlékezetébe. Előadásában a tartalom értéke egyesülve volt a forma szépségével; ebben rejlett a hatás varázsa.

Mindezen jeles tulajdonok, melyek őt mint előadó tanárt felejthetetlené tették, biztosították részére hallgatói mély tiszteletét: de az az őszinte ragaszkodás, az a szeretet, melylyel tanítványai iránta viseltettek, nem annyira a tudóst és tanárt, mint inkább a kristálytisztá jellemű embert illette. Hallgatói benne a tanárt tisztelték, becsülték, az embert szerették.

Ladányi a családi élet örömeit nem ismerve,

hallgatói jelesbjeit tekintette lelki rokonainak, azok előhaladásában találta legfőbb örömét, azok szép jövőjében kereste fáradozásának méltó jutalmát.

A mely ifjuban ő kiváló tehetséget, erős munkakedvet, nemes törekvést ismert föl, — s e tekintetben a hosszas gyakorlat éles szemüvé tette, — annak nemcsak szives utmutatójává, tanácsadójává pártfogójává, hanem igazi bizodalmas barátjává lett. Ki ne emlékeznék arra az őszinte öröme, melylyel, egyik-másik kitünő tanítványa tehetségét magasztalta, szép jövőjét jósolgatni szeretete? Szerénységével a büszkeség összeférhetetlennek látszott; de egy esetben mégis tudott büszke lenni, midőn legkiválóbb tanítványairól emlékezett.

A Ladányiról mint íróról és tanárról adott kép nem tüntetné őt fel egész valóságában, ha e képet magán-jellemének fő vonásaival ki nem egészíteném.

Ladányi mint ember egyenes lelkű, őszinte, jó szívű, erős meggyőződésű, de gyöngéd érzésű, nézeteiben elfogulatlan, ítéleteiben higgadt, kartársaival, hallgatóival, s mindenkivel szemben, kivel érintkezett, a megtestesült humanitás volt. Kora ifjúságától fogva szellemi munkával foglalkozva, mint minden mély gondolkozású ember, szeretete a csendes elvonultságot, s bár a közélet iránt melegen érdeklődött, annak zajába nem elegendett, a vitatkozást kerülte, mert fájt volna lelkének, ha bárkit csak egyetlenegy szava is kellemetlenül talált volna érinteni. Komoly természeténél fogva nem volt hajlandó könnyen és hamar barátságot kötni, de a kit egyszer bizalmára s barátságára méltatott, az benne tökéletesen megbizhatott. Volt jellemében bizonyos

mélabús vonás, mely arczán is kifejezést nyert: de e vonás soha sem ment át a komorság és ridegség határvonalába, sőt ellenkezőleg bizalmas körben, midőn oly jóízűen el-elbeszélgette ifju kora visszaemlékezéseit, egészséges humorba csapott át, mely a társaság tagjait derültségre hangolta.

Midőn egyetemi tanszékét elfoglalta, Ladányi már akkor, férfi kora delén, örömet foglalkozott azzal a gondolattal, hogyan fogja majd a munka után megérdemelt nyugalom csendes napjait élvezni; s a mint évek multával a túlfeszített munka által megrongált életereye hanyatlani kezdett, mind élénkebben vágyott vissza Debreczenbe, régi barátjai s ismerősei körébe, hova ifjusága s férfi kora emlékei vonzották. Nem állami tanintézetekben töltött szolgálati évei a nyugdíjz illetőleg 17 évbe lévén beszámítva, még 13-at kellett szolgálnia, hogy teljes nyugdíjz nyerhessen. Ez éveket betegeskedésével együtt növekedő nyugtalansággal számítgatta, mintha érezte volna, hogy hamarább le kell roskadnia, mintsem óhajtott célját elérhesse.

Megtört testi erővel, de az óhajtott nyugalom reményével nézett az 1884/5-diki tanév befejezése elébe, mikor visszalépendő lesz a pályáról, melyen 40 esztendőn át munkált és hatott. Minthogy azonban egyetemünk megnyitása nem a tanév rendes kezdetén, szept. 1-én, hanem csak október 19-én történt, és így egyetemi tanárságának 13-ik esztendeje csak 1885. oct. 19-én volt letelendő, ő pedig köteleztetésének a szó teljes értelmében eleget kívánt tenni, elhatározta, hogy előadásait még félévig folytatja.

Bár ereje szemlátomást fogyatkozott, kötelességét, mint mindig, ekkor is lelkiismeretesen teljesítette, olykor, midőn kimerültsége miatt a lépcsőkön rendes tantermébe fölmenni nehezebbre esett volna, előadásait magán lakásán tartva meg. Így végezte e félévet, mely után teljes joggal vonulhatott a várva várt nyugalomba. De fájdalmasan esett volna lelkének hallgatóit a tanév közepén elhagyni, e mellett óhajtotta s reménylette még megérni azt az örömet, hogy néhány kedvelt tanítványa tanári vizsgáján részt vehessen, s azért a tanév teljes bevégzésére határozta el magát. A végzet azonban nem engedte teljesülni óhajtását; az évek óta lassan sorvasztó betegségben kimerülten, 1886. febr. 4-én, élete 62-dik évében, egyszerre végezte életét és tanári pályáját, melyen kitartott hiven halálig, mint a katona, ki fegyverrel kezében a csatatéren esik el. Ő nem akart s nem tudott megválni hallgatóitól, azoknak kellett csakhamar sírjánál tőle megválni.

A sír, mely a kolozsvári köztemetőben, a magyar tudományosság annyi kitűnőségének nyughelyén, hamvai fölé domborul, csak azt adja át az enyészetnek, a mi benne mulandó volt. Példája lelkesítőleg hat és fog hatni az ifjabb nemzedékre, hogy mint ő hivatását teljesen betölteni törekedjék; eszméi, melyeket a tanszéken hirdetett, azok az örökigazságú erkölcsi elvek, melyeket soha szem elől nem tévesztett, élnek és hatnak tanítványai seregében s általuk hazánk számos tanintézetében; maradandó becsü munkája: „A magyar királyság alkotmányának története“, a magyar tudományos körokben emlékezetét fön fogja tartani. És midőn mi,

kor- és pályatársai, kik őt ismertük, s mert ismertük, tiszteltük, becsültük és szerettük, mindnyájan utána költözendünk, a kolozsvári, adja Isten akkor már fölvirágzott egyetem történetének megírója kegyelettel fog megemlékezni Ladányi Gedeonról, mint egyikéről azon hivatásukért igazán és hiven élt úttörőknek, kik a kezdet nehézségeivel megküzdve a magyar tudományosság ezen második alma materének jó hírét, nevét megalapítani, fölvirágzásához az utat egyengetni, önfeláldozó buzgósággal és kitartással fáradoztak, s az igazság erejébe bizva ki merem mondani, nem hiában fáradoztak.

B 11795

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MDCCLXXXVI—LXXXVII.

Fasciculus III.

BESZÉDEK,

M E L Y E K

A KOLOZSVÁRI MAGYAR KIR. FERENCZ-JÓZSEF-
TUDOMÁNY-EGYETEM

1887. május hó 28-iki

PÁLYADÍJ-KIOSZTÁSI ÜNNEPÉLYÉN

TARTATTAK,

ÉS AZ EGYETEM NÉGY TUDOMÁNY-KARÁNAK

J E L E N T É S E I

A PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL, VALAMINT AZ ÚJ PÁLYATÉTELEKRŐL.

KOLOZSVÁRT

AJTAI K. ALBERT (MAGYAR POLGÁR) KÖNYVNYOMDÁJA.

1887.

378.4 (439.21) "1887" (042)

378.32 (439.21) "1887"

ALTA HISE SOBERT UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
LIBRARIUM JURISPRUDENTIAE ANTI-ROMANAE - LIBRARIUM

Fasciculus III.

BESZÉDEK

B 11796

KÖLÖZVÁRT

ALAPÍTÓK: DR. BÉNYÓSI FERENC, DR. BÉNYÓSI FERENC, DR. BÉNYÓSI FERENC

1887

I.

BESZÉD,

MELYLYEL

SZAMOSI JÁNOS,

tiszteletbeli bölcsészettudor, a classica-philologia ny. r. tanára, a középiskolai tanárképző-intézet igazgató-tanára, az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság tagja, a zárthelyi írásbeli tanárvizsgálatok ellenőrzésére kinevezett miniszteri biztos, az országos középiskolai tanáregyesület és a kolozsvári katonai tudományos egyesület tiszteletbeli, a Kemény-Zsigmond-társaság rendes, a budapesti philologiai társaság és az erdélyi muzeum-egylet választmányi tagja, s az utóbbi első szakosztályának elnöke, az erdélyi róm. kath. status igazgató-tanácsának tiszteletbeli titkára, a kolozsvári róm. kath. főgymnasium és két finővelde gondnoka, a kolozsvárvárosi és a róm. kath. egyházközségi iskolaszékek tagja, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karnak két ízben volt dékánja, a m. kir. tudomány-egyletem e. i. rectora

AZ ÜNNEPÉLYT MEGNYITOTTA.

Nagytekintetű Egyetemi Közgyűlés!

Tisztelt közönség!

Háromszoros örömnepet ül egyetemünk a mai napon. Háromszoros ünnepre volt szerencsém meghívni Önöket az egyetem tanácsa nevében, mely múlt havi rendes ülésében elhatározta volt, hogy az ünnepély, tekintettel a holnapi nagy vallási ünnepre, egy nappal előbb tartassék meg.

Először az öröm és hála ünnepe. Ő cs. és apostoli királyi Felsege dicsőségesen uralkodó Királyunk, kinek fényes nevét viselhetni egyetemünk szerencsés, holnap tizenöt éve rendelte el legkegyelmesebben, hogy magyar vallás- és közoktatásügyi minisztere a kolozsvári tudom. egyetem felállításáról szóló törvényjavaslatot az országgyűlésnek bemutassa, és hogy a törvényhozás utólagos hozzájárulása reményében a nevezett egyetem életbeléptetésére és már az 187²/₃ tanévben való megnyitására minden szükséges előintézkedést megtegyen.

Másodszor az öröm és diadal ünnepe. Ma köszorúzzuk meg tud. egyetemünk fiatal bajnokait, kik a tudományos verseny dicső mezején első babérait szereztek. Hervadhatlan babérok; nem mintha világra szóló tettet vittek volna véghez, nem is mintha tudományos kísérleteikkel a tudományosságot vitték volna előbbre, de mert a legnehezebb diadalt arat-

ták önnön magukon, az emberi természet gyarlóságán s a kezdet nehézségein.

Ma nap, mikor az annyiszor hangoztatott létért való küzdelemben minden nemesebbért, az eszményiért való lelkesedés kiveszéssel fenyeget; mikor mindenütt csak a kenyérkeresetet, az anyagi hasznot és a rút önzést látjuk felburjánzani; mikor a kötelesség lelkiösmeretes és pontos teljesítése mindinkább ritkúl, a szabályokban előírt kötelességen túl való buzgólkodás frivol gúny cél táblája: manap Önök, fiatal barátim, kik a tudományos versenyben részt vettek, kivétel nélkül mindnyájan, akár elnyerték a pályadíjat, akár nem, diadalt arattak önnön magukon, diadalt arattak az emberi természet gyarlóságán, diadalt arattak a fiatal kor szenvedélyes hevén. Önöket nem anyagi haszon lelkesítette, mert a pályadíj összege egy esetben sem felelt meg a fáradtságnak és munkának, melyet teljesíteni kellett; Önöket a munka édessége, a tudomány szeretete, a dicsőség reménye, Önöket az ideal lelkesítette.

Diadalt, fényes diadalt arattak továbbá Önök a kezdet nehézségei felett. Mindennek a világon kezdete nehéz. A tudomány terén való mozgás kezdete is az. Miként a gyermek, ki első lépését teszi, ingadozik, el-eltántorodik, sőt ismételten el is esik, úgy jár, ki a tudomány terén szabadon, önállóan mozogni kezd. Ezt a nehézséget Önök legyőzték. Nem mintha már teljes biztonsággal, egész határozott fellépéssel járhatnának ide és oda — mert vajmi keveseknek adatik ez meg még aggkorukra is — hanem mert önbizalomra tettek szert s megízlelték a tudományos foglalkozás édes boldogságát, igaz gyönyörét.

Ennek a diadalnak s közvetve ennek az örömnél jelentősége rendkívül nagy. Mikor valamely görög város szülötte a nemzeti nagy játékokon, főleg az olympiai versenyen diadalt aratott, szülővárosa a diadalmenetben bevonuló győző előtt a város falain rést üttetett annak jeléül, hogy a mely várost ily hős fiak védnek, annak kőfalakra nincs szüksége. Nem az egyén diadalát, hanem a hazáét látták tehát benne. Mai diadaluknak ezt az oldalát kívánom én is hangsúlyozni. A tudomány ma hatalom s csak azok a nemzetek számíthatnak hatalomra, kik a tudományban számot tesznek. Hazai tudományosságunk fejlődésének s jövődiadalának reményét látom én csillámlani valahányszor a tudomány egy-egy ifjú bajnokát koszorúzzuk meg. Vajha az egykor kincses Kolozsvár az Önök közreműködésével a tudományok kincses tárházává válnék és busás kamatokkal adózhatna egyetemünk sz. kir. Kolozsvár városa nagyérdemű közönségének, kinek áldozatkészsége, tudományszeretete tette nagylelkű alapítványában egyetemünknek lehetővé annyi pályadíjat hirdetni évenként, mennyivel, tudtommal, a világ egyetlen egyeteme sem rendelkezik.

Épen azért, miként elődeim, úgy én is legnagyobb öröömnek, a hála szent kötelességének tartom e helyről egyetemünk nevében köszönetünknek a lehető legünnepélyesebb alakban kifejezést adni.

Végre harmadszor az öröm és megnyugvás ünnepe ez, a melylyel az 188⁶/₇. tanévet tényleg bezárjuk. A mi még hátra van, az a nyilvános leszámolás. Erősen hiszem, hogy ha talán nem is va-

lamennyien, de egyetemünk túlnyomó sokasága azzal az édes megnyugvással ünnepli a mai napot, a melyel a kötelességét híven teljesített munka után egyedül csak a jól kiérdemelt nyugalom birhat.

E hármás örömnépre voltam szerencsés Önöket meghívhatni, s most személyesen üdvözölve mindazokat, kik meghívásunkat elfogadni kegyesek voltak, legyen szabad üdvözlő szózatomat főképen Méltóságodhoz*) intézni, kit körünkben tisztelhetni szerencsések vagyunk. Tizenöt év óta ez a legelső eset, hogy egyetemi ünnepélyünkön a nm. miniszterium részéről valakit tisztelhetünk. Minden legkisebb külső fény és pompa nélkül, a nem mindenkor helyén levő puritán egyszerűséggel, legtöbbször csaknem szoros családi körben, szoktuk ünnepeinket ülni, pedig az emberi természetnek nem megvetendő tulajdona az, hogy szereti, ha örömeiben, bújában egyaránt vele más is osztozik. Vajha Méltóságod szerencsés előhírnöke lenne a minden irányban fokozódó érdeklődésnek fiatal alma materünk iránt!

Most pedig ismételve üdvözölvén kedves vendégeinket, az ünnepélyt megnyitom és felkérem a bölcsészet-nyelv-történettudományi kar e. i. dékánját, szíveskedjék a tárgysorozat rendjén értekezését felolvasni.

*) Dr. Markusovszky Lajos miniszteri tanácsos.

II.

A philosophiai facultásról.

ÉRTEKEZÉS.

Felolvasta az egyetem 1887. május 28-iki ünnepélyén

SZÁSZ BÉLA,

tiszt. bölcsészettudor, a philosophia ny. rendes tanára, a közlépt. tanár-vizsgáló bizottság, a Kisfaludy-társaság belső és a m. tud. Akadémia levelező tagja, az erd. muzeum-egylet bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának alelnöke, az ev. ref. egyetemes konvent képviselő tagja és az erd. ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsosa, a kolozsvári városi Felsőbb leányiskola felügyelő bizottságának elnöke, a Kolozsvári városi és a kolozsvári ev. ref. iskolaszék tagja, a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye képviselője, a bölcs.-, nyelv- és történettudományi kar 1875¹/₆-ik, és 1879¹/₃₀. tanévi volt dekánja és 1879¹/₇, 1880¹/₁, 1884¹/₅. és 1885¹/₆-ban volt prodekánja és e. i. dekánja és elnöke.

Nagyságos Egyetemi Rector ur! Tekintetes Egyetemi Tanács!

Mélyen tisztelt egyetemi közgyűlés és közönség!

A liberalis, sőt radícális, meg a conservativ irányzat a közélet egyik mezején és tényezőjének életében is oly szépen és teljesen kiegyezettett összhangzatban nem szerepel, mint az oktatók és hallgatók közösségéből szervezkedett Universitas scientiarum intézményében. Az egyház, a társadalom, az állam, mindenik a maga megkülönböztetett s mégis összeható szervezetében és alágazátaiban, vagy a már megnyert és kiérlelt formák idomaihoz ragaszkodnak s ezeket még áldozatok, sőt vesztők árán is sértetlen föntartani igyekeznek; vagy a folyamatos avagy épen rohamos átalakulás utján haladnak és sietnek, sokszor, szintén áldozatokkal, vagy vesztökre, mellözve és lökve el a régi formákat s kockáztatva kalandos vállalkozásaikkal a már megszerzett vívmányokat is. Sőt az ellentétek szerinti életműködés e tapasztalati törvényét az oly kevésbé korlátozható teremtő képzelem köreire is átvihetjük s a művészetek határtalan birodalmában is kimutathatjuk e szembenálló irányzatok koronként és váltakozva történő felülkerekedését, hol egyes kiváltságolt szellemek nyomván geniusok bélyegét egész művész-öltök ábrázatára; hol a mindennapi lelkek

tétova tapogatózásai keresve mindig újabb és újabb formákat, a meg nem értett régiek félremagyarázásával, vagy a korlátozottabb elmék szokásos önteltségével.

De az emberiség életműködésének mezején elérhető és gondolható legmagasabb munkakörben: az emberi megösmerés keresésének, az ember léte és értelme által határolt tudományok arenáján s a tudomány igazi szülőházában: az egyetemeken, állandó és fölemelő egybehangzását és kiegyenlítését látjuk, mind a folyamatos haladásnak és új idomok előállításának, mind, pedig, a már kiküzdött vívmányok föntartásának, felölelésének és értékesítésének.

Az egyetem, a szó legteljesebb értelmében, liberalis, sőt radicalis egy intézmény, mely más korlátokat nem ismerhet, mint a melyeket a teremtés az emberi elmének kimért s az igazság mindenek fölött álló eszménye a munkások lelkiösméreti meggyőződésében megszabott. E korlátok tágítását nem engedi a valóság, sem szűkebbre szorítását ki nem viheti a múlt, a hagyomány, vagy mások akarata. A túlmerész Ikarusokat leszédítené a nap sütő heve, a kézmosó Pilatusokat elsöpörné az idők szele, de az emberiség öröklött s így jogos talaján állót nem érhetik sem az égiek természeti törvények szerint ható, sem a fölkapaszzkodott földiek mesterséges villámai. E természetszabta korlátok között, azonban, föltétlenül a szabadság s nincs és nem lehet tekintet, a mely szükségkép a régi formákhoz köthetne, mely az igazság új és igazolt idomainak érvényesítésében gátúl szolgálhatna. Az egyes tudományágak mind sokasodó erecskéiből egyesült tudomány nagy

folyamának csoda méltóságú és értékű tova áradó hőmpölygése, mindig szélesbedő és mélyedő medrével, mindennél jobban bizonyítja e tételt. A lecsapolás, zsilipezés, gátemelés mesterkedései; a munkások megfélemlítésére, elaltatására, vagy lekenyerezésére célzó kísérletek: börtön vagy méregpohár, számkivetés vagy máglya, az ember a kereszten, vagy a kereszt az emberen, jutalom, hír, egyként tehetetlennek bizonyult a szabad gondolkodás és kutatás, a megismerés vagy tudomány ellenében — egyesek botolhattak, el is buktak, de az intézmény áll rendületlen tiszta sértetlenségében.

És az egyetem, ugyanebben a mértékben, conservatív is. A mit az igazság igazolt formái sorába egyszer beigtatott, senki és semmi kedvéért ki nem törüli jogos, tulajdon helyéből. A világ oly sokszerü értékei, időfolytán, elkophatnak, a divatból és forgalomból kieshetnek, sőt egész becsüket elveszthetik; de a megismerés igaznak bizonyult tételei oly állandó és fogyhatatlan értéket hordanak magukban, a mely a divatnak, szokásnak, kedvtelésnek alávetve nincs, sőt, a mely a tudomány mindig szaporodó új vívmányaival viszonyítva, maga is növekszik, s bizonyító erejével emezeket is értékesebbekké teszi, az így folyton sokasodó szempontok föltárásával, pedig, a tudomány egész rendszerének a maradandó biztonság megdönthetetlen szilárdságát adja meg.

S a mi itt ennél is szembetünőbb, az emberi gondolkodás lényegében megszabott formáiba nem csak a megismerés minden megelőző tartalmát öleli föl, illeszti be a rendszer megfelelő pontjára s teszi így szerves alkotó elemévé a tudomány e nagy

szervezetének, hanem ez organismus idomaihoz is, a nemnek határozott típusához is szívós conservativismussal ragaszkodik s a maga lényegében rejlő szabadságának határait az egyenletes, szabályozott fejlődés formái szerint tölti be. És az egyetem, a tudomány e benső idomai állandó határozottságának megfelelően, a maga életműködésének is szilárdan conservált formák szerint ad kifejezést, a karok tagozataiban, a hatóságok szervezetében s a legfőbb kormányzat megállapított sorrendjében, a midőn a Magnificus Rector állásának kiváló diszét váltakozva ruhazza, a traditio rendje által megkötött közakarát újtján, az egyes karok alkalmas férfaira, ez állandó és kötelező sorrend formájában érvényre emelve a facultasok egyenlőségét, sőt a Magnificus méltóságának egy sugarát is vetvén arra a karra, mely az egyetem fejét, vezérlő szellemét épen adta.

Az egyetemi szervezet e conservatív jellemvönésának köszönhetem én is a szerencsét, mint a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar ez idő szerinti dekánja, hogy egyetemünk ez ünnepélyes közülésén, egy perczre, a Rector Magnificus oldalán megjelenhetek, s hogy, ha személyemre nem is, de állásomra nézve, igénybe vehetem az egyenlőség adta jogot, hogy szavamat itt fölemelhetem, az Universitas Scientiarum testülete előtt emelhetem föl, a tudomány köztársaságának ama közössége kebelében, a mely az oktatók és hallgatók szerves egységéből áll és fölemelhetem épen most, a midőn évi közös működésünk egy részéről mintegy beszámolunk s a halhatatlan nagy család egy új raját bocsátjuk a világra, hogy ott hirdesse, életre keltse

és érvényesítse a tudományt, a mindig fejlődő, de örökkön állandó igazság megösmerését.

És épen ez egyenlőség eleven érzete és tudata szabja meg alkalomszerű rövid előadásom tárgyát is, mert valamennyi tudományág egyenlő-jogúságát mi, a magunk részéről, hirdetjük, valljuk és vitatjuk, de a gyakorlati élet és a gyakorlati élet egyenes szolgálatában álló egyik-másik tudományágnak képviselői, kétségbevonják, tagadják és megczáfolni próbálják; sőt facultásomnak, mint olyannak, mintegy csak kegyes elnézéssel méltóztatnak a tudomány köztársaságának csarnokaiban, valamely félreeső mellékhelyiségben, egy kis zugolyt engedélyezni. Hiszen, hogy e közkeletű irányzat ismeretes képviselőit egyetlen, határozottan kidomborodó példányban mutassam be, s ez egygyel valamennyit jellemezzem, csak az imént olvashattuk a világhírű, kétségbe alig vonható tudományosságu s minden ellenkező nézet képviselőjét, mint mondják, már csak neve sulyával is porba sujtó dr. Billroth infallibilis verdictjét, melylyel, a tervezett harmadik magyar egyetemről szólva, három facultas kérdését egyetlen tollvonással kegyeskedik eldönteni. „Csodálkozom, mondja a nagy tekintélylyel dicsekedhető dr. Billroth, hogy ama régebben kifejezett gondolatomat, melyet közelebb „Aphorismaim“-ban is elmondtam, eddig egy oldalról sem vették figyelembe, nevezetesen, hogy az egyetemek régi fogalmától, a négy facultástól eltérve; sőt eltérve a hármas facultástól is, minők Csernovitzban, Lembergben és Zágrábban vannak, csupán egy, természet- és orvostudományi, egyetem állíttassék föl. Magyarországon hogyan áll

a jogászok, a theologusok és a philosophusok dolga nem tudom. Itélje meg ön,*) hogy tanuló korában volt-e köze a többi facultásokhoz. Az orvostan hallgatójának erre valóban nincs ideje. A régi Universitas litterarum négy facultása, nem egyéb történelmi phantomnál, mely, gymnasiumaink mai fejlettsége mellett, értelmét veszítette. Azonban, melyik modern állam érzi magát elég erősnek arra, hogy az ily nemű, évtizedre szóló, reformot föl merné vetni. Kifelé a háborutól való félelem, befelé a köztársaságoktól és a socialistáktól való aggodalom, s azonfelül teljes pénzhiány! Marad minden a régi!“

Hogy Dr. Billrothnak, ki három facultás „történelmi phantoma“ fölött ily kategorikus ítéletmondásra érzi magát fölhatalmazva, orvoskari hallgató korában mennyi köze volt a többi facultásokhoz, ő tudhatja legjobban; hogy, bár az egyetemi cursus bevégezte után, hogyan szerzett magának, csupán a természet- és orvostudományi tanulmányokra szorítkozva, a gymnasiumok mai fejlettségéről ily positiv állítás alapjául elégséges tájékozást: bárki megítheti; de, hogy a jogi és theologiai s legkivált a philosophiai facultas körébe eső tudományágak több ezer évre terjedő munkájának gyümölcseire, akár cursusa alatt, akár azután, nagyon is rászorult volna, merjük, épen ez egyoldalú ítéletére támaszkodva, állítani, mely azon felül azt is bizonyítja, hogy az öntelt elbizakodás tökéletesen egyenlő törvények szerint fejlík egy barbar hódítóban, a börze fölgaz-

*) Dr. Pávay, a pozsonyi országos kórház főorvosa, kihez dr. Billroth e levelet intézte.

dagodott kalandorában és valamely egyes tudomány-
ág szűk látkörű szerencsés továbbvivőjében.

Ám Dr. Billroth, e tekintetben nem áll magá-
ban, s ha Herakleitos, a ködös, az egész körülte-
levő tömegben csak eszelősöket tudott találni, egy-
magát tartva a belátónak, ő is egész seregére hivat-
kozhatik a maga fajta belátóknak.

A theologia és a theologiai tudományágak le-
nézőiről nem is szólok, e kérdéseket az emberi meg-
ösmerés köréből ma már nemcsak a bölcsesség oly
kiváltságos alakjai akarják kizárni, mint a mi idézett
tekintélyünk (a ki, természetesen, már tökéletesen
tisztában van saját szakköre minden problémájával
s így nincs is miért vitáznia szakköreibeli ellenfelek-
kel), hanem a pozitív tudás ama kisebbrendű példá-
nyai is, a kik, mihelyt párszor beletekintettek a
mikroskopiumba, már is kezükben tartják a bölcsék
kövét s átlátnak a világ titkán, akár csak megannyi
újkori Paracelsus, — bár, nem tagadom, az embe-
riség oly általános egy psychikai jelenségéről, minő
a vallásos érzés s mindarról, a mi ennek nyomán
az emberiség életfolyamata rendén származott s a
tettek és elmélet mezején oly kiváló helyet foglalt
el és tölt be ma is, az igazság iránt köteles tisztelet
megsértése nélkül oly hamarosan és könnyedén, hogy
ne mondjam: könnyelműen, ítélni nem mernék. A
jog- és államtudományi szak ügyét is bátran bizha-
tom saját képviselőire, hiszen pörük védelme a leg-
illetékesebb kezekben van, — bár, mellesleg, meg-
jegyezhetem, hogy e tekintetben maguk is gyön-
gitgetik állásukat, a midőn saját kebelükben is táp-
lálnak olyan egy iskolát, a mely ex principio tagadja

meg az emberi gondolkodás minden jogát és erejét az általánosan érvényes elvek megállapítására s az empiria szükségkép félezes bukdácsolásait próbálja, a jogtörténelem positiv tudománya nevezete alatt, a maga körében biztos és egyetlen lehető igazság nevében hirdetni.

Mi, tehát, csupán a philosophiai facultás szakába tartozó tudományágak felől kívánunk szólni, mint a melyeknek a tudomány köréből való kiútasítását több-kevesebb határozottsággal s legalább, a mi a végső alapelveket s általános és egységes megismerést illeti, mindazok sürgetik, vagy legalább óhajtják, a kik a megismerés egyetlen forrásaúl az érzéki tapasztalást tekintik s a kik a természetvizsgálat mai uralkodó irányának consequentiáit nem csak e tapasztalati körre, hanem, egy merész ugrással, az egész létre kívánják alkalmazni.

A vita itt a felett tolyván, ha a philosophiai facultás tudományágai a megismerés, a tudomány körébe tartoznak-e, vagy sem, mindenekelőtt, természetesen, az iránt kell tisztába jönnünk, és pedig, ha lehet, közös egyetértéssel, hogy mit lehet és kell megismerésnek és tudománynak neveznünk?

Talán nem találunk ellenzésre, ha e kérdésre a feleletet olykép adjuk meg, hogy a megismerés a valóságnak képzetekben, fogalmakban megfelelő tudalmas felfogása, a tudomány, pedig, e képzeteknek, fogalmaknak rendszeres egységbe foglalása.

A megismerésre kinálkozó valóság fölfogása, immár, nyilván, vagy közetlenül történik, a kül- és belérzéket megfigyelései és észrevételei útján, a midőn a terjedt és a psychikai lét tényeit, változásait

és műveleteit fogjuk föl; vagy, pedig, közbe illesztett psychikai műveletek útján, a gondolkodásban, a midőn a valósággal, vagy gondolatunk szerint, együvé tartozókat egybefoglaljuk s a tudományban rendszerezük.

A figyelmes ellenfél itt már valószínűen közbeszól s óhajtana először is különbséget tételni a terjedt meg a psychikai lét tényei, változásai és műveletei között. De, bővebb megfontolás után, talán, a positivista is hajlandó lesz ép olyan ténynek ösmerni el a hegyi kristályt, mint a felőle alkotott képzetet, ép oly változásnak egy vegyfolyamat átalakulásait, mint érzelmei folyton új formákat öltő mozzanatait, s az akarat elhatározásait legalább is oly erejű hatóknak, mint egy súlyos test nehézkedésének mechanikai munkáit. A positivista második közbeszólása azt fogja hangoztatni, hogy a tudomány rendszerébe a mediant gondolkodás útján csak olyan képzeteket, fogalmakat illeszthetünk be, a melyek a közvetlen megfigyelésnek az eredményei s részünkről ezt az útastást készséggel elfogadnók is, mihelytt az útastás adói nem vennék maguknak azt a szintén kényszerű szabadságot, hogy a saját positiv tudományukban olyan fogalmakat helyeznek és pedig ugyan csak szembetűnő helyre, minők az atom, erő, vegyrokonság, űr, idő, erők átváltozása és aequivalense, ok, hatás, törvény, nem is említve az u. n. positiv philosophusok biologiájában és sociologiájában szerepeltetett neveket, minők a hyperorganicus tulajdonságok, az integrálás és reintegrálás, evolutio, habitus, consensus, harmonia, a társasági eszmények, altruismus stb. Mihelytt a közbeszóló igazolja, hogy

e képzetek, fogalmak és nevek a közetlen megfigyelésnek eredményei: elfogadjuk közbeszólását; addig a tudomány rendszerébe épen oly joggal illeszthetjük be mi a mediant gondolkodás nyomon haladó miveleteinek eredményeül nyert határozott fogalmakat, mint ő u. n. positiv tudománya során folyton használja saját képzelme ama phantasticus alkotásait.

A midőn, tehát, a philosophia a maga tudalmasan megalkotott munkatervébe azt a kettős föladatot öleli föl, hogy az emberi psyche minden irányú műveleteinek tényeit kikutassa, földeritse, megismerje s ezek alapján, és a természetvizsgálat összes igazolt megismerési eredményeinek összefoglalásával, az egységes világnézet tudományos rendszerét megalkossa: nemcsak, hogy az emberiségnek mindig szerepelt, s a fejlődés rendjén folyton erősödő, ellenállhatatlan örök vágyát tölti be; nemcsak, hogy egész intellectualis, moralis és aesthetikai lényünk legsajátosabb és hozzá tehetjük: mindeneknél értékesebb jellemvonását juttatja kifejezésre és meghatározott erőnk mértékében érvényre; hanem épen olyan, ha nem különb, tényekkel számol, mint a természetvizsgálat, mint a positivismus; sőt akkor, a midőn a gondolkodás megismerési miveleteit, föltételeit és korlátait saját, külön föladatai sorában szakszerűen és szakszerűen egyedül ő vizsgálja és állapítja meg, valamennyi többi tudományágnak, ebben a tekintetben, ő a törvényhozója, ebben az értelemben ő az uralkodója, ama Platói óhaj rész szerint való érvényesítésével, hogy az emberiség vezetői philosophusok legyenek s a philosophusok legyenek az emberiség vezetői . . .

És ezt a merész, de épen olyan nagy terhekkal is járó, szót nem a positivizmus önteltségéhez hasonló korlátozottság és egyoldalúság ismételteti velünk és pedig külön és kifejezetten nem a philosophusok, hanem a philosophia számára; nem is az, mintha fön ne tartanók és fennen ne hangoztatnók a tudományágaknak a megösmerés conservativ jellegében rejló, s előbb is föltüntetett, tökéletes egyenlőségét; hanem az igazság iránt tartozó ama súlyos kötelességérzet, mely minden társas működés sikerének egyetlen biztositéka, s mely az őrszemet őrálló helyén, a közkatonát a tömegek soraiban, a vezért a sereg élén rendületlen kitartásra kényszeríti, s munkáját, a győzelem érdekében, mindeniknek teljesen egyenlő értéküvé, mert egyként nélkülözhetetlenné, teszi. Ime, csak az imént emeltük ki nyomatékkal az emberi megösmerésnek és így a philosophiai megösmerésnek is, korlátozott voltát; magunk jelöltük meg előbb, hogy a philosophia egyik föladatát: az egységes világnézet tudományos rendszerének megalkotását, csak is amaz elengedhetetlen föltétel alatt végezheti, ha az emberi psyche minden irányú miveleteinek megösmerését, a természetvizsgálat összes igazolt eredményeivel összefoglalja, — de minde részletek hangoztatásával és határozott föntartásával rá kelle mutatnunk a philosophia ama külön s csak általa végezhető szakföladatára, mert különben a positivizmus korlátozott és egyoldalú elméletének hallgató elösmerésével, maga a társas működés célja: a tudomány mind teljesebb megalkotása, volna veszélyeztetve, válnék lehetetlenné.

De, hát, különben is, ennek a Billróth-féle tűznek is sokkal több a füstje, mint a lángja s majd csak akkor tűnnék ki igazán, hogy az u. n. positiv tudomány képviselői mire tudnának menni, ha valami fensőbb hatalom nagy hirtelen szavukon fogná és kényszeríteni tudná őket, hogy csakugyan ne legyen hát sem tanuló korukban, sem azután semmi „közük a többi facultásokhoz,“ vagyis azokhoz a tudományágakhoz, a melyek a „csupán egy, természet- és orvostermészettudományi, egyetem“ körén kívül esnek s mint „történelmi phantomok“, „gymnasiumaink mai fejlettsége mellett“, értelmüket vesztették — volna. Miután a positiv philosophia más tudományt nem ösmer, mint a maga hatos sorozatában elhelyezett matematikát, astronomiát, physikát, chemiát, biológiát és sociológiát — a megismerés elméletének és logikának teljes hijával szűkölködő e tudomány valóban kíváncsivá tenné az embert, hogy, ugyan, mi módon és minő tudományos alapon fogná igazolni bár a maga megösmérését, a melyet, hogy milyen rend és mód szerint fogna megalkotni, s igaz és megbizható volta felől, hogy minő biztosítékokat tudna a netalán kritikus elmének nyújtani: azt a positiv tudomány férfiai sokkal jobban tudhatják a mi scrupulosus csekélységünknel. Azokat a mai fejlettségükre jutott s így a más három facultást teljesen fölöslegessé tevő gymnasiumokat is fölöttébb szeretnők, a positivisták gondolata szerinti formában, látni, a melyek, tehát, először is, mai nevelő oktató elhivatásukat a training szakiskoláinak gépies föladataival váltanák fel, s aztán, a philosophiai facultás sutba vetett tudományágai nélkül volnának kénte-

lenek magukon segíteni és leendő tanáraikat, nyilván, az „egy, természet- és orvostudományi, egyetem“ bonczteni növendékei sorából újonczoznák, a kiknek semmi „közük a többi (már csak néhai) facultásokhoz“.

Valóban, az általános áttekintésre törő ember szive elszorúl és elméje a legkomolyabb és hatásosabb orvosszerek előállításán töri magát, a midőn azt kell látnia, hogy a tudomány előbbvitelére oly nagy hatású szakfoglalkozásnak a megösmerés mind mélyebbre és messzibbre terjedő vívmányait a már-már szükségképnek látszó egyoldalúság ily drága árán kell megfizetnie, holott az igazság teljes földerítése csakis valamennyi szempont fölfogása és arányos érvényesítése mellett remélhető, s holott az egyetem négy facultásra való, eddig még érvényes, beosztása, avval a kilátással kecsegtethet vala, hogy a szűkebb látkörrel járó, mindig nagyobb, korlátozottság a testvéri szövetségben levő tudományágak kölcsönható befolyása alatt megkapja a maga kellő ellensúlyát. És, talán, az emberi elbizakodás e hiú és civilisálatlan önteltsége nélkül, azt is lehet vala reményleni, hogy minél mélyebbre és messzibbre halad a természetvizsgálat a részletek ösmeretében, annál elevenebb érzete kél föl a munkásokban e megösmerés korlátozott voltának, s föl az ellenállhatatlan vágy is, hogy a megfejtetlen mikrococcusok és bacillusok diffudált milliárdjai számára s a magukban véve közönbös atomok szétáradó részletei között az összefüggés, az egység és általános rendszeresség valamely összefoglaló elvét keressék, vagy sejtsék és óhajtsák, avagy, legalább, azokat, a kik

életüket nem a terjedt, hanem a benső természet alkotó elemeinek, műveleteinek és törvényeinek földerítésére szentelik, s ez úton valamennyi tudományág biztos eredményeinek egybefoglalásával, egységes világnézetre törekednek: magukkal egyenlő munkásoknak, az emberiség nagy küzdőterén szintén a jövő harcosainak tekintsék és ösmerjék el. És különösen aggódó részvétellel kell gondolnunk azokra az embertársainkra, a kik a természetvizsgálat gyakorlati eredményeinek életük megtartásaért szorúlnak igénybevételére, ha a mentés mindig bizonytalan alkalmazásánál oly positiv tudósok kezébe találnak jutni, a kiknek semmi közük a többi facultásokhoz, s a kik lehetnek igen alapos ismerői a savak és alyak, meg a szerves anyagok és természeti tényezők tulajdonságainak és az organismusra tett hatásainak, de ha a beteg psychikai állapotaiba, talán még mélyebb, philosophiai pillantást vetni nem bírnak, egyebet sem látnak benne, egy érdekes objectumnál . . .

Mindemellett is, azonban, attól, hogy a többi facultások beárnyékolására gomolygó e füst mind csupa pusztító lánggá váljék, tartanunk nincs miért, mert maguk ezek az elmélet-hirdetők, ha rosszul is, ha egyoldaluan is, ugyancsak philosophálnak; bár lényét, természetadta jellemét félreösmerve is: mégis az emberi psyche megösmerési műveleteire nézve kockáztatják meg balitéleteiket s próbálnak kénszer-zubbonyt erőszakolni reá, hogy csakis az ő korlátozottságuk szerint folytassa életműködését, minek, épen az ő elméletük szerint, szükségképi következése az lenne, hogy a többi miveleti irányzat

„szerve“, mint mondják, „visszafejlődnék“; bár a cz él fogalmát, melytől, mint az ördög a tömjéntől, riadoznak, a szerintök, nem tudjuk miért, ártatlanabb rend fogalmával cserélve föl, minden pontján be- és átláthatatlan egy világgal találják magukat szemben, de azért, ha mindjárt csak a negatív s a rendszeres ellenmondások világnézetét, ugyan elég rossz philosophiával, mégis azonban philosophiával alkotják meg maguknak és valamint a rossz gondolkodók láttára nem féltjük a logikát, sem a nemtelen, aljas érzelmüektől és elvakult, vagy önző indulatuaktól az aesthetikát, vagy ethikát, ezektől a rossz psychologusoktól, meg ugyancsak dogmaticus metaphysicusoktól, sincs miért tartanunk, hogy kitörülhessék az ember psychejéből az ellenállhatatlan vágyat mivelleteinek megösmerésére s az egységes világnézet rendszerének megalkotására, azaz a philosophiára.

Mi, természetesen, s már csak kezdetben elfoglalt állásánknál fogva is, teljes és döntő figyelemben kívánjuk részesíteni a valóság tényeit, a mint azokat közetlen fölfogásunk tudalmunk elé állítja, — követelésünk csak az, hogy e tények különböző fajtáit egyen-egyen és szakszerűen a megfelelő tudományág tegye vizsgálata és fölfogása s evvel megösmerése tárgyává, mindig ama megösmerési eljárás és törvények szerint, a melyeket az erre illetékes szak állapított meg. Az egyenlőség elve és a munka sikere, s nem a mi önkényünk követeli ezt; az egyenlőség amaz elve, mely a megösmerés szempontjából tények és tények közt különbséget tenni nem tud és nem enged, s a munka sikere, mely a vizsgálati ágak és eredmények órjási mértékben terjedő

és halmozódó területeivel és tömegeivel szemben, csak abban az egy esetben remélhető, ha minden külön ág megismerési munkái végzésére külön-külön munkás áll rendelkezésre, hogy aztán az összes munkaágak körében végzett munka eredményei az egységes, ellenmondást nem tűrő, tudomány rendszerébe legyenek, az erre illetékes szakmunkás által, egybefoglalhatók.

E követelés elengedhetetlen fölállítása közben, természetesen, el nem feledkezhetünk egy pillanatra is az emberi megismerés természetsabta korlátairól, melyek a valóság kivétel nélkül minden fajta tényeinél, a terjedt, meg a pszichikai lét köreiben egyaránt, útját állják a megismerés közvetlen fölfogás útján való megalkotásának s így ott és itt egyként a közbe illesztett pszichikai miveletek kiegészítő munkájára utalnak, a gondolkodásban. Ha az emberi elme életszükségét tevő e megismerési munka közben, bármely fajta tényekre nézve, e mediált gondolkodásról le akarnánk mondani, annyi volna, mint, ha szervezetünk bármely szervét s funkcióját ki akarnók az organismus egységéből szakítani s mégis követelnők, vagy várnók, hogy szervezetünk zavartalan folytassa egységes, természetes életműködését, a mi ellen magok az illetékes tudományágak tiltakoznának a leghatározottabban és teljes joggal.

De ettől a lemondástól, bármely irányban is, minden elfogult, korlátozott s betegesen egyoldalú elméletek mellett is, távolról sincs miért tartanunk.

Mióta és valamig az ember magát tudja, észrevételének egyik legsajátosabb s bátran elmondhatjuk: egyik legcsodásabb tárgya a beszéd s en-

nek alapja: a nyelv. Elején, mint mindent, ezt is ösztönszerűen, természeti mivoltának egyik hatójaként s tudalmatlanul használja. De minél határozottabb és elevenebb tudatára ébred saját magának, annál éberebb megfigyelése alá vonja e legsajátosabb és legcsodásabb erejét s a közetlen fölfogás a rejtélyt sehogysem birva megoldani, a mediált gondolkozás segítségéhez folyamodik s megalkotja a nyelvtudományt. A közetlen fölfogás tovább és mélyebbre terjedésével mind több és több anyagát gyűjti egybe a nyelvösmeretnek, de e folyton sokasodó anyag a találkozás és különbözőzés mind meglepőbb tényeit állítván ítélete elé, ellenállhatatlan módon útalva érzi magát az összehasonlításra és megkülönböztetésre s a tovább fejlődés újabb stadiumaként elérkezik az összehasonlító nyelvtudomány fokozatára.

A philosophiai facultás nyelvtudományi szakának disciplinái, tehát, akkor fogják megösmerési érdekeket és értékeket elveszíteni s az egyetlen, természet- és orvostudományi, egyetem tudományos munkaköréből akkor fognak kiszorúlni, a mikor az emberi gondolkodás és kutatás a beszéd és nyelv, ez egyik legsajátosabb emberiségi jellemző tulajdon, iránt közönyössé tudna válni s akár az e körbe vágó problémák teljesen megfejtett voltánál, akár a többi természeti jelenségek hasonlíthatatlan nagyobb jelentőségénél fogva, hajlandó lenne fölöttük napirendre térni. A tények, azonban, s ezeket legkevésbé a positiv tudósoknak szabad, alapelvüknél fogva, kicsinyleniök, ez idő szerint azt mutatják, hogy a csak valamennyire általános áttekintéssel

rendelkező elmék nem szándékoznak a beszéd és nyelv kérdéseit a kövek és zsigerek kedvéért elejteni és mutatják azt, hogy mind a nyelvösmeret, mind az összehasonlító nyelvtudomány, mind, pedig és főként, az általános nyelvtudomány föladatai távolról sem jutottak még végmegoldásra, mihez képest a positivista urak, már akár jó szántukból, akár kényszerűen, egy kis várakozásra vannak utalva, a míg e tudományág történelmi phantommá lesz sublimalandó s gyakorlati oldaláról nézve a dolgot, a gymnasiumok „mai fejlettségök mellett“, a nyelvtudományt általában s egyes alágazataiban, valamint evvel, az egyetem ez irányu működését, fölöslegessé fogják tehetni.

Talán igen is messzire vezetne, ha e helyen tüzetes fejtegetésébe bocsátkoznánk annak az általánosabb szempontnak is, mely a philosophiai facultas nyelvtudományi szakának körébe eső egyes disciplinák méltatását az emberiség fejlődésének eszméjéhez kapcsolja, a midőn az ókori fajok, a két classikus nép és a modern nemzetek nyelv-családainak, alágazatainak és többé-kevésbé átalakult származékainak nyelv-viszonyaiból és törvényeiből az emberiség psychológiájának egy oly jelentős fejezetét próbálja megállapítani, s erre a classicus nyelvek teljesen kifejezedett és a folyton fejlődő modern nyelvek új és új alakulásának sokat jelentő formáit már is értékes eredménnyel használta fel.

Megelégedhetünk, ha időnk bár arra enged egy kis tért, hogy rámutathassunk az emberi beszéd és nyelv ama mindenek fölött álló értékű sárjára: a magában véve nem kevésbé csodás iroda-

lomra, melynek alapformáit s így törvényeit megállapítani, jelentőségét méltatni s fejlődésének legmagasabb rendü érdekét biztosítani, szintén a philosophiai facultás megfelelő szakainak jutott osztályrészébe, s a mely föladatot az egy, természet- és orvostudományi, egyetem — nem levén a többi facultásokhoz semmi köze — aligha fog valaha megoldani.

Az atomok, az erők, vagy éppen egy alaperő, a vegyrokonságok, organicus és hyperorganicus tulajdonságok, a rend, harmonia, habitusok, integratio és desintegratio, társadalmi eszmények stb. tanai a legszebbek s mint mondatik, positiv bizonyásúak, de, mi mégis azt hisszük, mégsem elégségesek mindannak megértésére és megértetésére, a mi bár egyetlen irodalmi műalkotás tényében áll előttünk. A műalkotás eszmei tartalma lehet az igazságnak csak is egy kis részlete, vagy éppen visszája; formája lehet a kifejezés teljének sok-sok, akár minden híjával — de már maga a merész conceptio, mely a psyche sajátos alkotásait a maguk érzékelhetetlen nivoltából az érzéklés oly jegyei utján akarja és tudja kifejezésre juttatni, a melyek érzéki idomaikkal ismét és universalis psychikai utánformálásra segítik az embert, már e legelemibb kezdőpontnál oly csodás egy tényt állít a gondolkodás elé, hogy az emberiség legnagyobb jótevőinek teremő alkotásai az irodalomban, már, mint majdnem természetes és magától érthető következtetések tünnek föl a szokás korlátai által oly rövidlátókká váló szemek előtt.

Es ha, aztán, a például felhozott egyetlen iro-

dalmi műalkotásról, az egyes népek, népcsaládok, az egész emberiség s a múlt és jelen és jövő irodalmára fordítjuk tekintetünket; ha az összehasonlítás útján általános formákat és törvényeket próbálunk az emberiség irodalmi alkotása számára megállapítani s a közös és eltérő vonások segélyével igyekszünk visszakövetkeztetni arra a forrásra, az emberi psychere, mely mindez eredményeket alapegységökben s mégis oly sokszerü idomaikban előállítani tudta s még ígérkezik: akkor, valóban, csakis szánalommal gondolhatunk arra a korlátozott elmére, a mely attól a facultástól akarna „eltérni“, a mely egyedül tekintheti át és láthatja be a megösmerés birodalmának ezt a regioját, a mely regionak csupán egy kis részét tölti be a positiv tudományok irodalma.

Milyen szánandó koldus, tehetetlen féreg volna az ember, ha az elődök a szent, a szép, az igaz eszméinek nem hódoltak volna s az irodalom kincsés házában mindazt az értéket ránk és a jövőre örökül nem hagyják vala, a melyeknek egy részét a hálátlanságtól elvakúlt utódok egy kis csoportja most holt czölönk, értéktelen nehezekképen ki akarná a megösmerés folyamán időszerűen az ár sodrába jutott lélekvesztőjéből lökni, isten verte rövidlátásában azzal hitetvén magát, hogy e súly nélkül sebesebben, avagy messzibbre haladhatna. De mi, kik az emberiség megösmerésének, az egyes tudományágaknak s biztos eredményeik összegezőjének, a philosophiának, fejlődéstörténetét hivatásunk szerint tanuljuk és fejtegetjük, nem azért meritettük e fejlődés örök ellentétek és tévedések útján is állandó

voltáról a megingathatatlan meggyőződést, hogy egy-egy ilyen balitélet láttára kétségbe essünk s a természet egy-egy szörnyszülöttéről a természet törvényszerűségének megbomlására következtessünk. A természetvizsgálat sem a monstrumok szerint igyekszik általános törvényeit megállapítani, sőt épen ezeknek is keresve, és olykor megtalálva, okait, annál makacsabb szívóssággal ragaszkodik a logikától, öntudatlan módon, kölcsönbe vett tételéhez, mely valamennyi megösmerési ágnek és így a természetvizsgálatnak is egymaga nyújtja a bizonyosság egyetlen jogczimét, a midőn a jelenségek és tények mindig csak korlátozott tapasztalati körén túlra is föltétlenül érvényt követelnek, nem közvetlen észrevételeik, hanem mediant gondolkodásuk útján megalkotott általános ítéleteiknek. *Am, hanc veniam damus, petiumsque vicissim,* s a midőn a nyelvtudomány mindig többre haladó eredményeiben és az irodalom tudományos átkutatásában és megismerésében az emberiség fejlődésének pozitív tényeit fogjuk föl és illesztjük be a tudomány egységes rendszerébe, nem napi rendre tértünk az egy, természet- és orvos-tudományi, egyetem fölött, hanem tudományágait illő helyükre úaltuk a tudományok nagy köztársaságában.

Bármily jelentős helyet tulajdonítsunk is, azonban, a nyelvtudománynak és az irodalomnak az emberiség fejlődéstörténetében, ezek általánosra törő munkája is csak féleleges maradna, ha szerves kiegészítést nem nyerne az emberiség fejlődését megfigyelő ama specialis tudományágak működésében, a melyek épen e fejlődés történetét s ennek általános

formáit és törvényeit vizsgálják, kutatják és igyekeznek megállapítani, a történelemben.

Maga a történettudomány, egymagában véve, egyik legtanulságosabb és legoktatóbb példáját mutatja föl a megösmerés ama fejlődési folyamatának, a mely, a földi vizekkel ellentétben, a felületen indul meg s tovább haladtában mind mélyebbre, mélyebbre ássa magát, a felületen fekvő egyenkéntiek véletlen adatai számára mind egységesebb összefoglaló alapot keres, és végül, a jövő perspektívájában, egyetlen concentricus átnéző pontot ígér, a mely a gömbidomban képzelt valamennyi egyenkéntit egyetlen képben foglalja össze s az egész vázának, a történelmi fejlődés törvényeinek megösmerésére segíthet. Mi volt a régi historia, történetek kronikás adatait jegyzékbe szedő, descriptioja a mai történettudomány amaz eszményéhez képest, mely nem a királyok és hadjáratok tapasztalati adatai halmazának leírását, hanem a népek és nemzetek életműködését irányozó általános törvények, rendszerének construalását tűzi ki, valóságos philosophiai szellemmel, föladataul. Ahoz a történettudományhoz képest, a mely a népek és nemzetek életműködése alatt nemcsak az egyik vagy másik földterületen való tartózkodást s a honfoglalás és honalapítás physikai, geographiai, hadviselési, alkotmányi és nemzetközi viszonylatainak létesülését és változatait érti, hanem e, nagyobbára külső, ismertető jelek alapjául és magyarázatául főkép azokat a mélyen fekvő tényezőket és mozgatókat igyekszik megállapítani, a melyek a sajátosan eltagozódott emberiség egyes csoportjait, e természeti befolyások mel-

lett, psychologiaiilag jellemzik és különböztetik meg s intellectualis, aesthetikai, ethikai szempontból el-
 ütő individuumokká idomítják. Azt az életműködést,
 a mely a lakás, a táplálkozás, ruházkodás eltérő
 formái mellett, a hagyományos szokások társasági
 rendjét állapítja meg, s a tulajdon fogalmának alap-
 ján, a házasság, család, egyházközösség institutióiban,
 a vallásos világnézlettel szerves kapcsolatban álló
 művészeti alkotásokban, a megösmerés világosságá-
 val lépést tartó tudomány-mivelésében s az ösz-
 civilisatio terjedésével arányban álló közgazdasági és
 társadalmi munkákban és associatiókban oly sok-
 szerű és mégis egységes fejlődési folyamatot él és
 alkot s az államot, a maga törvényes jogrendjével
 és hatalmával, ama szilárd és állandó keretként tartja
 fön, a mely összetartó, biztosító és védő erejével
 minde miveleteknek hajléka, édes otthona legyen.

Az u. n. positiv tudomány a történelem e
 fejlődési fokozataival összehasonlítva — a maga
 egyenkéntiekhez tapadt s így korlátolt empirismu-
 sával, a régi kronikás historia stadiumának felel meg,
 töméntelen adattal rendelkezik s a jelenségek felü-
 leten fekvő tényeit jegyzékbe véve, ebből akármikor
 ki tudja olvasni, hogy most mi következik, a sta-
 tistika, vagy épen moral-statistika számai mit mu-
 tatnak s egy adott erőmennyiség mennyi munkát
 végez. Ellenben a philosophiai szellem vezérlete és
 elmélyedő törekvése által lelkesített történettudo-
 mány a physikai és államszervezeti lét alapjait, egy-
 befoglaló szempontjait keresve, meg nem elégszik
 ama sokszerű életműködési tényezők eredményeinek
 tapasztalati adatokban fölsorolt empiriájával, hanem

az uralkodók rendjének, a hadjáratoknak, a területi változásoknak történetei mellett az alkotmány-fejlődés, az egyháztörténet adatai mellett a vallásos világnézet, a közszokások följegyzése mellett a cultura történelmét kutatja (e sok ágú kutatások közben a maga megfelelő jelentőségű helyét a positiv tudomány mozzanatának is kijelölve) s valamennyi időszerű végeredménynek összefoglalásával, egységes képet alkot az emberiség összfejlődéséről, avval a tiszta tudattal, hogy ez egységes kép csak úgy alá van rendelve a fejlődés törvényének, mint minden e világon.

Nem a történettudományt és segéd tudományágait fogja tehát az egy, természet- és orvostudományi, egyetem köréből kilökni, hanem maga is mind határozottabban magáévá teszi a fejlődéstörténeti szempont tisztán philosophiai eszméjét s abban a mértékben, a mint ez eszme és consequentiái tisztább és határozottabb fölfogására bírja majd magát fölküzdeni, sikerülhet neki is, mindig sokasodó tapasztalati adatainak halmazából, általános elvek szerinti rendszert formálnia s így módot nyújtani arra, hogy a megismerésnek az ő mivelése alá vett megyéje, positiv eredményei útján, szerves alkotó részként bekebeleztessek a tudomány egységes nagy birodalmába.

Ám, mindez még csak a messzi jövő reménye és sovárgása, s ha épen a philosophiai tudományágak nyújtotta általános és egységes világnézet az emberi nem és szellemi élete felől a végtelen fejlődés lehetőségének perspectiváját, a fejlődés eddig megfutott útjának positiv ténye alapján, meg nem

nyitja vala, e reményről és sovárgásról, bizonynyal le kellene mondanunk. De magok az u. n. positiv tudományágak eddig elért haladásukkal, s az általános áttekintésnek szolgáltatott biztos eredményekkel, annyira igazolják e fejlődés tényét; a nyelv és irodalom tudományágai s a történelem mindig mélyedő megismerése és általánosításai oly biztos adatait szolgáltatják ez előbbre haladás szervezett folyamatosságának, hogy azok a tudományágak, a melyek az emberi psyche minden irányú miveleteinek tényeit teszik szakszerű vizsgálatuk tárgyává, s ezek alapján, és a természet-vizsgálat összes igazolt megismerési eredményeinek összefoglalásával, az egységes világnézet tudományos rendszerét konstruálják és rendszeres egészükben a philosophia nevét viselik: a siker biztos kilátásával haladhatnak útvonalon, mely ama reményt és sovárgást valószínűsíti.

Akár az emberiségnek, akár az egyes individuumnak, melyik, ha nem is szak- és hivatásszerű vizsgálója, hanem bár csak szemlélője is, és mikorra tudná elképzelni, gymnasiumaink bármily fejlettsége mellett is, azt az időt, a midőn a természetvizsgálat, az anthropologia, physiologia és a physiologiai, meg orvostani psychologia oly mértékű positiv ismereteket tudna az emberi organismus lényé és rendes, avagy megzavarodott miveletei felől nyújtani, hogy az ember lelkének, bár csak mint jelenségnek és funkciónak, problémái a gondolkodást ne érdekelhetnék, és így ne foglalkoztatnák s evvel a philosophiai psychológiát az emberi tudományágak sorából kitorúlnak lehetne akármikorra is gondolni!

Az emberi psyche, a maga oly sokoldalú miveltével, az organismus életszerveivel kapcsolva, tőlük hatásokat véve és rájuk visszahatásokat gyakorolva; az ösztönéleti tényezők alapján megösmérő, érző és cselekvő lénynek fejlődve, s az egyén világának valódi középpontjává válva: ez egyéni lét körében oly döntő szerepet játszik, hogy megösmérését minden gondolkodó elsőrendű feladatának tekinti, s éppen a szakvizsgáló el nem útasíthatja magától e megösmérés megalkotásának kötelességét. És legkevésbé akkor, a mikor a pszichikai mivelték tényezőinek, feltételeinek, fejlődésének és törvényeinek e tudományága nemcsak az elmélet rendszerében foglalja el és tölti be e kiválóan jelentős helyét, hanem az emberiség sorban következő öltőinek irányására, tervszerű vezetésére alkalmazva, ismét egy további philosophiai tudományágnak, az általános értelemben vett paedagogiának is, megadja szilárd alapját. Az élők leghatalmasabb alapösztonéi sorában, az élet föntartása mellett, ott szerepel a faj föntartásának ösztoné is, mely az emberben a faj-fejlesztés formájában nyilatkozik, a mi azt az uralkodó vágyat alapítja meg, hogy a következő öltő mind többre fokoztassék, s e természeti alapon az embernél a paedagogiának mind nagyobb jelentőségre kell, az elméletben és gyakorlatban egyként, jutnia. Az organismus életfeltételeinek, az egyén társas életének, politikai, aesthetikai, ethikai viszonylatainak mind alaposabb megösmérése, kapcsolatban a pszichologiai megösmérés elmélyedésével és tágabb körre terjedésével, s a tudományos módszerek tisztultabb elméletének, s így

mind biztosabb eredményeinek is fölhasználásával, az alkalmazott psychológiát: a paedagógiát, mind fontosabb philosophiai disciplinává teszi s az alaptan haladásával emennek fejlődése is biztositva van.

De már maga e páros philosophiai disciplina is, valamint általában, bármely körbe tartozó, megösmerés, magának a közetlen megfigyelés megmediált fölfogás gondolkodási miveletei útján történő megösmerés lehetőségének, módjainak, föltételeinek és határainak problemáját visszautasithatatlan parancsszóval állítja annak az elmének munkakörébe, a mely, hiában, nem csak a terjedt természet változataiban, hanem ezek netaláni törvényeiben, s hanem és főkép saját gondolkodási functióiban és ezek netaláni törvényeiben is állandó és kikerülhetetlen kérdést lát magához intézve, a mely előtt lehet szemet húnyni, a mely elől el lehet ideig-óráig zárkózni, de a melyet, a logika tudományos mivélésében, a fenkölt és hivatott elmék ép oly kevésse adnak föl s hagynak, az igazság szent tüztétől hevítve, cserben, mint az elfajult, vagy elszerencsétlenedett gonosztevők ignorantiájukkal soha a jót nem létezővé nem tehetik. Az igazság keresésének és megösmerésének mélyen, ösztönéletünk alapjaiban, gyökerező vágya ép oly kevésse törülhető ki a tények sorából, mint a legutolsó atomszemecskét sem birjuk, legalább a mi fölfogásunk körében, az u. n. nehézkedés nélkül elgondolni s azért, ne féljen a positiv tudomány, ezt a tényt csak oly, ha nem mélyebb és erősebb, szenvedélylyel fogja az ember mindig vizsgálni, mint a physikai atomokat.

S ne féljen, az ösztönélet szövedékeiből nem

csak ez az egy vágy sarjadjik föl, egész a szenvedélyig fokozódható természetével s indit ezerszerü működésbe minden egyenletesen fejlett, s nem egyoldalú, félelges és így nyomorék, egyént; s nem csupán ez egy vágy kielégítése, vagy meghiusulta s e működések bár csekélyke eredményei s alkotásai vagy hajótörései töltik el, mint mondani szokták: az emberi szívet a gyönyör vagy kín érzetével, hanem a természet csodás berendezése, vagy zord kényszere; az emberi életviszonyok oly sokszerü és összetettséjükben annyi változatot lehetővé tevő áldásos, avagy visszás tényei, hatói, intézményei és céljai az érzések, érzelmek oly végetlen fokozatú scalájának hangáramait csalják ki az emberi lélek csodás hangszeréből s mindezek nyomán annyi vágy, annyi indulat, annyi szenvedély feszíti tetterőnk tényezőit hatásra, működésre, hogy míg élet, emberi élet, lesz e földön, vagy bárhol, e mozgalmakból kifogyni nem fogunk.

De, ha az érzések, érzelmek, vágyak, indulatok és szenvedélyek s az ezek megvalósítására törő elhatározások és megfelelő miveletek mozgalmaiból s a fejlődés új és új változatainak megfelelő alakzataiból soha ki nem fogyunk, nem fogyunk ki a rájuk vonatkozó megfigyelésből, vizsgálatból, sem, ehhez képest, a magyarázatukra törő elméletekből s a tudományágak, melyek így alakulnak, addig fognak fönállani és fejlődni, a míg az ember ember és az emberi társaság emberi társaság lesz.

Mind hasztalan minden elfogult, egyoldalú, és így szükségkép korlátozott, elme erőlködése; az ember, mint ilyen, a milyennek akár isten jósága, akár

a természet vak és okatlan kényszere, teremtette és formálta, első sorban érzései, érzelmei létkörét fogja legfőbb értékének itélni s akaratának erejével, tetteivel, élete árán is, szolgálni, védeni, kielégíteni. Élvezi létét s, a civilizatio fejlődésével arányban, fokozza ez élvezetét; szépnek látja e létet, a természetet, s véres verejtékével alapítja és tartja fön családját, társas szervezetét s az élet áldásai, avagy zord csapásai közepett, vagy csupán és egyedül megösmerési vágyától hajtva is, elmélyed az okozatiság vas következetességét minden léptenyomon föltüntető természeti, egyéni és társasági életfolyamat szemléletébe s korlátozott erejű elméje, az okozatok és okok végtelen láncolatán, folyton tovább és tovább haladtában pihenőt keres és talál és a maga szellemének lehető legmagasabb potenciára emelésével s mindenekben, a végetlen sokszörűségben is, egységet, közös alapot kereső természetének megfelelően: a végső, az utolsó, a Főokban.

Lehet és ma még, tudjuk, nem mindnyájan adjuk magunkat s nem szakszerűen és logikai következetességgel az általános értelemben vett aesthetika — érzelemtan — a széptan, ethika és vallás-philosophia problémáinak tanulására s épen mivelésére s a lét és megösmerés végkérdéseit határozott tisztaságukban föltenni és összes nehézségeikkel megvilágítani is csak kevesen elég merészek és hivatottak. De, míg a philosophiai facultás specialisan philosophiai disciplinái, mindamaz ismereti körök illetékes és egyedül illetékes vizsgálói és elméletbe, tudományos rendszerbe foglalói: maga a nagy közönség, legalább

gondolkodó főivel, sőt a bármi oknál fogva ellenlábások, a tagadók, az értelem nihilistái is, csak úgy megalkotják, ha félbe-szerbe és csonkán is, a maguk olyan a milyen philosophiai világnezetét, ez utóbbiak, igaz, tele következetlenségekkel és ellenmondásokkal, de valamennyien távolról sem csupán a közetlen érzéki fölfogás alapján, hanem a mediant gondolkodás ugyancsak számos közbeillesztett átviteleinek segítségével.

Mikor fog az ember, a nélkül, hogy ember-voltáról lemondjon, letenni arról, hogy a természeti lét csodaszépségeit s a természet legszebb alkotásának: az emberi alaknak, életműködésének, társas szervezetnek és egyéni vívódásnak megragadó jelenségeit és alkotásait a legnagyobb odaadással, sejtelmes együttérzéssel és felcsapongó hevületekkel szemlélje s keresve bennök a mozgó értelmet, a magyarázó kapcsolatot, a megfelelő megösmérés útján az eszmény e régiójába fölszárnyalhasson, kiválasztottjaiban, pedig, e régió határait távolabbra helyezni Ikarusi kísérleteket tegyen s Prometheusi sikereket érjen el! Minél bámulatra méltóbbak az alkotások, miket a művészet sokszerű ágazatai a természet másolásával, az építészet remekeiben, az emberi élet egyes mozzanatainak föltüntetésével, az anyag, a szín, a gondolat és hang, az emberi test és arcz ezernyi változatában, az eszményre törő alkotás formáiban kiábrázoltak s kiábrázolni igérkeznek: annál bizonyosabb és ellenállhatatlanabb a gondolkodás törekvése, lankadni nem tudó munkálkodása is, hogy a művészetek e sokszerű és mégis egyetlen célra törő fejlődését közös magyarázati

elvre vezesse vissza s az emberiség ez oly döntő tényezőjét, a széptan útján, általános világnézetében illő helyére igthassa be.

És, ha ezt a lényegünkben rejlő törekvést, akár a fejletlenség állatiságával még, akár az egyoldalú túlfeszültség ideg-pettyhüdtségével már, csak kevés választottak körére próbálnák szorítani — de, azért, ne feledjük, e kevés választott számára mégis csak főnhagynák s így ez érdeket alapjában meg nem tagadhatják — vajon, avagy csak e szűkebb körre szorítást is próbálhatják, merik-e próbálni is, az ember öntevő cselekvésére nézve, melylyel sorsának intézését, családja alapítását és föntartását, polgári és erkölcsi egyéniségének kiformalását és érvényesítését mindenki egyedül magának követeli s másoknak, még a hatalmas államnak is, e körbe avatkozását akár élete árán is visszaútasítja.

Az emberiség összes tevékenységének mind hatalmasabb és általánosabb uralomra emelkedő elve rég ideje már, az egyéni öntevőség, az individuatio föltétlen követelése s lehető érvényesítése. A nő és gyermek, sőt phoetus, jogainak biztosítása; a polgári egyenjogúság; az egyéni felelősség nemcsak a közélet minden ágában, hanem még a vallásos élet szervezetében is; minden társasági válaszfal, korlát és nyögöző forma lefejtése — ime a kor és jövő első és legfőbb célja, föladata. Sőt e törekvés kinövései is: a socialismus, communismus, anarchia és nihilismus, ugyane törekvés elfajzásai: a magát megsemmisültnek érző, vagy képzelő egyén, a meglevő institutiók romjain át reméli, hogy egyénisége érvényesítéséhez juthat. Bármit tegyen s bárhova jus-

son is, azonban, az egyén: a társaságból ki nem szakíthatja magát, mert ismét állattá fogna vissza-satnyulni s nem a természet kötelékéből, melyet a lét vas-kénszere rakott rá. Mi az egyén helyzete, föladata a társaságban, mi a természetben s öszslétben: oly kérdések, tehát, a melyek örök-állandó problema-ként állanak mindenha az ember előtt. Honnan jötünk, mire várjunk, mit tegyünk, hogyan éljünk s miért küzdünk — ezeket a kérdéseket a ki és a mikor ki fogja törülni az emberi lélekből: az és akkor elmondhatja, aztán, hogy csak az egy, természet- és orvos-tudományi, facultásra van szükségünk; de addig az ethika elmaradhatatlan foglalja el helyét a philosophiai facultás disciplinái sorában s hozzá fog járni fölvilágosításért az összes emberiség, még a boncztan tudósa is, s hozzá alapfogalmakért az egész jogi facultás, a maga első sorban gyakorlati, mert államszervezeti, föladata kedvéért s még sokkal inkább tudományos elhivatása érdekében, akár az észjogi, akár a jogtörténelmi iskola időszerű hie-veiből teljék ki koronként működő adeptusainak díszes serege.

Meggyőződésünk erejének s ebből következtetett általános érvényének túlbecsülése; az emberi megösmérés korlátozott voltának félreösmérése és így egyoldaluság volna azt állitanunk, hogy az igaz aesthetikai és ethikai világnézet szükségképeni következése a vallásos világnézet bizonyos formájának megalkotása is. De, hogy a valóságban létező szép emberi gondolkodásunk természetéhez képest, nélkülözhetetlen elmélete s az ember személyiségének erkölcsi lényként való fölfogása, és az élet min-

denkire nézve kikerülhetetlen vívódásai valamely vallásos világnézletre szükségkép vezetik a gondolkodást: a czáfolat, sőt a tagadás minden veszélye nélkül bizton mondhatjuk. Ha ezt a világot a vak és okatlan véletlen chaosának látnók is; ha az embert a legkorláttalanabb kényszerűség játék-bábjának képzelnők is; valamely viszonyt e chaos és e báb között csak kéntelenek volnánk elgondolni.

Hiában, az ok és valamelyes összefüggés fogalmát elménkből kiirtani nem bírjuk; ráparancsolhatunk, ugyan, magunkra, hogy a czél szót valamennyi szótárunkból kitöröljük — de, a r e n d, vagy összhangzat, vagy valamely más formában, csak kéntelenek vagyunk visszacsempészni az egyetlen állapot, a mely nélkül elvről, törvényről és így megismerésről sem a philosophus, sem maga az egy, természet- és orvostudományi, facultás egyetlen lépést sem tehet. Isten nevét is helyettesíthetjük a természet, anyag és erő neveivel; sőt egyenes argumentatiót mesterkedhetünk ki Isten megösmertősége, vagy épen léte ellen — mind hiában, a magunk egyéni kicsinysége, minden egyébbel szemben, oly eltörpülő semmiség, a melyet a mindenséggel szembetenni, ellentétezni, viszonyítani kényszerítve vagyunk, nem is említve az egyén aesthetikai és ethikai mivoltának e körbe vágó számnélküli utalásait, követelményeit, következményeit. Fichte mondja, hogy minél konokabb és ridegebb az atheismus, annál határozottabban bizonyítja az illető vallásosságának erejét s mihelytt a vallásosság, ha csak negatív alakjában is, elösmertést nyer, már igazolva van a vallásos világnézletnek nem ilyen vagy olyan,

formája, de, igen, maga a vallásos világnézet léte, vagy akár csak lehetősége s evvel vizsgálata, megösmerése, disciplinája. És ha mindehez hozzá vesszük, s mindezekkel összevetjük a lét és megösmerés végkérdéseinek vizsgálatát s bár világosságba helyezését; ha az összes emberi megösmerés eddig elért eredményeinek igazolt tételeit számba vesszük, s latra vetjük azt a mérhetetlen csekélységet, a mit valóban ismerünk, ahoz a végetlen tömeghez hasonlítva, a mit nem tudunk és nem tudhatunk: valóban csak a legnagyobb szerénytelenség, a teljes tájékozatlanság az itt rejlő problémák körül s evvel járó ignorantia, avagy a legkorlátatlanabb arrogancia ragadhat bármely gondolkodót arra a vakmerőségre, hogy a negatíot oly pozitivitással hangoztassa, a minőt az u. n. positiv philosophia urai körében, s korlátozottságukkal arányban növekvő mértékben, tapasztalunk.

Nagy, csodálatra méltó és mérhetetlen áldásos, a mit az emberi elme, a legnagyobb jótevők vezérelte mellett, a megösmerés körében általán s e tekintetben is, a fejlődés rendén eddig kivívni birt. De minél alaposabban és mélyebben hatolunk e fejlődés lényegébe s derítjük föl valódi eredményeit, annál világosabban áll előttünk, hogy a munka és föladat mily végetlen csekély része jutott már megoldásra, s mennyi az, a mi, e tekintetben, még megoldásra vár. Úgyszólván még csak a problémák fölállításával és tisztába hozatalával, ha készen vagyunk; de a megfejtés munkájának, föladatának java-része, túlnyomó fele még mindig a jövő, a további emberiség, reméljük: még fejlődő munka-erejére vár. A

philosophiai facultás egyik legjelentősebb tudományágának, a philosophia történetének, magasrendű elhivatása épen abban rejlik, hogy általában az emberi megismerésnek e fejlődési menetét kutatja, vizsgálja, igyekszik általános alapformákra visszavezetni s az összes megismerési disciplinák időszerű állását, törekvéseit, vezérlő elveit és szempontjait felölelve, megállapítja a megtett út folyamatának képét, hogy, mint a matematikus a görbe egy ívdarabjából az egész vonalat kiszámítja, ő is következtetést vonhasson e folyamat még hátralevő, bizonyynyal sokkal nagyobbik, felére. Így és az összes megismerési munkák foglalhatja, elvei, problémái és részleges eredményei szempontjából nézve e folyamatot, az emberi megismerésnek, a philosophiának, történetét: az egyes megismerők kísérletei, örök ellentétek szerint haladó, vagy épen visszatérő elméletei, tanai és tévedései, saját nézeteik és egymás között kiforrott ellenmondásai s úgy látszó bukáisai, és balhiedelmei eltörpülő, alárendelt mozzanatokká válnak a fejlődés ez egyenletes, nagy szabású processusában, — mint az érett, zamatos gyümölcs élvezeténél nem kutatjuk a csontár hasadozását, a magv húsának rohadását, a szik-levelek fonyadását, a törzs sejtjeinek repedezéseit, elfásulását, a rügy-burok feshését, a virág-szirmok hervadó széthullását s a fejletlen termés ízetlen, fanyar kezdetlegességét, és nem használjuk föl mindezt a gyümölcs épsége ellen argumentumul, hanem üditjük és tápláljuk magunkat a természet, Isten e csodás, ingyen ajándokával . . . A részletekhez tapadt empirismus és az öntelt positivismus a philosophia, el-

lentétek sokszor ellenmondások szerint haladó fejlődésének történetéből próbálja törékeny nyilait faragni a philosophia ellen — s e nyilak el is érik — az ő korlátozott, egyoldalú s épen ezért szükségkép kontár philosophiájukat. De az igaz philosophia, az általános, egységes és minden oldalt felölelő philosophia, az igazság szülemlésének e vajudási kinjaiban, váladékaiban és átalakulásaiban épen a biztositékot látja a nem kilencz hónapig érlelődő szervezet majdani épségére, teljességére nézve, mert a természeti és szellemi lét alakulatainak e párhuzamossága, összefoglalva a multak tapasztalataival, az ember természetében megszabott határok között, biztos kilátást nyujt a jövőre ...

Ihering, az emberiség megösmérésének egyik alágazatában, a jogtudomány körében, a mai öltő egyik legnagyobb tekintélye, a midőn, a személyes czéltevés philosophiai világnézetének alapján, az emberi társaság jogrendjének mozgató erejét és meghatározóját a czélban keresi s nagyjelentőségü munkájában kimutatja, e szükségkép philosophiai alapra szoruló mű bevezetésében így nyilatkozik*): „Ha valaha sajnáltam, hogy fejlődésem ideje oly korszakba esett, a melyben a philosophia hitelét veszítette, im' eme munkámmal voltam így. A mit a fiatal ember, az akkori uralkodó hangulat visszás hatása alatt, elmulasztott, az érett immár ki nem pótolhatta. Ha mindjárt e philosophiai kérdés tárgyalásának föladatától vissza nem riadtam is, erre csak az a remény biztatott, hogy a positiv jogtudomá-

*) Der Zweck in Recht, I. Vorrede. VII – VIII. lap.

nyi adatok ösmerete, melylyel a szak-philosophust megelőzőm, legalább egy s más olyan anyagot szolgáltat számomra, a mi czélomhoz képest segítségemre lesz.“

Fogja-e a jogtudomány fejlődéstörténete, vagy épen a positiv philosophia, Ihering nevét, az emberi megösmerés ez irányú továbbvivői sorában, előkelő helyre igtatni: megvállik egykoron. De azt már most látjuk, hogy e ma kiváló tudós sajnálja, hogy előkészületei idején nem volt több köze a philosophiai facultáshoz s ifjúkori mulasztását igyekezett később, lehető mértékben, pótolni.

Billroth és az ő fajta positivisták, talán, soha sem fognak egyoldalú félszégük tudatára ébredni: de azért, hogy az éjszaksarki eszkimó soha dél-szak átlátszó eget, iratos berkeit és zamatos gyümölcszeit élvezni nem fogja — ez ég, berek és gyümölcs ragyog, susog és illatoz s elragadja, megenyhíti azokat, kik áldásainak részeseivé válhattak.

Nekünk sincs miért féltünk a philosophiai facultás tudományágainak jövőjét, virágzását s gyümölcsözését.

III.

A NÉGY TUDOMÁNYKAR

JELENTÉSEI

az 1886—87. tanévi

PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL.

I.

A JOG- ÉS ÁLLAMTUD. KAR JELENTÉSE.

Tekintetes egyetemi tanács!

A jog- és államtud. kar részéről az 1886—87. tanévre Kolozsvár sz. kir. város alapítványából összesen 27 pályakérdés volt kitűzve, melyek után a pályadíjak összege 2460 forintot tett ki.

A megszabott határidőben 8 pályakérdésre 9 dolgozat érkezett be, melyeket a jog- és államtud. kar f. évi május hó 12-én és 23-án tartott üléseiben, a szaktanárok előzetes birálata alapján, tárgyalás alá vevén s azok fölött határozván, az eredményt a következőkben van szerencsém bejelenteni:

1. Az 1. számú pályakérdésre: „Mikép állapítható meg a római jog alapján a birtok (possessio) fogalma és jogi hatálya.“ Jutalma 70 forint — beérkezett egy pályamunka, melyről dr. Farkas Lajos ny. r. és dr. Kiss Mór ny. rk. tanár urak következő véleményyt adtak:

A beadott dolgozat 94 kisebb negyedréti oldalon tárgyalja a kérdést. Pályázó a felvett tárgyat minden oldalról iparkodott ugyan megvilágítani, s ebbeli jószándéka nem is mondható egészen eredménytelennek. Ámde lényeges hibája, hogy épen

arra nem fordított elég gondot, a mi a fődolog volt, t. i. a birtok fogalmának és történetének különösen a jogi védelem szempontjából való szabatos és behatóbb kifejtésére; sőt mindkét irányban több rendbeli feltűnő hibába esett. Mely okból dolgozatát pályadíjra érdemesnek nem is tarthatjuk. Megjutalmazandó volna azonban pályázónak jóigyekezete és szorgalma, melyről dolgozata, ugy egész kiállítása, mint egyes részlete szerint határozott bizonyítékot szolgáltatott. A mire való tekintettel tisztelettel kérjük a tkts. kart, méltóztatnék pályázónak szorgalmi díj czímen a kitűzött 70 frtból 35 forintot megszavazni.

A kar bírálók véleményét és indítványát magáévá tevén, pályázónak 35 frt szorgalmi díjt szavazott meg. A jeligés levél felbontatván, szerzőül Molnár Endre II. é. jh. jelentkezett.

2. A 2. számú pályakérdésre: „Kifejtendő a római hatóság (magistratus) jogi hatalma stb.“ Jutalma 100 frt — szintén egy munka érkezett be, melyről az 1. alatt megnevezett bíráló urak következő véleményyt adtak:

Ezen 500 nagy negyedréti oldalra terjedő munkát külsőleg valóban ritka tanulói szorgalom és kitartásra vall; minek következtében azt gondos figyelemre is méltattuk. De sajnálattal kell mindjárt azt is kijelentenünk, hogy tartalmi értéke a várakozást távol sem elégité ki. A dolgozat nagy terjedelme ugyan közelebbről vizsgálva már magában is épen csak azt illusztrálja, hogy pályázó a kitűzött kérdést már eleve eltéveszté, s csak azért nőtt az anyag nyakára. A helyett, hogy a magi-

stratust intézményi jelentőségében, mint az állam egyik létalapját magában véve és az államiság fejlődése közepette vizsgálta volna, külső szervezeti oldalánál megállott, s dolgozata teljességét csak abban keresé, ha minden egyes magistraturát külön-külön leírhat; oly részletekkel, a melyek a dolog lényegére vagy épen nem, vagy csak mellékesen vonatkoznak. De ezen leírás is tulnyomó nagy részében minden önállóság nélkül történt: úgy, hogy az egész nagy szorgalom és fáradság csak másoktól való le, illetőleg kiírásra, vagy részben fordításra, számos nyelvtani hibával, redukálható. A mi közben a téves és ellenmondó, ismételt helyek természetesen igen könnyen csúszhattak be.

A pályadíjra tehát ez okból nem lehetne azt érdemesnek tartani. De annál méltányosabb lesz pályázó már említett példás buzgalma és kitartó nagy szorgalmának jutalmazása; és e tekintetből készörömet indítványozzuk a kitüzött díj felének, 50 frtnak részére való kiadását.

A kar bírálók véleményét elfogadván, az 50 frtnyi szorgalmi díjt, a jeligés levél tartalma szerint, Simon Nesztor IV. é. jh. nyerte el.

3. Ugyancsak egy munka érkezett be a 3. sz. pályakérdésre: „Minő befolyással voltak a római jog szerint mellékhatározmányok a főügylet szabályszerű hatályaira.“ Jutalma 100 frt, melyről ugyanazon bíráló urak következő véleményt adtak:

A 94 nagy és sűrűn irt negyedrért oldalra terjedő dolgozat gondolkodó és előre törekvő tanulmányozó munkája, a ki gondolatait rendezni és értelmesen, habár néha kissé pongyolán, kifejtteni tud-

ja. A mivel alig lehet összeegyeztetni, munkája végén tett azon nyilatkozatát, hogy ő „töretlen uton járt“ (94 old.), akkor midőn az újabb magánjogi dogmatikai irodalomnak alig van tárgya, mely oly minden oldalu feldolgozásban részesült volna, mint épen a kitüzött tételben foglalt. Ha állítása csakugyan szószerint volna vehető, akkor szerző nagy mulasztást is követ vala el. Ámde az nem is egészen úgy áll; mert kifogásolt állításával munkája után ítélve, csak azt akarhatta mondani, hogy törekedett a saját feje után indulni, ami itt-ott elég jó eredménynyel történt. Különösen dicséretes pedig ezen irányban forrástanulmánya; a mi persze nem azt teszi, hogy a nyert eredmény is mindig olyan. Mivel e tekintetben szintén fordulnak elő hibák, a melyeket pedig épen az irodalom gondosabb tanulmányozásával könnyen elkerülhetett volna.

A kitüzött kérdés egészben és egyes fontosabb részében mindemellett elég jól levén felfogva és letárgyalva, a dolgozat hiányait szivesen rojjuk pályázó könnyen menthető még korlátoltabb ismeretkörének fel; és értelmes előadását, önállóságra valló törekvését kitartó szorgalmával együtt méltányolva, kérjük a tkts. kart, hogy részére a 100 frtnyi jutalmat kiadni kegyeskednék.

Kolozsvárt, 1887. május 12. Alázatos szolgálói:
dr. Farkas Lajos, ny. r. tanár, dr. Kiss Mór,
ny. rk. tanár.

A pályadíj kiadása iránti indítvány elfogadtatván, a jeligés levélből szerzőül Jékey Dániel II. é. jh. tünt ki.

4. Egy munka érkezett be továbbá a 6. sz.

kérdésre: „Fejtsék ki a kettős valuta lényege stb.“
Jutalma 100 frt. A bírálók: dr. Berde Áron és dr.
Vályi Gábor, ny. r. tanár urak következő véleményyt
adták:

A pályamunka 118, az olvashatlanságig apró
betűkkel írott lapra terjed; rövid előszó és a hasz-
nált források előadása után tárgyalja 1. a pénzt,
2. a valutát általában, 3. a kettős valutát, 4. a bi-
metallismust, 5. a kettős valuta történelmi fejlő-
dését.

E pályamunka a használt és áttanulmányozott
források után sokat ígér; mert írója felkereste és
áttanulmányozta a magyar nyelvű forrásokat csak-
nem teljesen, a német nyelvű források kiválóbb da-
rabjait, sőt a francia nyelven írt munkáknak is ne-
hány darabjait, s mivel azokból nemcsak idéz egyes
helyeket, hanem azoknak nyomán dolgozik s azok-
ból terjedelmes fordításokat is közöl, kitünteti, hogy
a pályakérdéssel hasznosan és nyomósan foglalko-
zott s annak tárgyát behatóan tanulmányozta.

Az összehasonlításban nem oly szerencsés a
pályamunka, mint az anyagok összehordásában.

Már a pénzről szóló rész nagyon hiányos,
a helyett, hogy a pénz functióira s ezekből folyó
kellékeire reflectált volna, annak szükségességét s
ebből folyó keletkezését tárgyalja helyesen ugyan,
de nem kellő szabatossággal. Különösen nem vezeti
le a pénz szerepéből a valuta szükségességét.

A valuta czimü részben nem szól az egyes
pénzdarabok valutájáról vagyis a pénzlábról, hanem
csak a törvényes vagyis kötelező fizetési erővel bíró
forgalmi pénz valutájáról értekezik, egészben véve

elég jól, anélkül azonban, hogy a szorosan nem a tárgyra tartozó dolgok belévonásától tartozkodnék.

A mit a kettős valutáról, tehát a tulajdonképeni feladatról elmond, az mind helyes, csak hogy mind az nem épen szükséges a kettős valuta lényegének a kitüntetésére. A kettős valuta lényege röviden abban áll, hogy mind a két nemes fém egyenjogu törvényes fizetési eszköz és hogy a kettő értékrelációja törvényesen fixirozandó; ennél fogva csak ezek kitüntetésére szolgáló adatokat kellett volna használni. A mi ezen felül e részben tel van hordva, az mind a kettős valuta előnyeit bizonyítja, a mit a valutának a vegyes valutával szemben felmerült küzdelménéllesz vala helyes felhasználni.

A bimetallismus czimü részben is pályázók sok helyest elmond, csak abban téved, hogy ő csak a nemzetközi szerződés útján fixirozott értékrelacion nyugvó kettős valutát nevezi bimetallismusnak, holott minden kettős valuta bimetallismus.

A kettős valuta történelmi fejlődését általában helyesen adja.

Mind e fogyatkozások mellett is a pályamunka, habár kissé lapos, de hű képét adja a feladott és megoldásra kitüzött tárgynak, nagy szorgalmat és odaadó tanulmányozást tanusít, sok adatot összehord, s habár nem bir kidomborítani egy kerekded munkát, de aránylag eleget tett arra, hogy a kitüzött jutalomdíjra méltónak ítéljük. Kolozsvár, máj. 12. 1887. Dr. Berde Áron, s. k. Dr. Vályi Gábor. s. k.

A kar bírálók indítványát határozattá emelvén:

a jeligés levél szerint, mint szerző, Fuchs Salamon II. é. jh. jelentkezett.

5. A 11. sz. pályakérdésre: „Ismertessék Gratian decretumának jelentősége“ stb. Jutalma 100 forint — két munka érkezett be, melyről dr. Csiky Viktor és dr. Óvári Kelemen ny. r. tanár urak következő véleményyt adtak:

A 340—1886/7. j. k. sz. alatti „Discordantium canonum concordia“ jeligével ellátott dolgozat nem felel meg a méltányosan támasztható igényeknek. Az 52 lapra terjedő mű azt bizonyítja, hogy szerző a kérdés alaposabb tanulmányozására egyáltalában nem vállalkozott; csak annyit nyújt — és még azt is hézagosan és felületesen — mennyit e tárgyról bármely valamire való tankönyvben megtalálhatni. A dolgozattól nyoma sem látszik annak, hogy szerző bár legcsekélyebb forrástanulmányt végzett volna, sőt még a szakirodalmat is figyelmen kívül hagyta.

A felhozottakból önként következik, hogy nevezett pályaművet jutalmazásra érdemesnek egyáltalában nem tartjuk.

Kedvezőbb bírálatot mondhatunk a 334—186/7. j. k. sz. alatt beérkezett „Primo quisque legat divinum jus hominisque“ jeligéjű pályaműről.

Ezen 121 oldalra terjedő dolgozat — fogatkozásai mellett is — még mindig méltánylandó tulajdonokkal bír.

A pályamű legfőbb hiányát abban találjuk, hogy abban a Decretum hatása alatt álló anyagi jogfejlődés nincs kellően méltatva. Kétséget kizárólag kimutatható ugyanis, hogy a pápai hatalom kifejleszt-

tésében és általános elismertetésében a Gratian által pregnansan kifejtett tanok lényeges szerepet játszottak. Nem csekélyebb azon befolyás sem, melyet ugyan ő, az egyházi biráskodás hatáskörének kiszélesbitésére és rendezésére, általában a középkori egyházi élet alakulására gyakorolt. Ezen irányban vizsgálatokat tenni háládatos és szükséges munka lett volna. — Másik hibája a dolgozatnak, hogy abban a részek terjedelme és kidolgozása nem mindig áll arányban a megfelelő tárgy fontosságával.

E hiányok mellett azonban méltánylandó érdeme szerzőnek, hogy magát a Decretumot behatóan tanulmányozta; foglalja annak forrásával: megérti és ismerteti rendszerét; méltányolja az egyházjogtudományra alapvető jelentőséggel bíró fontosságát, a tudományos irodalomra gyakorolt befolyását és irodalomtörténeti értékét; figyelemmel kíséri a szöveg javítására irányult mozgalmakat; ismeri és értékesíti az e tárgyra vonatkozó szakirodalom jelesebb termékeit, — szóval a fennebb kiemelt fogyatkozásai daczára is még mindig elismerésre méltót nyújt.

Tekintve tehát, hogy a dolgozat szorgalomról, behatóbb tanulmányozásról és tudományos törekvésekről tesz tanuságot, ajánlatba hozzuk, hogy ezen második helyen említett pályamű szerzője a kitűzött díjjal jutalmaztassék. Kolozsvár, 1887. május 10-én. Dr. Csiky Victor, s. k. Dr. Óvári Kelemen, s. k.

A kar bírálók véleményéhez hozzájárulván, a pályadíjra érdemesnek ítélt dolgozat szerzőjéül Szin-

ger Kornél végzett kegyesr. thologus és I. é. bölcsészethallgató tünt ki.

6. Egy pályamunka érkezett be továbbá a 12. sz. kérdésre: „Fejtsék ki a hűbér-örökösödési rendszer“ stb. Jutalma 100 frt. A bírálók dr. Óvári Kelemen és dr. Csiky Viktor ny. r. tanár urak véleménye következő volt:

A munka csinosan kiállított 146 negyedréten lapon 3—3 fejezetre osztott két részben törekszik a feltett kérdésre megfelelni.

Az első részben pályázó külön-külön ismerteti, majd egymáshoz viszonyítja az egész hűbér- és adományrendszert; s ugyanezt teszi a második rész egyes fejezeteiben a hűbéri és a magyar adománybirtokra vonatkozó öröklési joggal. Igen helyesen: mert a tárgyalásnak ezen rendszere mellett a legbiztosabban és legkönnyebben oldhatja meg a kérdést, ha az idevágó anyaggal kellően el is tud bántani. De ép ehhez nem ért pályázó; mert a helyett, hogy az első részben a kétféle rendszert domináló eszméket s az elemeiket a leggyönyörűbb szerves egészbe fűző elveket fejtené ki tüzetesen: azokra kevés gondot fordít s inkább bajlódik az egyes jelenségekkel, tekintet nélkül azoknak akár az egész rendszer, akár az öröklési jog szempontjából való jelentőségére, s a nélkül, hogy a jelentőseket szemben a jelentéktelenekkel különösen kitüntetné, vagy a jelentőseket mind számba venné; e mellett még egyes jelenségeket teljesen félre is ismer.

Ugyanezen hibás módszerhez ragaszkodik hű következetességgel művének az öröklési joggal foglalkozó második részében.

E hibás módszernek természetes következménye aztán, hogy a munka mindkét részének utolsó fejezeteiben az összehasonlítás sem sikerülhetett teljesen. A mi különösen a pályakérdés tulajdonképeni tárgyát, az öröklési jogot illeti, — mivel ezt nem vizsgálta végig minden nevezetes fejleményében, s annak némely momentumát egészen félreértette: egyrészt a kétféle öröklési jog közti hasonlatosságot s különbséget sem derítette föl minden irányban, másrészt pedig különbséget talál oly jelenségekben is, melyek valójukban nem különböznek egymástól.

Ezen lényeges hibák folytán a pályamunkát ugyan nem tartjuk érdemesnek a kitűzött 100 frt jutalomra; mégis, mivel megválasztott rendszere helyes, mivel a hibás módszer daczára is, legalább részben helyes eredményekhez jut, s mivel a munka egészben véve szerzőjének szorgalmára, komoly törekvésére látszik vallani; részére 50 frtnyi szorgalomdíj adását hozzuk javaslatba.

Kolozsvárt, a jog- és államtud. karnak 1887. május 12-én tartott ülésében, előadták dr. Óvári Kelemen, ny. r. tanár, dr. Csiky Victor ny. r. tanár.

A kar bírálók indítványát elfogadván, az 50 frtnyi szorgalmi díjat, a jelígés levél tanúsága szerint, Szócs Ákos III. é. jh. nyerte el.

7. Hasonlag egy pályamunka érkezett be továbbá a 18. sz. kérdésre: „Kivántatik a Magyarország és Ausztria közt jelenleg fennálló viszony jogi természetének ismertetése.“ Jutalma 100 frt. A bi-

rálók dr. Lindner Gusztáv és dr. Concha Győző ny. r. tanárok következő birálatot terjesztették elő:

A pályamunka ellen alaki tekintetben az a kifogás emelhető, hogy a felhasznált irodalmi segéd-eszközök nem elég pontosan és részletesen idéztettek.

Előfordulnak ugyan egyes idézetek a 9, 15, 28, 55, 62, 72, 74, 67 stb. lapokon többnyire dr. Szabó Gyula magántanár értekezéséből, Korbuly tankönyvéből vagy az O.-Gyi irományokból, de sok hely idézeti minősége elhallgattatott.

Szerző „Viribus unitis“ jelige alatt 172. negyedréti lapon tárgyalja a kérdést:

Az első fejezet (1—33 lap) az összetett államok elmélete az irodalomnak majdnem teljes méltánylása nélkül, de tagadhatlan ítélő erővel állítja elő; nem lehet azonban eldönteni, hogy a dolgozatnak e részében található ugy jó, mint rossz részek az egész kérdés horderejének fel vagy fel nem fogásából, valódi gondolkozási képességből vagy csak véletlenből erednek; a második fejezet (34—76 lapig) a M. O. és Ausztria közt I. Ferdinánd ideje óta 1848-ig, illetve 1867-ig fennálló és a III. fejezet (77-től végig) az 1867 óta létező viszonyt igyekszik tárgyalni.

Pályázó a kérdést sokkal egyszerűbbnek hiszi, mint a milyen; továbbá a tárgynak rövid jellemzése helyett hangzatos szólamokat használ; nagy barátja az erőteljes kifejezéseknek, szeret sokat mondani s aztán itt-ott igen sokat mond.

Mindamellet több helyen önálló felfogást tanusít, és bár igény szerény irodalmi apparatussal

dolgozik is, mégis bizonyos ügyességgel gyűjtötte össze adatait és csinnal dolgozta fel anyagát.

Ily körülmények közt nem tarthatjuk ugyan kiadhatónak az egész jutalomdíjat, de jogosítva érezzük magunkat azon indítvány tételére, hogy a tekintetes kar a pályadíj felét, mint szorgalmi díjt, a munka szerzőjének kiadni méltóztassék.

Kolozsvárt, 1887. május 12-én, dr. Lindner Gusztáv egy. ny. r. tanár, dr. Concha Győző ny. r. tanár.

Az indítvány elfogadtatván, az 50 frtnyi szorgalmi díjt a jelíges levél szerint Gullya László II. é. jh. nyerte el.

8. Egy pályamunka érkezett be végre a 27 sz. kérdésre: „Adassék a magyar országgyűlés szervezetének és hatáskörének fokozatos fejlődése.“ Jutalma 100 forint. A bírálók dr. Óvári Kelemen és dr. Lindner Gusztáv ny. r. tanárok véleménye szerint:

A dolgozat 93 negyedréten lapon egy, a kitűzött kérdésre egyáltalán nem tartozó s különben is fogalomzavarban sinlődő, teljesen értéktelen bevezetés után, kezdve a vérszerződésen túlnyomólag száraz adathalmazt hord össze, melyet a dolgozat végén czimeik szerint felemlített munkák egyikéből vagy másikából, avagy az ezekben idézett törvényekből nem egyszer szóról-szóra kiböngészve minden kritika s rendszer nélkül közöl s csak itt-ott szó közbe egy-egy egészen általános, de szintén másunnan vett megjegyzést, a nélkül, hogy forrását, melyből merített, helyenként kitüntetné. Pályázó nemcsak hogy az országgyűlés szervezetének s hatáskörének fokozatos fejlődését nem adja elő, — erről

munkájából kitetszőleg fogalma sincs, — hanem még annyi fáradságot sem vett magának, hogy e szerveket vagy hatáskör tényleges állapotát, akár egyes nagyobb korszakok, akár pedig csak egyes királyok alatt is részletesen, tüzetesen megismertetné. Az 1848. év utáni, s különösen a jelenkori országgyűlés alkalmáról s hatásköréről, a mi már a kérdés keretén kívül esik, elég bőven szól ugyan, de e részben sem nyújt egyebet, mint az újabb törvények s a házszabályok szövegét, vagy kivonatát.

Mínthogy a munka a méltányosan támasztható követelések legkisebb mértékét sem üti meg, a kitűzött pályadíjat sem egészben, sem részben szerzője részére kiadhatónak nem tartjuk.

Kolozsvárt, 1887. máj. 22. Dr. Óvári Kelemen, s. k. Dr. Lindner Gusztáv.

A kar bírálók véleményéhez hozzájárulván: a jelítés levél felbontatlanul elégettetett.

Kolozsvártt, 1887. évi május hó 28-án.

Dr. Nagy Ferencz,

e. i. dekán.

II.

AZ ORVOSI KAR JELENTÉSE.

Tekintetes egyetemi tanács!

Az orvostudományi kar által a folyó 188⁶/₇-iki tanévre Kolozsvár sz. kir. város képviselő-testületének alapítványából jutalmazandó kérdésekre hirdet-

tetett pályázat eredményét a következőkben van szerencsém a tek. egyetemi tanácsnak tiszteletteljesen bejelenteni.

Kitűzetett összesen 12 pályakérdés, melyekre 5 pályamunka érkezett be, és pedig a 2, 3, 4, 6, 12 pályakérdésekre egy-egy.

Ezen pályamunkák a szaktanárokból alakított bizottságoknak adatván bírálati jelentéstétel végett, azok alapján az orvoskari tanártestület május hó 13-án tartott IX-ik rendes ülésében a következőket határozta.

Tekintetes orvostudományi tanári kar! A Kolozsvár városi alapítványból kiírt kórboncztanai pályakérdésre: „Írassék le a veseváltozás heveny és idült gümőkórnál“, egy pályamű érkezett be: Die Tuberkel sind Thränen der Armuth nach Innen geweint (Eisenmann) jelige alatt, mely 335—88⁶/₇. sz. a. alóliirtaknak bírálatra kiosztatott. Van szerencsénk erről a következő jelentést tenni.

A pályamunka 165 negyedréti lapra terjed és hozzá 31 drb. górcsóvi készítmény van mellékelve.

A munka első részében szerző előadja a gümőkór oktanát s kórboncztanát, tekintettel az újabb kutatásokra és részletesen foglalkozik a Koch-bacillusal. A bacillus-festési eljárások közül legegyszerűbbnek és legmegbízhatóbbnak találta a következő eljárást. A metszetet a szokott módon fuchsinos anilindatban festi. 30% higított sósav vizes oldatban kimossa, vízben kiáztatja, azután 10 percig vizes methylikékben festi, tiszta alkoholban vízlelteni és cedrusolajban vizsgálja, azután xylos da-

marlakban elteszi. A légenysav a metszetet zsugorítja és pizskítja.

A bacillus aetiologicus értékére nézve úgy találta, hogy a bacillus rendszerint feltalálható a sajtos és ellágyult gümőben, de az első gömbsejtű beszűrődés időszakában nem található.

Barlangokban, melyek nagy hörgőkbe fakadtak és szabadon a küllevegővel érintkeznek, tömegesen tenyészik, kevésbé azokban, melyek csak szűk hörgőkkel közlekednek és kicsi, elzárt barlangokba elenyésző csekély számú; a levegőtől teljesen elzárt részekben alig találni egyet-egyét. Másfelől talált a vese szövetében szabad bacillust, a nélkül, hogy ott gömbsejtű beszűrődés jött volna létre, miből következteti, hogy a vesén áthaladhatnak a nélkül, hogy gümőt okoznának. A bacillus néha igen kifejezett gümős betegedésnél hiányzik, ő 3 ily esetet észlelt, az egyik csigolyaszú volt, tüdőgümővel, a másik, Falop-kürt és méhgümő. a 3-ik mellékhere és ondóhólyag gümő s ezek szerint a bacillus kóroktani és diagnostikus értékét kórbonctani szempontból kérdésesnek tartja.

A gümő kórbonctani leírásánál különösen a bacillus viszonyát fejtegette; látott óriási sejtet bacillussal és a nélkül s látott bacillust szabadon és endothel-sejtekben és Koch és Baumgartnerrel szemben kétségbe vonja, hogy az óriási sejt a bacillus által előidéztenék. Az óriási sejtképzést sejtek összeolvadásából, a gümős elsajtosodást tisztán vérkeringési zavarból véli magyarázni (60. lapon).

Áttérve a gümőkórosok veseváltására, megjegyzi, hogy csak másodlagos vesegümőt látott, elő-

fordul heveny-gümőkórnál, félhevenynél és idültnél, tüdőgümőnél s más szervek gümőjénél és urogenitalis gümőnél.

Azután kivonatossan előadja J. Arnold, Orthmann és Steinheilnek a vesegümőre vonatkozó vizsgálatait, saját vizsgálati eljárását írja le és 17 gümőben elhalt egyén veséjén végzett vizsgálatait (125. lap).

Esetei közül volt egy heveny kölesgümő, két heveny tüdővész és 14 idült gümőkóros. A heveny-köles-gümősnél a vese rakva volt gümővel, a heveny tüdővészeseknél gümőt nem talált, egyiknél elszórt kötszövetburjánzás volt, a másiknál egy infarctus; a 14 idült gümőkóros veséjében 7-szer kifejezett gümő volt, 3-szor elszórt kötszövetszaporodás, 1-nél kemnyés elfajulás, 1-nél csak zsiros elfajulás, egynél csak zavaros duzzadás és egynél egy infarctus. Ezek szerint nemcsak a heveny kölesgümőnél találni a vesében kifejezett gümőt, hanem az idült gümőkórosok fele számában a vesében is gümő van.

Megjegyzi, hogy a felületen látható halvány pettyek nem mindig gümőt jeleznek, néha csak egyszerű kötszövet szaporodás, vagy zsiros elváltozás van ott, máskor megint a látszólag ép vesében górcső alatt gümő látható.

A gümő leginkább a héjban taláztatik és többnyire a glomerulusból indul ki, első kezdete mindig gömbsejtek felhalmozódása, melyek közt nagyobb endothel-sejtek csak elenyészőleg csekély mennyiségben taláztatnak, később a nagyobb sejtek túlnyomók, de akkor is gömbsejtek bőven taláztatnak, így tehát a kettő együtt alkotja a gümőt; az óriási

sejtek csak a 3-dik rendben szerepelnek és akkor képződnek, ha a gömbsejtű és endothelial gümő már hosszabb ideig és sajtosodás nélkül fennállott. 17 esete közt 3-szor talált ilyeneket. Az óriás sejtek a vesében a húgycsatornákból képződnek, oly módon, hogy a csatorna hámja szaporodik és nő, míg az ürt teljesen kitölti, mire egyfelől a folytonos növés, másfelől a nyomás hatása alatt összeolvadnak, a magvak állítólag a hiányos táplálék miatt a szél felé indulnak és a központi részben a protoplasma elhal.

A sajtosodás a központban kezdődik és a szél felé halad s utólag a szomszédban keletkezett lob alatt lágyul, mire a gümő vagy a tok felé áttör, vagy a medencze felé, honnan esetleg a vizelettel kiürül. Talán néha felszívódik is.

Genitalis gümőt két esetben észlelt: egy nőnél a vesében semmi eltérés nem volt, egy férfinál volt ugyan nagy vesegümő, de a hólyag és az ureterek teljesen épek maradtak s így az urinalis és a genitalis gümőt egymástól független bajnak tartja, oly módon, hogy a két állapot külön-külön az elsődleges tüdőgümő eredménye. Phthisis renalist nem észlelt. Bacillust a vesegümőben több esetben látott, leginkább az elsajtosodott rész közepében, egy esetben a bacillus a gomólyag egyik edényhurokjanak megfelelő helyén feküdt, két esetben óriási sejtben talált egy-egy bacillust, de az ép gümős csomókban soha sem talált bacillust, kivéve a heveny miliaris-gümő esetben, hol a szemcsék bőven pálczikákat tartalmaznak. Két esetben a gümős pálczikát egészen

ép vese állományban találta, egyiknél szabadon a szövetben, másiknál a hámsejtben bezárva.

A vizeletben is keresett bacillust idült tüdőgümős betegeknel, Deutschman eljárása szerint, de nem talált bacillust, noha az egyén köpetében sok bacillus volt és a halál után vesegümő is volt és ebben is pálczika létezett.

Idült gümőkorbán elhalt egyéneknel elszórt kötszöveti szaporodás a vesében felette gyakori, s tekintettel, hogy azok mindenféle lobokra hajlami tanak, valószínűnek tartja, hogy a decrementialis idegen anyagok a vesék által kiválasztva, ott szövetközi lobot indítanak.

A kemnyés elfajulás a gümőkórosoknál a vese véredényeket illeti, néhol a kötszövetre is terjedett.

A zsiros elfajulás a kanyarulatós csövek hámjában és a Bowmann-tok hámjában volt észlelhető; a zavaros duzzadást gyakran elszórtan, néha az egész vesére kiterjedve találta, főleg a kanyargós csövekben. A csövek szélesek, de ürterük még is a hám duzzadása miatt szűk. A protoplasma erősebb szemcsésedése miatt a mag festetlen készítményen nem is látszik. A többi szövet e mellett változatlan lehet és az eltérés valószínűleg csak láz-tünet.

Némely gümőkornál a vesét még is teljesen épnek találta.

A munkához csatolt készítmények ügyesen vannak előállítva és a legjobb eljárások szerint festve.

Az előadottakból kitűnik, hogy pályázó a kérdést általában jól fogta fel és sikeresen tanulmányozta. Az egyes részletek kivételét illetőleg az ál-

talános bevezetésben túlságosan terjedelmesen szól, fejtegetései nem is tartoztak a themához, más fejezeteket, úgy p. a gümőkórosok veséjében oly gyakori zavaros duzzadást, a több esetben észlelt infarctusokat igen röviden tárgyalta.

Vizsgálati eredményeinek levezetésében nem eléggé óvatos, így p. túlságos nagy súlyt fektet azon észleletére, hogy bacillust ép vese-szövetben talált és ezért ennek kóros befolyását tagadja, holott igen is lehetséges, hogy a bacillusok csak igen rövid ideig voltak ott és csak utólag hozták volna létre eltérést, de sőt épen vizsgálatai szerint azok kórgerjesztő hatása valószínűbb, mennyiben két eset kivételével minden gümős vesében bacillust talált; — vagy abban, hogy az idült interstitialis — lobos változásokat egészen mereven elkülöníti a gümős beszűrődésektől, holott ezen elkülönítés nem indokolt és ezen vizsgálatokból voltaképen az tűnik ki, hogy minden idült tüdővésnél a vesében különböző fokú és alakú lobos változások vannak, melyek utóvégre is a gümős lobokkal rokonsággal állnak.

Mindezen hibák beszámítása mellett is kétségtelen, hogy szerző nemcsak a vizsgálatban kitartó szorgalmat s ügyességet tanusított, hanem a kérdés megfejtésében önállóságot, leleményességet és vizsgálati képességet bizonyított; munkáját dicséretre és a kitűzött díjra érdemesnek tartjuk. Dr. Generich Antal, mint szakbiráló. Dr. Purjesz Zsigmond, mint társbiráló.

Ezen javaslatot az orvostudományi kar egyhangulag elfogadván, a pályamunka szerzőjének az 50 frtnyi pályadíjat odaitélte.

A jeligés levélke felbontatván, a munka szerzőjéül Jancsik Imre IV-ed éves orvoshallgató tünt ki, kinek a megítélt 50 frt kiadatni határoztatik.

Tekintetes orvostanári kar!

355—886/7 orvk. sz. alatt a következő czim alatt hirdetett pályakérdésre: „Tétesse nek vizsgálatok az iránt, hogy az Esbach-fehérynemérő megbizható-e? és ezzel kapcsolatban ama befolyásról, melyet az étrend, a gyógyszerelés a betegek fehérynevizelésére gyakorol, tekintettel a kiürített fehéryne mennyiségére“ egy pályamunka érkezett be, következő jelige alatt „Küzdve küzdj és bizva bizzál.“

A dolgozat 92¹/₄-edrét oldalra terjed, jól olvasható irással. A munkának első negyedrésze (28 oldal) a fehérynevizeléssel, mint kórtünettől és az annak keletkezésére vonatkozó magyarázatokkal foglalkozik, tehát olyan tétellel, mely a kitüzött pályakérdéssel összefüggésbe hozható ugyan, de annak keretébe szorososan nem tartozik. Talán ez is oka annak, hogy szerző e fontos tétellel csakugy aphoristicus módon foglalkozik, hogy pl. Hippokratesnek és Johannes Artuoviusnak körülbelől ugyanannyi tért szán, mint Ludvignak, Heidenheinnak, az újabb szerzők jelesebbjei közül pedig többeket, mint Senatort, Runeberget stb. nem is említi. Ezután tér át a kitüzött pályakérdés megoldására. A kérdés maga két részből áll, t. i. az Esbach-féle mérő használhatóságát illetőleg teendő vizsgálatokról és a fehéryne-kiürítésnek befolyásoltatásáról különböző szerzők által. Utóbbi természetesen nagyban egyszerűsítetik, ha az első része a kérdésnek igenlőleg lett

megoldva; és talán ez oka annak, hogy szerző behatóan tulajdonkép csak is a kérdés első részével foglalkozott.

Az albuminometer megbízhatóságára vonatkozó rész, dolgozatának 46-ik oldalán, tehát épen közepén kezdődik. Ezt szerző elég körültekintéssel és gondnal végezte, a mennyiben több kísérletet tett arra nézve, hogy mint viszonylik a fehérszín tartalmu vizeletnek és mesterségesen készített fehérszín oldatnak albuminometerrel kimutatott fehérszín tartalma és arra az eredményre jutott, miszerint eltérés annyiban mutatkozott, hogy az albuminometer adata 3—4 század perczenttel mutat kevesebbet.

Ezek folytán szerző az albuminometert gyakorlatilag igen használható eszköznek nyilvánítja, bár az egészen exact vizsgálatokra kevésbé alkalmas.

Szerző dolgozatának leggyengébb része az, mely a pályakérdés második részével foglalkozik és melynél az albuminometernek kimutatott használhatóságát kellett volna gyakorlatilag értékesíteni. Tekintve a meghatározás könnyűségét, a talátnál sokkal több kísérletet lehetett volna könnyű szerrel meg-ejteni. Igaz, hogy e tekintetben szerzőt némileg gátolta a kóroda korlátolt beteg-anyaga és forgalma, valamint az itteni kórházi betegek nagy részének műveletlen állapota, melynél fogva annál kevésbé marasztalhatók hosszabb észlelésre, minél sürűbben forgolódnak az észlelők körülöttük.

De még ezen akadályok számbavételével is azt kell mondanunk, hogy sokkal terjedelmesebb vizsgálatok lettek volna megejthetők és hogy a dolgozat e része ugy az észleletek mennyiségét, mint

minőségét, valamint a csekély számú észleletekből levont következtetéseket illetőleg nem üti meg a kívánt mértéket.

Hibáztatnunk kell még a dolgozatban azt, hogy szerző nem volt mindenütt tekintettel az irodalomra és jelesül azt, hogy a forrásokat is csak kivételesen említi fel, vagy sok helyen megelégszik a szerző megnevezésével, a nélkül, hogy a megfelelő munka megjelenési helyét és idejét is felhozná.

Mint a felhozottakból kitetszik, pályázó egy részt oly kérdés taglalásába bocsátkozott, mely a kitűzött pályakérdésben nem foglaltatik benn, hanem azal csak távolabbról függ össze, másrészt kielégítően a kitűzött pályakérdésnek csupán első felét oldotta meg, míg az ebből folyó gyakorlatilag fontos második résznek megoldása kevésbé sikerült. Mindezek daczára, tekintettel arra, hogy a pályakérdés egy részét szorgalmasan dolgozta ki és sikeresen oldotta meg, és tekintettel arra, hogy a második rész hiányos kidolgozása csak részben róvható fel a dolgozónak hibául, miután annak oka részben a kórodai viszonyokban rejlik: van szerencsénk ajánlani, miszerint a pályadíj a „Küzdve küzdj és bizva bizzál“ című jeligével beérkezett pályamunkának, illetőleg annak szerzőjének ítéltesse oda. Kolozsvárt, 1867. május 10. A tekintetes karnak alázatos szolgálói. Dr. Purjesz Zsigmond, ny. r. tanár, Dr. Bókai Árpád, ny. r. tanár, mint társbíró.

Ezen javaslatot az orvostudományi kar egyhangulag elfogadván, a pályamunka szerzőjének az 54 frtnyi pályadíjat odaitélte.

A jeligés levélke felbontatván, a munka szerzőjéül Fogarassy Győző IV-ed éves orvoshallgató tünt ki, kinek a megítélt 50 forint kiadatni határoztatik.

Tekintetes tanári kar!

Az 188^{6/7}-iki tanévben kitűzött pályakérdésre: „Irassanak le a Luxatiók, kórodai észleletek és kísérletek alapján“ egy pályamunka „Humeri vero articulum unomodo luxari novi ad locum sub alis; sursum antem nunquam neque ad externam partem. Hippokrates“ jelige alatt érkezett be.

A dolgozat, mely 141 lapra terjedt, IV. fejezetre van osztva, melyekben szerző a ficamok történelmét, fogalmát, statistikáját, kóroktanát, kórboncztanát, a szövödményeket, tünettant, kórismét, kórjóslatot, gyógykezelést; heveny-ficzamok visszahelyezésének módszereit, idült ficamok visszahelyezését, a visszahelyezési művelet alatt bekövetkező káros esélyeket, az utókezelést és a visszahelyezhetlen ficamok gyógykezelését tárgyalja.

Ezen tárgyalás általánosan véve igen szabatos irányban van tartva s az ott kifejtett gondolatok szakszerű értelemmel összeállítva.

Minden fejezet szerzőnek komoly s szakszerű tanulmányáról tanuskodik, nemcsak a kérdésre vonatkozó szakművek Casuistika, hanem saját tapasztalatából meritett, s a kérdés megoldására felhasznált kóresetek értelmezésében.

Különös figyelmet fordított szerző az itteni kóródán előfordult kóresetekre, azoknak kórismézése és

gyógykezelése körül és ha a kitűzött kérdés megoldása minden irányban nem sikerült, különösen mint azt szerző az előszóban maga bevallja, annak kísérleti része a miatt negatív eredmény mellett maradt, mert a kísérleti állatokon *Luxatio* helyett mindig csak töréseket tudott előidézni, a gyakorlati iránya a dolgozatnak annál pontosabb és értékesebb mozzanatokot tartalmaz, miért is a pályamunka elfogadásra ajánlható, s a kitűzött pályadíjt szerzőnek dolgozata jutalmául kiadandónak véljük. Kolozsvár, 1887. május 12. Dr. Brandt József szakbíró, s. k. Dr. Szilágyi Ete, s. k. társbíró.

Ezen javaslatot az orvostudományi kar egyhangulag elfogadván, a pályamunka szerzőjének az 50 frtnyi pályadíjat odaitélte.

A jelíges levélke felbontatván, a munka szerzőjéül Kovátsik Antal IV-ed éves orvostanhallgató tünt ki, kinek a megítélt 50 frt kiadatni határozatik.

Tekintetes orvostudománykari tanár-testület!

Sz. kir. Kolozsvár városa nagylelkű alapítványából a helybeli „Ferencz József“ tudomány-egyetem orvostudományi kara által a folyó 1886/7-iki tanévre kitűzött, s 50 frttal jutalmazandó eme pályakérdésre: „A medence hibás alkatának leggyakrabban előforduló alakjai tüzetesen ismertetendők, ugyszintén ezek befolyása a szülés folyamatára (lehetőleg) kórodai megfigyelések alapján“ a szabályszerű határidőn belül „Homo sum“ jelige alatt egy pályamű érkezett be.

A félvászon kötésű, s a czimlappal együtt 92

negyedrért lapra terjedő pályamunkában pályázó a kérdést helyesen fogta föl, s azt a medenczetan mai állásának megfelelőleg igyekezik megoldani.

A medenczetan alapfogalmainak előzetes rövid tárgyalása után a medencze mérés több neveit ismerteti, de sajnosan tapasztaljuk, hogy (a 12—14 lapig bezárólag) a különböző méreteket nem sorolja fel. A pályakérdés helyes megoldása érdekében kívánatos lett volna, ha pályázó a rendes alkatu medencze tulajdonait, méreteit, s ezzel kapcsolatban egyuttal a rendes alkatu medencze befolyását a szülésre nézve, ismertette volna. Az ilyenmü ismertetés a hibás alkatu medenczék által feltételezett rendellenes szülési mechanizmus jellegzésére alapúl szolgálhatott volna. A 22-ik laptól egész a 37-ik lapig a hibás medenczék felismerésének rövid, tömör, bár nem teljesen hibátlan történelme van tárgyalva.

A szűk medenczék osztályozásánál a Michaelis Litzmann-féle beosztást veszi alapul, azonban szóval sem emlékezik meg a szűkület fokozatának gyakorlati szempontból igen nagy jelentőséggel bíró különeműségéről, úgyszintén ama körülményről, hogy jól kifejlett hüvelyboltozat esetében a medencze-szűkület kizárható, s ennél fogva ily esetekben a medencze-mérés teljesen felesleges. A szűkület káros befolyását az anyára és magzatra nézve eléggé bőven tárgyalja; a méh repedéséről s ennek kórok-tani momentumairól azonban nem szól oly kimerítően a mint azt a tárgy jelentős volta igényli.

A gyógyeljárásról szóló részben az általános alapelveket sorolja fel pályázó a nélkül, hogy a kórodai észleletekből meritett tapasztalatait felhasználta

és értékesítette volna. Két általa észlelt kóresetet meglehetősen zavaros leírásban közöl; továbbá a múlt évekből 6 kórodai esetet említ fel a nélkül, hogy azok tanulmányozásába kellőleg belemélyedt volna. Végül 15 általa végrehajtott medence-mérés eredményeit közli.

A pályamunka szerkezete nem egészen correct, iránya pongyola, az idegen nyelvű műkifejezések nagyobbára hibásak, s az idézett statistikai kimutatók itt-ott megbizhatlanok. Az imént elősorolt hátrányok azonban tekintettel a pályakérdés megoldása körül kifejtett szorgalomra és annak kellő tanulmányozására véleményünk szerint nem oly természetiek, hogy a pályamunkát a kitűzött jutalomra érdemesnek ne tartanánk, a miért is azt a kitűzött 50 frtnyi jutalmazásra méltónak, s pályázó részére azt kiadandónak véleményezzük. Teljes tisztelettel maradván Kolozsvárt, 1887. május 10-én. Dr. Maizner János, dr. Brandt József.

Ezen javaslatot az orvostudományi kar egyhangulag elfogadván, a pályamunka szerzőjének az 50 frtnyi pályadíjat odaitélte.

A jelíges levélke felbontatván, a munka szerzőjéül Binder Albert IV-ed éves orvostanhallgató tünt ki, kinek a megítélt 50 frt kiadatni határoztatik.

Tekintetes orvoskari tanártestület!

Az élettanból kitűzött arra a kérdésre: „Megvizsgálendő a vékonybélnedv emésztő hatása.“ „Si duum faciunt idem non est idem“ jelige alatt egy pályamű érkezett be. A pályamű alólirottaknak je-

lentéstételre adatván ki, szerencsénk van birálati jelentésünket a következőkben beterjeszteni:

A dolgozat 128 negyedréf lapra terjed és három részre, ugymint a történelmi részre, kísérleti eljárásra és a pályázó saját vizsgálatait tartalmazó kísérleti részre oszlik. A történelmi részben chronologikus sorrendben mind azok a vizsgálatok és eljárások elő vannak sorolva birálatilag, melyek a vékony bélnek emésztő hatása körül eddigelé történtek; az ismertetés kiindul Frerich kezdetleges vizsgálataiból s végződik Vella-nak a legutóbbi időben tett vizsgálataival. Különösen behatóan foglalkozik a Lieberkühn-féle mirigyeknek az emésztésnél viselt szerepét illetőleg Vella és egyikünk (Klug) közt fennálló véleménykülönbséggel: a Vella által elért positiv eredményeket a kísérlet túlságosan hosszú időtartamának tulajdonítja, mivel 48—72 óráig tartó emésztési kísérletnél rohadás foly, mely a nem oldott szerves tápanyagokat szintén képes oldani. Saját kísérleteit pályázó élő állaton nem tehette, minthogy erre való állathoz nem juthatott, azért a vékonybél nyákhártyából kivonatot készített és természetes bélnedv helyett evvel végezte kísérleteit. E végből a jól kimosott bél nyákhártyáját a béltől leválasztotta. Azután, nehogy a nyákhártya hatáskéességét csökkentse, azt nem alkohollal kezelte, hanem gyors szárítás után mosárban porrá törte. Az így nyert pornak az állat belső részeit jellemző szaga volt, a rohadás minden nyoma nélkül. Az emésztő nedv ugy készült, hogy igen száraz nyákhártyaporra 20 köbcent. viz jutott, a keverék 3 órán át 38 C° melegen volt kitéve

és többször fel lett keverve. Az így nyert folyadék sok nyákot tartalmazott, nehezen szűrődött, színe halványsárga, vegyhatása gyengén savi, szaga a levesre emlékeztető volt, főzve megzavarodott. Kísérleteinél pályázó e nedvet vagy így tisztán használta, vagy B a $(O H)_2$ -vel különböztette. Az emésztési kísérletek úgy történtek, hogy a nedvből 20 K. Cmt.-nyi folyadékot edényekbe adott és ehhez az emésztendő anyagokból, fehérjékből, enyvből és keményítőből száraz állapotban 0.5, olajból 1.0 grammot. A keverék az emésztő kemenczében 5 óra hosszat 37—39 C° hőmérséknek kiteve s ez alatt több ízben felrázva volt. Az emésztés befejezése után pályázó az emésztett folyadékot, előzetesen megmért súlyú szűrőpapíron átszűrte s így határozta meg a megemésztett fehérje illetőleg keményítő mennyiségét. A megemésztett zsir mennyiségét a képződött zsirsavból $\frac{1}{10}$ normal ammoniakkal határozta meg. Ily emésztési kísérleteket pályázó a kutya, juh és disznó vékony belének nyákhártya kivonatával tett. Kísérletei eredményének lényege a következő: A fehérjéket, mint a vérrostonyát, keményre főtt tojásfehérjét és sajtot, mind a három állatból vett vékonybél kivonat nem emésztette; a keményítőből mintegy 46% cukrot nyert; a zsirokat a bélnedv alig hasította, a tejre megalvasztó hatása nem volt. A keményítőre és zsirokra észlelt csekély anyag-változást pályázó a nyákhártyában visszamaradt hasnyálra vezeti vissza. Ennek igazolására összehasonlító emésztési kísérleteket tett pankreasból, továbbá a gyomor és bélnyálból, valamint izmokból készített kivonatokkal.

Egy ilyen 5 óráig tartott kísérletnél a mesterséges pancreas és gyomornedv rostonyából 72—73 százalékot, a bélmedv 6, a huskivonat és destillált víz 14—16%-ot oldottak. Keményítőből a pancreás-medv 62, a bélkivonat 36 százalékot változtattak át cukorrá, a gyomornyákhártya, a huskivonat és a vízkeményítőre hatástalanok maradtak. Valjon a bélkivonat pozitív hatása a bélnyákhártyába beivódott pancreatinnak tulajdonítandó-e, ezt csak élő állaton teendő kísérlet képes eldönteni. A zsirból pancreás-medv behatása alatt 28.2—, bélmedv behatása alatt 5% sav képződött; a huskivonat 8.4%, tehát több zsirsavat képezett, mint a bélmedv. Pályázó tapasztalatai szerint a bélmedvnek a tejre megolvasztó hatása nincsen.

Ez tekintetes tudománykar a pályamunkában közlött vizsgálatok rövid foglalatja, melyből megméltóztatik győződni, hogy pályázó a kitűzött kérdés megoldásához a kellő szakismerettel és szorgalommal látott és azt a végleges megoldáshoz tényleg közelebb is hozta. Bár a dolgozat több helyt kezdő íróra vall, a kísérletek kivitele az elért eredmények gondos felhasználása lelkiismeretes igyekezetet árul el, azért a dolgozat teljes elismerésre méltó. Miért is alólirottak a pályadíjat a „Si duo faciunt idem non est idem“ jeligés pályamunka szerzőjének kiadni melegen ajánljuk. Kelt, Kolozsvárt, 1887. május 14. Dr. Klug Nándor, az élet és szövettan ny. r. tanára. Dr. David a Leo, a leíró- és tájboncztan ny. r. tanára, mint társbiráló.

Ezen javaslatot az orvostudományi kar egyhangulag elfogadván, a pályamunka szerzőjének az

50 frtnyi pályadíjat odaitélte. A jeligés levélke felbontatván, a munka szerzőjéül Genersich Gusztáv IV-es éves orvoshallgató tünt ki, kinek a megítélt 50 frt kiadatni határoztatik.

III.

A BÖLCSÉSZET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNET- TUDOMÁNYI KAR JELENTÉSE.

Tekintetes Egyetemi Tanács!

A Kolozsvár sz. kir. város alapítványából a kolozsvári m. kir. Ferencz-József tudomány-egyetem bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karának nevében a folyó tanévre kihirdetett pályakérdésekre beérkezett művekről szóló szakbirálatok teljes szövegét az Acta számára a következőkben van szerencsém a tekintetes Egyetemi Tanács elé terjeszteni, a kar f. é. május 14-dikén tartott IV. rendkiv. ülésének ide vonatkozó határozataival egyetemben.

I.

Az 5. számú pályázati tételre: *Állittasanak gondosan egybe mindazok az adatok, a melyek Plato kétségtelenül valódi műveiben az egyes művek idejére, sorrendjére vonatkoznak, nem különben állittassanak egybe a kétségtelenül bizonyos és a valószínű vonatkozások az egyes dialógusokban*“ (Jutalma 120 frt) csak egyetlen egy pályamű érke-

zett ezzel a jeligével: „Isten áldd meg a magyart,“ a 298—188^{6/7} bksz. a.

A 227, illetve 222 nagyrétü lapra terjedő, ritkán írott pályamű, rövid bevezetés (5—8 lap) után egy „Általános rész“-ben (9—34 lap) fejtegeti a pályázati tétel három részét u. m. az időre, a sorrendre vonatkozó adatokat és a vonatkozásokat; vizsgálja azok jelentőségét, figyelmeztet az előfordulható tévedésekre, kiemeli a nehézségeket és hangsúlyozza az így nyerhető adatok jó részének megbízhatlanságát. Ebben az általános részben egészben véve helyes elveket fejteget és tanúsítja, hogy ugye kérdés horderejére, mint a módszerre nézve tisztában van. A dolgozat zömét tevő második részben „Az egyes párbeszédék vizsgálata“ (35—220 lap) szemlét tart az összes valódiaknak tartott (már t. i. a tudósok túlnyomó és jelentékenyebb részétől valódiaknak tartott) dialogusok felett, a következő beosztással és sorrenddel: A) „Tiszta Sokratesi párbeszédék“ (35—67 lap) Hippias, Lysis, Charmides, Laches, Protagoras, Euthyphro, Apologia, Crito. B) „Kiválóan dialektikai munkák“ (68—220 lap) Phaedrus, Gorgias, Meno, Theaetetus, Euthydemus, Cratylus, Sophista, Politicus, Parmenides, Symposium, Phaedo, Philebus, Az állam, Timaeus, Critias, Törvények.

Ettől, a pályamű fő részétől, nem lehet megtagadni az elismerést, ugy szorgalom, mint gondosság, ugy szeretetteljes odaadás, mint józan megfontolás és világos felfogás tekintetében. Más részről, azonban, sajnálattal kell kijelentenünk, hogy magának a szoros értelemben vett pályázati tétel-

nek nincs elég téve. Érzi ezt maga a szerző is, mikor a rövid „Befejezés“ (221—225 l.) utolsó lapján így szól: „Végül a Platói iratok sorrendje kérdésének teljesen tisztázását, mint Stallbaum is bizonyítja, mindaddig nem remélhetjük, míg azokban minden idői, sorrendi adat és vonatkozás felkutatva, összeállítva és helyesen értelmezve nem lesz“. Szerzőnk nem vette eléggé fontolóra, hogy a pályázati tétel épen ezt az anyaggyűjtő munkát czélozta s a helyett, főképp Hermann álláspontjából kiindulva, inkább csak a dialogusok sorrendjének kérdésével foglalkozott, mely kérdés fejtegetésére ugy előkészületének, mint főképpen az idevonatkozó irodalom felhasználásának hiányossága miatt egyelőre teljesen készületlen. Hogy többet ne említsünk, nem használta Schleiermachert, Ueberweget, Steinhardtot, Munkot. Ennélfogva álláspontja egyoldalú. A 222 lapon azt mondja: „Tántorithatlan meggyőződésünk az, hogy ezek (t. i. tanainak) fokozatos fejlődése szolgáltatja a legmegbízhatóbb idői és sorrendi adatokat“. Alább Plato művei szerinte „egy nagyszerű palota, melynél világos, hogy az alapnak előbb kellett elkészülnie, mint magának az épületnek.“ Még később (223. l.) „Mi pedig a Platói beszélgetéseket a bölcselő lángesze szellemi harczi diadal-emlékének tartjuk, melyeknek romlatlan anyagába be van vésve az egész küzdelem lefolyása“. Mi egyéb ez, mint Hermann K. Fr. elmélete?

A dolgozat irálya szabatos, folyékony s a tárgyának mindenben megteelő. Általában véve élvezet olvasni.

Jóllehet, tehát, a kérdést megoldottnak, illet-

ve a tételt megfejtettnek nem tarthatjuk, még is a pályadíjat a szerzőnek kiadatni kérjük, mert a dolgozat annyi szép és jó tulajdonsággal bír, és szerzője ezen a téren való sikeres működésének oly kecsegtető reményeit nyújtja, hogy részint az eddig nyújtott elismeréseül, részint a kilátásba helyezettre buzdításul, a díjat valóban megérdemli.

Kolozsvártt, 1887. május 14. A tekintetes kar alázatos szolgálói: Dr. Szamosi János s. k., Dr. Hegedüs István s. k.

A kar a bírálók javaslatát elfogadja, s a jutalom kiadását elhatározza.

A jeligés levél felbontatván, kitünt, hogy a munka szerzője Mészáros Ferencz II. éves bölcsészeti hallgató és kegyesrendi áldozó pap.

II.

A 6. sz. pályatételre: „Állittassanak egybe és bíráltassanak a különböző nézetek Tacitus Agricolájának céljáról“, jutalma 80 frt, a 297—188^{6/7} bkszámu és „Aurea mediocritas“ jeligéjü egy pályamű érkezett be.

E pályamű szerzője a kérdésre vonatkozó tudományos vitát alaposan tanulmányozta, gondolkodó fővel latolgatta meg. E tekintetben műve teljesnek mondható. Sőt ép az által követett el műszerkezeti hibát, hogy a kérdést taglaló értekezések tárgyias részletességgel irt ismertetése két harmadát teszi az egész értekezésnek. Ugyanis az értekezés 88, tömötten irt negyediv lapra terjed: a tudományos vitára vonatkozó rész 61 lapra. Szerző ez eljárást azért követte, valószínűség szerint, hogy az egymással el-

lentétes nézetek tekintélyes képviselőit egymással szembe állítva, egymás által czáfoltatván meg: magának kevesebb tennivalót tartson fenn. Csoportok szerint a nézeteket négy részre osztva ismerteti, két főszempont alá rendelve. Ugyanis az *Agricolát*, vagy *laudatio funebris*nek fogták föl, (Mohr, Hübner, részben Woltmann, Hirzel, ki az *Andresen coniecturájára* adott alkalmat, mely erős polemiát idézett föl, minek ismertetését világos szemléllhető képbe foglalja egybe szerző), vagy életrajznak. (Történeti vagy szónoki életrajznak.) Ez utóbbi felfogás hívei közül kivált Stahr és Hoffmann ellenszenves támadásait meleg érdeklődéssel és szerény hangon, követelőzés nélkül, méltatja, mit szerzőnek érdemeül lehet betudni. Az értekezés túlnyomó részét ez irányú fejtegetés tölti be a 16 laptól a 61-ig. Mintha fáradtság venne erőt szerzőn az értekezés tulajdonképi főrészében: az összegezésnél, a saját nézete megállapításánál. Ugyanis megint ismétli a főbb nézeteket, igyekszik egyet-mást igaznak venni és végkövetkezményképen oda nyilatkozik, hogy „az *Agricola* történeti alapon nyugvó életrajzi mű, melynek megírásával Tacitus czélul tűzte ki ipának, *Agricolának*, életét és jellemét az utókor számára megörökíteni.“ De e czél kitűzésére mi adott alkalmat? De a 40 éves író első fellépését az írás mezején miért kezdi az életrajzon? E kérdés fejtegetésére — habár ellentétes szempont mellett — Hoffmann Emanuel és Stahr Adolf elég anyagot és kínálózkodó alkalmat nyújtottak szerzőnek. Ugyanis ez írók a czélzatot Tacitus politikai gondolkodás-módjában, az új császári kormány előtti mentegetőzésben és a

Domitianus alatti családi emelkedésnek, a megfordult politikai hangulattal szemben való védelmében találják Tacitus föllépésének magyarázatát és a *sine ira et studio* híres jelszava iránt Tacitus hűtlenségét igyekeznek kimutatni. Szerző Walchnak, Tacitus iránt az elfogultságig elismerő nézetéhez csatlakozva, czáfolni igyekszik, de nem használja föl azt az előnyt, melyet e fejtegetések a kérdés megoldására nyújtottak. Hoffmann a családi érdek elfogultságát igyekszik bebizonyítani: érveit ügyesen, találóan csoportosítja. Nem elég azt egyszerűen tagadóba venni, hanem a megállapított tényleges eredményeket elfogadva, fölhasználni. És mi e tényleges eredmény? Az, hogy Tacitus kényes helyzete által volt kényszerítve vagy ösztönözve Trajanus uralkodása alatt az oratio funebris alakjának részben felhasználásával, hogy mintegy alkalmas ürügyet ragadjon meg a nyilvánossággal szemben, hirdetni a politikai mérsékletet, a Trajanus uralma alatti jólétet, mintegy a Domitianus után lábra kapott és a szólás-szabadság mézes napjait élvező oppositio túlmerész izgatásaitól megóvándó honfitársait. Mikor Tacitus *testimonium praesentium bonorum*-ról beszél a *memoria prioris servitutis* mellett: a Trajanus nagylelkű kormánya alatt élvezett *loquendi audiendique commercium*ot Agricola eszményített alakjának rajzolójára használja föl: a Hoffmannék által emlegetett célzatosságtól nem mondható mentnek; de önzés, családi érdek, holmi titkos szolgáltság leplezgetésére még csak gondolni sem lehet annak, ki e rajzot elolvassa. Hogy Agricolával szemben Domitianus háládatlan volt; azt a tanácsi határozatból

megadott triumphus elmaradása fényesen bizonyítja. Hogy az após iránt a vő lelkesedése nem elfogultság vala, hanem Agricola egyénisége birt azon közérdekkel, mely egy életrajz írására indítson: azt a pályamű szerzője, Agricola behatóbb elemzése útján, bebizonyithatta volna. Mert, hogy szerző megtalálja az egyes nézetek jelentőségét feltüntető pontokat: azt a többek közt bebizonyítja, midőn Kussner azon látszólag csekély jelentőségű érvére súlyt helyez, hogy Tacitus e műve azért sem lehet egy történelmi mű excursusa, vagy előtanulmányok, úgyszólva jegyzetek beékelése, egy tapogatózó kezdő történetíró által egy oratio funebris oda nem illő kerete, mert nem a consulok szerint jelöli meg a történelmi időpontokat, hanem Agricola hadjáratának éveit számítja. Hasonló éleslátást tanusít Urlichs nézetének elfogadásával, hogy kedvelt műfaj volt a *laudatio* és így Tacitus, szónoki gyakorlatai alapján, e műfajt művelhette, a mely műfajnak remek példánya az Agricola. Csakhogy, azért, ügyesen czáfolja a pályamű írója azon fölvételt, mintha *laudatio funebris* lett volna az Agricola, hivatkozva Livius és Cicero nyilatkozataira, hogy e műfaj *fallens mendaciumra* (*fallente mendacio trahunt*) vezetett. Ha e szempontok észrevételét megdicsérhetjük szerzőnél, sajnosan kell nélkülöznünk a következő passusnak kellő föl nem használását: *non pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis, ac testimonium praesentium bonorum composuisse.* (3 f.) Ugyanis e passus a *historiae*-nak nagy részben már elkészült és kiadásra váró részletére vonatkozik. Hie interim liber ho-

nori *Agricolae mei destinatus* . . . kifejezés határozottan mutatja, hogy Tacitus, ki a principatus története megírásánál hatalmas conceptióját hordozó lelkében, apósa képében egy idealt akart felmutatni, milyen egy *loyalis* hazafi a principatus alatt. A *praerupta* audáciával szemben a politikai mérséklet hirdetése feltűnő azon írónál, ki az *Annales*ben oly mesteri módon mutatja ki a principatus *fatalis* szükségességét és oly kevés *moralis* erővel ruházza föl. Igyekszik az éretlen és a politikai *remiscentiák* által csábító hatású *oppositióval* szemben az elfogulatlan történész ítélő székébe helyezkedni. De csak törekszik és ebben van Hoffmannék-nak igazuk, csak hogy nem Tacitus ellen bizonyító erővel bíró igazuk, hogy *tendentia* van. *Tendentia* az *oratio funebris*-re emlékeztető szónoki keret; *tendentia* a Domitianus hálátlanságának erős színezése és *tendentia* azon keserű megjegyzés, hogy a *bono patre non scribi heredem, nisi malum principem* (43 l); *tendentia* a következő *passus*, melyet értekező és értekező által fölhozott tudósok nem használnak föl, mindjárt az I. fejezet utolsó *passusa*: *at nunc narraturo mihi vitam defuncti hominis venia opus fuit, quam non petissem incuraturustam saeva et infesta virtutibus tempora exigimus* (mert Gantrelle szerint az *exigimus* ide tartozik) . . . mi bizonyítja, hogy vádiratok egész özöne keletkezett a Domitianus alatti bűnök leleplezésére. Tacitust izgatottá tette az áramlat. Féltette azt a tiszta, becsületes életet, melyet apósa hagyott rájuk emlékül és ime a kényszerítő körülmény, hogy az íróasztalt elhagyja, ez irat. Egy kis sietés megérzik

e műven; de annál közvetlenebb, melegebb hang ömlik el rajta. Még egy nevezetes vitapontot nem méltat érdeme szerint. Andresenék összetákolt műnek tekintik *Agricolát* azért, hogy a 10—38 fejezet oly részletesen foglalkozik Britannia történeti és geographiai méltatásával. Egy *oratio funebris*, vagy egy *laudatio oratoria* keretébe betoldott résznek tekintik az *Agricolát* Wohlman, Hirzel, Andresen. Szerző megelégszik sok czáfolatával, t. i. idézi azokat a helyeket, melyekben a 10—38-ig *Agricolára* vonatkozások annak és kivált Walch szép fejtegetései kapják meg a pályamű íróját, ki megtalálja az életrajz és pedig a szónoki életrajz mesterien csoportosított részeit és mintegy fokozatos egymásutánját. E résznél egy nevezetes körülményt egyik mai vitatkozóznál sem talál és ez a *Germania* keletkezésének rokon körülménye. Igen. A *Germania* XXXVII. következő *passusa*: *Ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur. . . .* kétségtelenné teszi, hogy a Belgiumból hivatalos funkciójából megterő Tacitus tudományos buvárlataival, részben autopsia, vagy legalább megbízható forrás, felhasználása útján szerzett eredményét 98-ban, tehát az *Agricolával* majdnem egy időben adta ki. Külön fejtegetés és bizony még sokkal érdekesebb kutatás körébe tartozik a *Germania* írása céljának kimutatása: de, hogy egy időszakában írói működésének mintegy valódi megkezdésekor ily behatóan foglalkozik ethnographiai dolgokkal: az egyenes összefüggésben áll Traianus hódító terveivel. Bizonyos, hogy

hazájának a romlatlan önerővel bíró germán népek eleven és a legújabb kutatások által is igazolt szemlélet alapján készített rajzával, Britannia meghódítása történetével: a legnagyobb szolgálatot kívánta tenni, mit hazafi tehet és mire nézve Tacitus messze túlszárnyalt minden római történetírót; elfogulatlan őszinteséggel akarta figyelmeztetni a világ uralom birtokosait a fontos politikai missióra, mely előtt állanak. Mindeme hiánya mellett szerző pályaművét gondos munkának tartjuk, mely kellő kiegészítéssel, az Agricola behatóbb méltatásával: mint irodalmi mű is számot tehet. A jutalmat kiadandónak véljük.

Kolozsvárt, 1887. május hó 6-án Dr. Hegedüs István s. k., Dr. Szamosi János s. k.

A kar a bírálók javaslatát elfogadja s a jutalom kiadását elhatározza.

A jeligés levél felbontatván, kitünt, hogy a munka szerzője Somogyi István I. éves bölcsészeti hallgató és kegyesrendi áldozó pap.

III.

Az ó-gót régiségek, jelesen „Dioskorides gloszáriumának magyar stb. tanulságai, legfőbb tekintettel az erdélyi részekre“, — az ily című pályakérdésre: „a nép nyelve a nyelvbúvár aranybányája“ jeligével ellátott és 287—1886—87 bkszámmal jegyzett egyetlen dolgozat érkezett, melyről a tisztelettel alólirt két szomszéd szaktanárnak van szerencséje a következő birálatot közölni, a tek. kar megbizásából.

A feladat, mely ezuttal másod-, vagy talán

épen harmadizben volt kihirdetve, bizonyára felette nehéz témát tűzött ki; mely azonban kiválóan helyi érdekü karaktere miatt nem volt mellőzhető. Valahára, tehát, jelentkezett egyetlen pályázó, a ki is nyilván nagy igyekezettel, jó akarattal és nem közönséges szorgalommal fogott a munkához; csakhogy, fájdalom, egészbe véve korántsem elégséges ismeretekkel és hasonlóképen igen kevés formális tehetséggel.

Igaz ugyan, hogy egy árva betücskével se vét, talán, az irodalmi illem ellen, noha legfékezetlenebb módon, voltaképen csak a (rejtett) praefix és különösen a mathesis körül forgó methodusával élve, minden lépten-nyomon a merészebbnél-merészebb etymológiákkal lep meg; sőt még csak nem is polemizál senkivel (kezdő létére fehérholló, valóságos grammaticus non certans); de mindezekkel szemben talán nem szabad a bírálónak figyelmen kívül hagyni az „előszó“-ban tett nyilatkozatot, melyben pályázó előre kijelenti, hogy ő a magyar philologiai adatait „nem forrás-művekből, hanem az élőnyelvből szedte.“ Ily exclusiv alapon, aztán, nem csoda, hogy, ha egy különben is kezdő etymologus, mindenféle fura dolgokkal áll elé, sőt néhol elrontja a legjobb adatokat is, nem ismervén p. o. a mult száz derekán a francia és német Edda fordítók révén bejutott vox litterariat, mint olyant stb. (p. 26.)

Van azonban a 3 részre oszló dolgozatban (mely egészben 57, 4° lapra terjed, az élén egy bibliographiai lajstrommal és index vocummal), nemcsak egy, figyelemre méltó, új adat, helyes fejtegetés kíséretében.

A példáknak ugy negativ, mint positiv érte-

lebenben való kimutatása egyenként igen messze vinne; kivált miután a szorgalmas pályázó nem kevesebb, mint 83 magyar és 51 ó-germán elemmel bibelődik; miért is legyen elég, csak az egyetlen Zalara (szállás, kert stb. p. 51.) utalni; hol, azonban, a pályázót már Diefenbach szótára rávezethette volna a lett salla-ra is (a. m. „falu“;) sőt a szláv, (lengyel, orosz, cseh stb.) rokonokra is, hogy ha nem is az ó-frank jogi terminus technicusa, mely azonban legfontosabb adat valamennyi között, mint a melylyel szerző, ha véletlenül nem kerüli ki figyelmét, legjobb világításba helyezi vala a longobard-pannoniai „sala“-t és a rokon toponomasticus elemeket.

Ezzel s hasonló módon általában egészen helyes törekvésről tanuskodó példákkal szemben, a hibás és túlzott adatok száma igen nagy. Pályázó belészeretett a tárgyába és ennél fogva mindenütt gótizál. Sőt nagyobb hibába is esik egy-két helyen; de legyen szabad itt is beérni egyetlen példával, még pedig olyannal, mely germanista részéről legtöbbit nyom a latban: a marschall (tévesen „marchall“ p. 44.) félszeg etymologizálásával (marh + all!) Más helyeken nyilván csak holmi lapsus calamii, illetőleg a másoló hibája forog fenn (p. 22. 52.)

A pályázó sikerültebb összehasonlításainak általában csak középszerű eredménye, a Dioskorides féle glossariumnak mellőzése s sok más fogyatkozás, talán, mégis útját állhatják annak, hogy a kézzel fogható módon nyilvánuló becsületes törekvés és a jóra való kezdő szorgalom több elismerést, vagy éppen megjutalmazást nyerjen; habár tekintetbe vé-

tetik még a thema nehézsége is, úgyszólván egészen új mezőn; és kivált az a tény is, hogy a pályázó nem kevesebbet, mint 2 évet fordított adatainak gyűjtésére, melyet ezuttal még korántse tart befejezettnek. A karban, azonban, tudtunkkal a pusztaszorgalomnak jutalmazása soha se volt gyakorlatban. Már csak azért is legyen szabad a tek. kar előtt ajánlatba hozni a kitűzött jutalom megtagadását. Kolozsvárt, 1887. május hó 13-án. A tek. kar alázatos szolgálói: Dr. Meltzl Hugó s. k. Dr. Szinnyei József, s. k. mint társbíró.

A kar a bírálók véleményét elfogadja, s a jutalmat nem adja ki, s ennél fogva a szabályok értelmében, a szerző nevét tartalmazó jelíges levél az ülés színén elégettetik.

IV.

Az 188^{6/7} tanévre a hazai történelemből kitűzött pályakérdésre „Az 1525-diki hatvani országgyűlés és végzései“ cím alatt beérkezett két pályamunkáról bírálatunkat a következőkben van szerencsénk előterjeszteni.

A 278. számú pályamunka, melynek jelígeje: „Első és legszentebb legyen előtted a hazá“ 120. 4 rétlapra terjed s 7 fejezetre van osztva. Az I-ben (1—15. l.) pályázó áttekintését adja Magyarország mind szomorubbakká vált bel- és külviszonyainak, Mátyás király halálától 1525-ig; a másodikban szól a pápai követ működéséről hazánban (16—24. l.), a III-ban adja az 1525-diki rákosmezei gyűlés történetét (25—36. l.) a IV-ben a hatvani gyűlés előzményeit (37—48 l.),

az V-ben ezen gyűlés lefolyását (48—71. l.), a VI-ban pontonként kivonatossan ismerteti ezen gyűlés végzéseit (72—92. l.) s az utolsó VII. fejezetben szól a hatvani gyűlés következményeiről, az udvari párt reactiojának diadaláról s a mohácsi mezőn bekövetkezett katastrópháról (93—120. l.)

Pályázó a forrásokat, a Monumenta Vaticana legújabbán megjelent illető kötetét is, gondosan tanulmányozta, a föladatot, egész terjedelmében fölfogva, általában sikerülten fejtette meg; egész dolgozata bizonyítja, hogy a Jagellók koráról alapos ismereteket szerzett s helyes nézeteket alkotott magának; a munka szerkezetében, azonban kifogásolhatjuk, hogy a föladat főtárgyához mérve aránytalanul bőven tárgyalja a hatvani gyűlést megelőzőtt évek eseményeit. Fölfogásában vannak tévedések, mint például, hogy a köznemességet a törvényhozásban II. Ulászló korában „új tényező“ gyanánt lépteti föl (3. l.), holott az régebben is szerepelt, sőt az 1290 s 1298-iki törvények alkotásánál döntő befolyást gyakorolt; téved, midőn a magyar nemességnek a tö.neges országgyűléseken való szabadszólás jogát a lengyel nemesek veto-jogához hasonlítja (8. l), vagy midőn arról a törvényről szóva, mely az ország főméltóságainak a főurak által leendő viseléséről intézkedik, azt mondja, hogy a nemesség megengedte, hogy a főhivatalok maradjanak az értelmiség kezében (75. l.); vannak továbbá botlásai, például hogy egri érseket említ püspök helyett (21. és 63. l.), hogy temesi grófot ír ispán helyett, olygarchiát oligarchia helyett (mely utóbbi botlást egyébiránt versenytársa is követke-

zetesen elköveti.) A hatvani végzések fejtegetésében egyes helyeken a kellő jogi műszavak helyett hibákat alkalmaz s gyakran nem eléggé szabatos kifejezéseket használ; miből kitűnik, hogy pályázó ismeretei a régi magyar jogéletről s magyar jogtörténelmi tanulmányai hézagosak.

Ezen tévedések és hiányok mellett is e dolgozatot, a dolog érdemét, a kérdés helyes megfejtését tekintve, különösen a történelmi tények helyes fölfogását, világos előadását és megítélését tekintve, dicséretesen sikerültnek kell itélnünk.

A 299. számú másik pályamű, melynek jellegje: „Nem csak régen volt, de korunkban is megtörténik, hogy milliók sorsának elintézése törpék hatalmába esik“, versenytársával szemben több tekintetben előnyben áll. Rövid bevezetésében velős tömörséggel jellemzi a Jagellók korát (I—10. l.) s azután a II. fejezetben rögtön a főtárgyra térve, adja a hatvani gyűlés előzményeit és történetét (11—55 l.), a III-dik fejezetben szóról-szóra, — bár korántsem kellő szabatos fordításban, — közölvén a hatvani gyűlés végzéseit, helyesen fejtegeti azok célját és irányát, megvitatva, alaposan bebizonyítja, hogy ezen végzések szentesítve s kihirdetve törvényerőre emelkedtek, bár a Corpus Jurisba nincsenek is fölvéve; kimutatja némely régibb íróink tévedését, kik 1525-ben két hatvani gyűlésről hibásan beszéltek (55—119. l.), végre a befejező IV-ik cikkben tárgyalja a hatvani végzések sikeretlenségének okait, a visszahatást, melyet a nemzeti párt diadala keltett, s mely a megalkotott de végre nem hajthatott törvények hatását megsemmisítette és az

országot a pártküzdelmek zavarai miatt romlásba döntötte (120—144. l.)

Ez a pályamunka, akár szerkezetét, akár előadását tekintjük, gyakorlottabb kézre vall, mint versenytársáé, *stylusa* is fejlettebb és szabatosabb, mint amazé; ezenkívül, a források gondos fölhasználása mellett, több önálló fölfogást, a vitatott kérdések eldöntésénél erős érvelést és éles bírálati tehetséget bizonyít. Ezen előnyeiért e munkát, mely a föladat helyes megfejtésére nézve sem áll versenytársá mögött, a kitűzött pályadíjra érdemesnek ítéljük; azonban nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy, ha netalán pályázó e dolgozatot közzé tenni szándékoznék, a törvénczikkek fordítását, — melyben a műszavak és törvényes kifejezések használatát illetőleg épen oly hibákat követett el, mint versenytársa, — újra átdolgozva szóról-szóra hiven adja, mert a törvények idézésében egyetlen-egy helytelen, nem szabatos, félre értett vagy félre érthető szónak, vagy kifejezésnek, sem szabad állani.

A mi a 278. számú pályamunkát illeti, melyet nem csak a szorgalom, gondos tanulmány, hanem az elért siker tekintetbe vételével is dicséretesnek ítélünk, ha a pályadíjt erősebb versenytársa mellett el nem nyerheti is, a munka terjedelméhez és sikeréhez mért jutalomban részesítendőnek véleményezzük, és így szerzőjét a további komoly tanulmányra buzdítandónak ajánljuk.

Kolozsvártt, 1887. május 14-én. Dr. Szabó Károly s. k. Dr. Vajda Gyula s. k.

A kar a bírálók javaslatát elfogadja s a pályadíjat a 299. számú pályamunkának ítéli oda, a

278. sz. szerzőjének pedig 50 frt jutalomdíjat szavaz meg.

A jelíges levelek felbontatván, kitünt, hogy a pályanyertes 299. sz. munka szerzője Lengyel Mihály III. éves joghallgató, a 278. számúé pedig, Révész Ferencz II. éves bölcsészeti hallgató.

Maradván, a Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar Kolozsvártt, 1887. május 14-dikén tartott IV. rkiv. üléséből.

A tekintetes egyetemi tanács alázatos szolgálja:

Dr. Szász Béla,
e. i. dekán.

IV.

A MENNYISÉGTAN TERMÉSZETTUDOM. KAR JELENTÉSE.

Tekintetes egyetemi tanács!

A mennyiségtan-természettudományi kar által szab. kir. Kolozsvár városa pályadíj-alapítványából az 188^{6/7}-ik tanévre kihirdetett pályázatok eredményéről szóló jelentést, a következőkben van szerencsém megtenni.

A kitűzött 13 pályakérdés közül 3-ra érkezett be összesen 3 pályamunka, melyek szabályszerű bírálatra kiadatván, a kar 1887 évi május hó 23-án tartott VI. rendes ülésében az alábbiak szerint tárgyalattak.

1. Az elemi mennyiségtani pályakérdésre a 256 kari szám alatt „A természet változataiban stb.“ jeligével beérkezett pályamunkáról bírálók jelentéseiket a következőkben terjesztik a kar elé:

A feladat az volt, hogy a tiszta másodfoku határozatlan egyenlet induktív módon, jól választott számpéldák fonalán tárgyalassék. A pályamunka a kérdést nem ezen a módon tárgyalja, hanem az általános megoldási módszereket ismertetve, azután alkalmazza azokat egyes számpéldák megoldására. Ettől eltekintve, a dolgozat legfőbb hibája az, hogy a szerző nem fordított elég gondot a szóban forgó egyenletek megoldhatósága szükséges és elégséges feltételeinek szabatos összeállítására. Az első szükséges feltételt legtöbb helyen már, mint elégséges feltételt tünteti fel. A tárgyalás további menetén megmutatja ugyan, hogy még mely feltételek szükségesek a megoldhatóságra, de itt azután több helyen a felsorolt feltételek részben feleslegesek, a mennyiben a többinek már következései.

Gyenge oldala a szerzőnek az osztályozás. A megkülönböztetett esetek részben fedik egymást, sőt egyes esetek az előbb tárgyaltakban egészen benne foglaltatnak. Innen van a gyakori ismétlés.

Legsikerültebb része a dolgozatnak, a hol Lagrange és Euler módszereit ismerteti. Gauss módszerének tárgyalása felületes.

Annyi mindenesetre látszik a dolgozathoz, hogy a szerző a kérdéssel komolyan és szorgalmasan foglalkozott. Azért nem annyira a munka sikerének, mint a szerző szorgalmának és igyekezetének jutal-

mazására a pályadíj kiadását indítványozzuk. Dr. Vályi Gyula s. k., dr. Martin Lajos s. k.

A kar a bírálók véleményét elfogadván, az 50 frt jutalmat „a természet változataiban stb.“ jeligés pályaműnek odaitéli. A jeligés levélke felbontatván, a mű szerzőjéül Király G. László II. éves kari hallgató tünt ki.

2. A mennyiség-tan-természettan köréből kitüzött pályakérdésre: „Tárgyalassék egy eldobott delejtű mozgása, ha csak a föld nehézségi és delejes ereje vétetik figyelembe“, beérkezett egy pályamű.

Pályázó dolgozatát kezdetén két részre osztja, előbb csak a nehézségi erőt, aztán csak a delejes erőt veszi számba. A 2. 3. és 4. oldalon a szabad testek esésének analitikai leírása van a 4. oldalon kijelentése annak, hogy a delejtű súlypontja csak a nehézségi erő hatása alatt mozog. Az 5. . . . 16 oldal a delejes irányító erő formuláinak deductiójával foglalkozik.

A feladatot pályázó félreértette. Dolgozatának zöme olyan téren mozog, mely a kérdéstől idegen. A szilárd testek mozgási egyenleteit szóval sem említi, pedig egész feladatát ezen egyenletek alkalmazásában lelhetne volna. A 4. oldalon foglalt kijelentését nem okolja meg, pedig ennek inkább leendett helye, mint az előtte járó három oldalos ismétlésnek. A 11 oldalra terjedő potenciálozás még leismétlésnek sem jó, a mennyiben szóbeli előadások után készült hiányos feljegyzéshez hasonlít.

A súlypont mozgásának felismerésével pályázó arra készült következtetni, hogy a kérdés helyes föl-

fogása elvezethette volna annak megoldásához. Mint-hogy azonban mellékutakra tévedt, a melyeken egyszerű reproductiókra szorult, a kitűzött díjat nem ítélni oda. Dr. Farkas Gyula s. k. Dr. Abt Antal s. k.

A kar a bírálók véleményét elfogadván, a „A kutató szellem egyik vívmánya stb“. jelígyés levélke a kar színe előtt fellontatlanul elégettetett.

3. Az ásvány-földtani kérdésre: „A por, melyet tapodunk, egykor élt, Göthe“ egy pályamunka érkezett be, melynek címe és tárgya: „Ujabb adatok a bujturi mediterrán rétegek faunájának ismeretéhez.“ A munkához mellékelve van egy 64 faj kövült puhányhéjból álló gyűjtemény, mely több száz példányt tartalmaz.

A 27 negyedrétegre lapra irt pályamunka kezdi az irodalom felsorolásával, mely eddigelé a bujturi kövült faunával foglalkozik; azután pontosan leírja a híres kövületlelő helyet saját, a helyszínén szerzett tapasztalatai nyomán; végre elősorolja mindazon állatfajokat, melyeket különböző szerzők ezen nevezetes kövületlelő helyről eddigelé leirtak vagy felsoroltak, a melyekhez a pályázó saját gyűjtése és meghatározása nyomán 31, innen eddigelé még nem ismert fajjal hozzájárul. Összehasonlításának végeredménye az, hogy a bujturi kövült fauna tartalmaz az eddigi ismeretek szerint:

35	faj	protozomot,
3	„	echinodermát,
12	„	bryozomot és
315	„	egyéb puhatestűt.

A dolgozat röviden, világosan és jól áttekinthetően foglalja egybe mindazt, a mit Bujturról, mint palaeonthologiai lelőhelyről eddig tudtunk és a mi saját vizsgálatait nyomán ehez hozzájárult.

Belbecse, miután a tudományra nézve új adatoknak igen szép számát tárja elénkbe, melyeket szerzője költséges és fáradságos utánjárás és hosszabb buvárlás útján szerzett, kétségtelen; azért a pályamunka szerzőjét a kitűzött pályadíjra is érdemesnek tartjuk.

Mindezeknél fogva kérjük a tekintetes Kart, méltóztassék az 50 frt pályadíjt a „A por, melyet lábainkkal tapodunk, egykor élt“ jeligés dolgozat szerzőjének odaitélni. Dr. Koch Antal, s. k. Dr. Entz Géza s. k.

A kar a bírálók véleményét elfogadván, az 50 frt jutalmat „A por, melyet lábainkkal tapodunk, egykor élt“ jeligés pályaműnek odaítéli. A jeligés levélke felbontatván, a mű szerzőjéül. Nemes Dénes III. éves kari hallgató tünt ki.

A menniségtan-természettudományi kar 1887 évi május hó 23-án tartott VI. rendes üléséből.

Dr. Abt Antal,

e. i. dekán.

IV.

ALAPITVANYOK ADOMANYOZÁSA.

Tekintetes egyetemi közgyűlés!

A mai napon kiosztandó alapítványi adományokról van szerencsém jelentésemet a következőkben előterjeszteni.

1. A K. Papp Miklós-féle alapítványból kiadandó 2 ötven forintos ösztöndíj egyikét az egyetemi tanács május hó 27-én tartott ülésében hozott határozattal az orvosi kar ajánlatára Koválsik Antal orvoskari hallgatónak, a másik 50 frtos ösztöndíjat ellenben a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar ajánlatára ugyanazon ülésében hozott határozattal Gáll Lajos bölcsészet-, nyelv- és történettudománykari hallgatónak adományozta, mely összegek ezennel az illetőknek kiadatnak.

2. A Mártonffy-Koncz-féle ösztöndíjat az egyetemi tanács f. évi április hó 30-án tartott ülésében Koncz Lajos orvostanhallgatónak adományozá. Végül

3. A Kibédi Biasini Domokos-féle alapítvány kamatját a jog- és államtudományi karral egyetértőleg Kilin Károly joghallgatónak adományoztam.

Dr. Szamosi János,

e. i. rector.

V.

A KOLOZSVÁRI MAGYAR KIRÁLYI

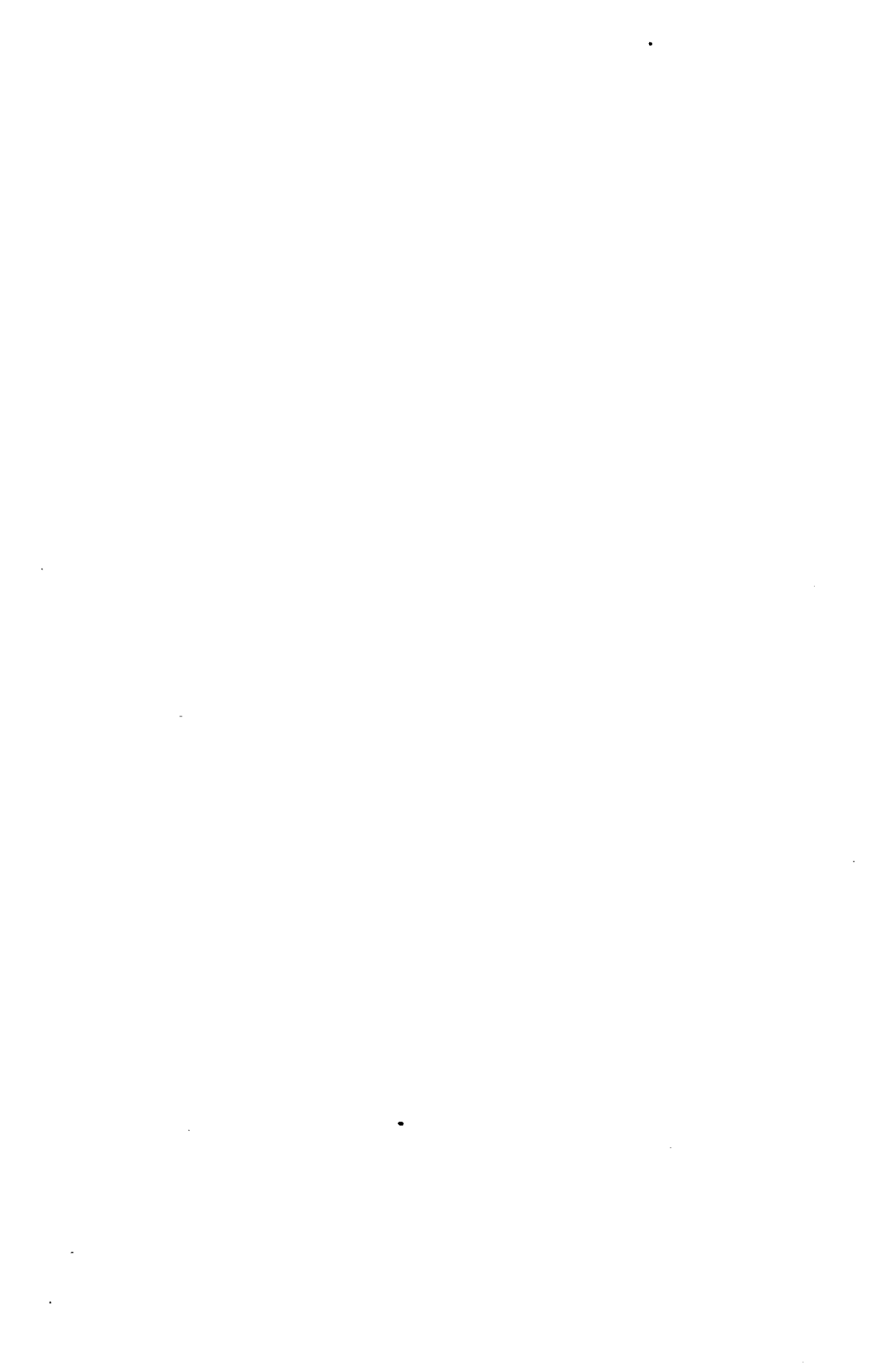
„FERENCZ-JÓZSEF“-TUDOMÁNY-EGYETEM

JUTALOM-TÉTELEI

az 1887—88. tanévre

ÉS A

PÁLYÁZATI SZABÁLYOK.

1. A jog- és államtudományi karéi.

1.

Mit kell képviselés alatt érteni és mennyiben adtak annak helyet a rómaiak saját jogrendszerükben? Jutalma 100 frt.

2.

Miből állott a tulajdon védelme a *ius civile* és *ius honorarium*-féle különbség kifejlődése előtt és az után? Jutalma 80 frt.

3.

Hogy volt a rómaiaknál a magánjogi ítéletek végrehajtása szabályozva, különösen csőd esetében? Jutalma 80 frt.

4.

Fejtsék ki a *jogerő* (*res judicata*) tana ugy perjogi, mint magánjogi tekintetben. Jutalma 100 frt.

5.

Kivántatik a bizonyítási teher elmélete a polgári perben. Jutalma 100 frt.

6.

Fejtsék ki a munkabér elmélete kapcsolatosan Rodbertus, Lassalle és Marx e tárgyra vonatkozó nézeteivel. Jutalma 100 frt.

7.

Fejtsék ki a személyi jövedelemadó lényege szemben a hozadéki adókkal, ismertessenek ezen adónem előnyei és alkalmazásának módjai? Jutalma 80 frt.

8.

Kivántatik bírálatos ismertetése ama jogérvényesítési eszközöknek, melyek a mai nemzetközi joggyakorlat szerint a háboru kivételével alkalmazhatni szoktak. Jutalma 80 frt.

9.

Kivántatik Fichte János Gottlieb jog- és államelméletének ismertetése. Jutalma 80 frt.

10.

Ismertesse pályázó a hazai magánjog irodalmi művelését a múlt évszáz közepétől 1848-ig. Jutalma 80 forint.

11.

Ismertesse pályázó a hazai magánjog irodalmi művelésének legújabb történetét 1861-től napjainkig. Jutalma 50 frt.

12.

A végrendekezési szabadság és korlátai 1848. előtt hazai jogunkban. Jutalma 50 frt.

13.

Az öröklési szerződések hazai jogunkban. Jutalma 50 frt.

14.

Fejtessék ki az egyházjavak jogi természete, az eltérő nézetek bírálatos ismertetése mellett. Jutalma 80 forint.

15.

Ismertessék az egyházi személyek utáni örökösödés történeti fejlődése és jelenlegi állása. Jutalma 80 forint.

16.

Fejtessék ki a magyar házassági vagyonjog középkori története. Jutalma 100 frt.

17.

Kivántatik az 1881. évi 13. t.-cz. alapján gyűjtött áruforgalmi adatok ismertetése és bírálata. Jutalma 100 frt.

18.

Kivántatik a nagy számok ugynevezett törvénye s általában a statisztikai törvény és törvényszerűség lényegének és jelentőségének kifejtése. Jutalma 50 frt.

19.

Tárgyaltassanak a váltójogi kifogások. Jutalma 60 forint.

20.

Fejtsék ki a kereskedelmi és váltói megtartási jog, különös tekintettel a magánjogi megtartási jogra. Jutalma 75 frt.

21.

Kivántatik a Magyarország és Ausztria közt jelenleg fennálló viszony jogi természetének ismertetése a két állam között létrejött szerződések alapján. Jutalma 100 frt.

22.

Fejtsék ki, mennyiben van hazánkban a közigazgatási és pénzügyi jogok védelme keresztülve, tekintettel a tudomány követelményeire. Jutalma 100 forint.

23.

Fejtsenek ki a vagyon ellen intézett büntethető cselekvények közös elemei, azon különböző jelentőségben, a melyben azok az egyes büntethető cselekvények tényálladékaiban a magy. büntető törvénykönyv szerint jelentkeznek. Jutalma 100 frt.

24.

Állittassanak össze az európai nevezetesebb államok törvényhozási intézkedései a vizsgálati fogság kérdését illetőleg, kritikai méltatásával az illető intézkedéseknek. Jutalma 100 frt.

25.

Fejtessenek ki a különböző politikai pártok főbb elvei. Jutalma 75 frt.

26.

Ismertessenek az összetett államformákra vonatkozó főbb elméletek. Jutalma 100 frt.

27.

Fejtessenek ki a szegényügy rendezésének főbb elvei, tekintettel az európai államok szegény-ügyére. Jutalma 100 frt.

28.

Fejtessék ki, minő elvek irányadók a parlament tagjainak igazolására nézve. Jutalma 70 frt.

29.

Fejtessék ki az autonomia fogalma a közigazgatásban. Jutalma 100 frt.

30.

Fejtessék ki a fegyelmi hatalom természete és a fegyelmi eljárás főelvei. Jutalma 70 frt.

31.

Fejtessék ki az adó áthárítás elmélete. Jutalma 80 forint.

32.

Adassék a magyar országgyűlés szervezetének és hatáskörének fokozatos fejlődése. Jutalma 100 frt.

II. Az orvostudományi karéi.

1.

Belgyógyászatból. Mily gyorsasággal történik a felszívódás a gyomorban, különböző viszonyok közt levő ép és beteg embereknél. Jutalma 50 frt.

2.

Sebészetből. Irassanak le a csonttörések kórodai észleletek és állatokon tett kísérletek alapján. Jutalma 50 frt.

3.

S z e m é s z e t b ől. Festékszinek physiologiai esélyeinek számokban meghatározása. Jutalma 50 frt.

4.

Szülészetből. A régi, vagyis az ugynevezett classicus császármetszés, főleg a mai nap divó antisepticus eljárásra való tekintettel méltánylandó; továbbá annak esetleges előnyei, illetve hátrányai az ujabbi Porro-féle műtétel eredményeivel egybehasonlítva — tüzetesen kiemelendők. Jutalma 50 frt.

5.

Törvényszéki orvostanból. Irassanak le önálló vizsgálatok alapján azon durvább, ugyszintén górcsói elváltozások, melyeket a maró mérgek az érintett szöveteken létrehoznak. Jutalma 50 frt

6.

Állatjárványtanból. Irassanak le a bacteriumok kórnemző hatását gyöngítő tényezők, és önálló vizsgálatok alapján valamely gyengített bacterium fajnak védoltásra használásával elért eredmények. Jutalma 50 frt.

7.

Bőrkortanból. Önálló vizsgálatok alapján kiderítendő az egyes lichen bántalmak jelentősége boncz-tani és kórodai szempontból. Jutalma 50 frt.

8.

Elet- és kórvegytanból. Kísérletek alapján fejtessek meg azon kérdés: mennyire képesek a fehérnyemű anyagok ismert jegeczes bomlás terményei, légenymentes és a szervek hamujában előforduló ásványsókkal elegyítve, mint tápszerek, illetőleg mint légenytartalmu szövetképzők szerepelni. Jutalma 50 frt.

9.

Boncztanból. Vizsgálendő főleg emberen, valamint összehasonlítólág állatokon szabad szemmel és görcső alatt a sziv idegeinek részletes elterjedése és végződése. Jutalma 50 frt.

10.

Az élettanból. Megvizsgálendő a máj edényeinek, főleg véredényeinek szerkezete. A készítmények melléklendők. Jutalma 50 frt.

11.

Általános kórtanból. Mily hatása van az epének, illetőleg az epe egyes alkatrészeinek a bélmozgásokra. Jutalma 50 frt.

13.

Kórboncztanból. Az ugynevezett idült ütérbellob: endarteriitis chronica deformans kórboncztani szempontból. Jutalma 50 frt.

13.

A közegészségtanból. Vizsgáltassanak meg összehasonlítólág a talaj szennyezettségének és a talaj levegő mozgásának meghatározására szolgáló módszerek. Jutalma 50 frt.

14.

Gyógyszertanból. Vizsgáltassék meg az állatokon összehasonlítólág az idült thallin, antipyrin- és antifebrin-mérgezés. Jutalma 50 frt.

III. A bölcsészet-, nyelvi-, történettudományi karéi.

I.

A jellemfejlés pszichológiai tényezői és morális eredményei. Jutalma 100 frt.

2.

Adassék elé történelmileg a reálstudiumok térfoglalása a hazai és külföldi iskolázásban a XVI. száz óta. Jutalma 100 frt.

3

A magyar igeidők használata a régi nyelvben és a nép nyelvében. Jutalma 100 frt.

4.

Erdélyi János, mint műbölcselő és műbíráló, lehetőleg összevetve elődeivel. Jutalma 100 frt.

5.

A thebai mondakört tárgyazó tragoediák méltatása. Jutalma 100 frt.

6.

A Cicero beszédei közt levő Oratio pro M. Marcello valódinak tartandó-e, vagy sem? Jutalma 100 frt.

7.

Fejtegettesék Diroskorides glossariuma german philologiai álláspontról. Jutalma 50 frt.

8.

Az F. Nibelung-Codex a Battyányi-féle könyvtárban vizsgáltassék meg, másoltassék le pontosan az eredetiről és értelmeztessék minél behatóbban.

Továbbá mellékeltessek az F. codexnek egy hű fotogramma eredeti nagyságban. Jutalma 100 frt.

9.

A román praepositiók eredete, jelenléte és használata a régibb és a jelenlegi román nyelvben. Jutalma 100 frt.

10.

Németujvári Iván, Élet- és jellemrajz. Jutalma 100 forint.

11.

Adassék elő az eredeti források és a legkiválóbb szakművek alapján: Nagy Károly uralkodásának hatása a frank birodalom alkotmányi, kormányzati és hűbéri intézményeinek fejlődésében. Jutalma 100 frt.

12.

Minő jelentőségű a Kaukázus hegység és az örmény felföld vidéke néprajzi tekintetben? Jutalma 100 frt.

13.

Tekintettel a Rómában helyt, valamint egybűtt is fenmaradt épületek és romok kipuhatható eredeti alakjára, fejtsék ki a kör és kerülék idomu boltózat befolyása a római középületek építészeti izlésére és mértékarányaira. Jutalma 100 frt.

IV. A mennyiség-tan-természettud. karéi.

1.

Az elemi mennyiség-tanból. Tárgyaltassanak a gömbi kúpszelet főbb tulajdonai, kiindulva ebből a definitióból: a gömbi kúpszelet azon gömbháromszögök csucsainak geometriai helye, a melyeknek talpa közös, oldalainak összege pedig állandó. Jutalma 50 frt.

2.

A felsőbb mennyiség-tanból. Az isoklin deréklök görbéinek meghatározása, s ennek alkalmazása a főbb másodrendű felületekre. Jutalma 100 frt.

3.

Ugyanabból. A coordinata rendszerek alakításáról kétszeres és háromszoros határozott egészletekben. Jutalma 75 frt.

4.

Kísérleti természet-tanból. Irassék le mások és saját észleletei alapján a légköri electromosság viszonya magasabb rétegekben, derült és boros időnél. A pályamunkához az észleleti adatokból készített szám és grafikus táblázatok melléklendők. Jutalma 100 frt.

5.

A mennyiség-tani és kísérleti természet-tanból. Kivántatik egy matematikai és kísérleti tanulmá-

nyon alapuló munka a mágneses erővonalokról. Jutalma 100 forint.

6.

A mennyiségtani-természettanból. Tárgyaltasék egy eldobott delejtü mozgása a föld nehézségi és delejes erejének hatása alatt, mi mellett a föld tengely-körüli forgása is tekintetbe veendő. Jutalma 100 frt.

7.

A vegytanból. Az 1884—7-ik években közzétett vegyibuvárlatok közül választassék ki oly buvárlat, mely általánosabb érdekü és uj törvények, szabályosságok vagy uj vegyület-csoportok fölfedezését eredményezte. Ezen buvárlatok ismertessenek oly módon, hogy a buvárlat keresztülvitele, módzatainak, fontosabb mozzanatainak és eredményeinek pontos leírása mellett, különös suly fektetendő a buvárlat megindítását eredményező eszmemenet előadására, továbbá azon összefüggés meghatározására, mely közte és más előrement buvárlatok között fönnforog, és végre azon consequentiákra, melyek az illető buvárlatból kifolyólag magára a tudományra, vagy annak valamely alkalmazott ágára jelentékenyebb befolyást gyakorolnak. Jutalma 100 frt.

8.

Ugyanabból. Határoztassék meg az Asaron és származékainak tömeccsnagysága a Raoult-féle methodusok segélyével. Jutalma 50 frt.

9.

Ugyanabból. Kísérleti tanulmány a fény befolyásáról a vegyrokonságra. Jutalma 100 frt.

10

Az állattanból. Állittassanak elé a Hirudo officinalis makro- és mikroszkopiai boncztanát feltüntető készítmények s irassék le a nadály boncztana ezen készítmények alapján. Jutalma 50 frt.

11.

Ugyanabból. Irassék le önálló tanulmányok alapján, valamely rovar bélecsatornájának finomabb szerkezete. A pályaműhöz készítmények s rajzok melléklendők. Jutalma 50 frt.

12.

Az ásványtanból. Önálló vizsgálatok alapján irassék le valamely ásvány, kőzet vagy kövület, vagy bármely vidéknek földtani szerkezete. A készítmények, vagy gyűjtött tárgyak a pályamunkához melléklendők. Jutalma 50 frt.

13.

A növénytanból. Tanulmányoztassanak a heterostomák, különös tekintettel az illető őket viselő növényrészek boncztani viszonyaira, vizsgáltassék s hasonlítottassék össze fejlődésük a légző szájacsok fejlődésével. A dolgozathoz pontos rajzok és készítmények melléklendők. Jutalma 75 frt.

Ugyanabból. Vizsgáltassanak meg a bibe változásai, a kolozsvári tud. egyetemi növénykertben előjövő olyan honi növényeken, melyek az irodalomban még nincsenek említve. Pályázó kísérje különös figyelemmel a már kifejlődött bibét a termékenyítés előtt, alatt és után. Rajzok és készítmények okvetlen melléklendők a pályamunkához. Jutalma 100 frt.

Pályázati szabályok.

1. A tudomány-egyetem részéről kihirdetett jutalom-tételekre csak a kolozsvári tud.-egyetem rendes és a gyógyszerészeti tanfolyam hallgatói pályázhatnak.

2. A pályázatok nyelve — ha csak különösen más nincs határozva — egyedül a magyar.

3. Valamennyi pályadolgozat beadásának határnapja 1888. április 15-ike. A jutalmak 1888. május 29-én adatnak ki az egyetem ünnepélyes közülésében.

4. A pályadolgozatok negyedréttben, tisztán, más által írva, lapszámozva, bekötve és jeligével ellátva nyújtandók be.

5. A dolgozathoz használt források és segéd-eszközök pontosan megjelölendők.

6. A szerző nevét és egyetemi hallgatói minőségének megjelölését tartalmazó pecsételt levelen ugyanazon jelige álljon, mely a pályázó czimlapján olvasható.

7. A pályaművek az illető karok dékáni hivatalaihoz küldendők be.

8. A nevezett kellékekkel nem bíró, vagy a kitűzött határidő után érkezett dolgozatok pályázatra nem bocsáttatnak.

9. A beérkezett kéziratok semmi szin alatt sem adatnak vissza, hanem az illető kar levéltárában maradnak.

10. A jutalom a viszonylag legjobb munkának csak azon esetben adatik ki, ha az magában véve is díjra méltónak találtatik.

11. Rendszerint pályadíjat csak egyes dolgozó nyerhet el; a mennyiben azonban a pályakérdést kitűző kar többek közreműködését is helyénlevőnek találná, a díj ezeknek is kiadatik.

12. A pályamű szerző tulajdona marad, ki annak kinyomatása felől szabadon rendelkezhetik. Ha azonban művének kiadása alkalmával az egyetemi pályázatra, illetőleg jutalmaztatásra hivatkozik, köteles a bírálatokat egész terjedelmükben a dolgozathoz kinyomatni.

VI.

BESZÉD,

MELYLYEL

SZAMOSI JÁNOS,

tiszteletbeli bölcsészettudor, a classica-philologia ny. r. tanára, a középiskolai tanárképző-intézet igazgató-tanára, az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság tagja, a zárthelyi írásbeli tanárvizsgálatok ellenőrzésére kinevezett miniszteri biztos, az országos középiskolai tanáregyesület és a kolozsvári katonai tudományos egyesület tiszteletbeli, a Kemény-Zsigmond-társaság rendes, a budapesti philologiai társaság és az erdélyi muzeum-egylet választmányi tagja, s az utóbbi első szakosztályának elnöke, az erdélyi róm. kath. status igazgató-tanácsának tiszteletbeli titkára, a kolozsvári róm. kath. főgymnasium és két finövelde gondnoka, a kolozsvár-városi és a róm. kath. egyházközségi iskolaszékek tagja, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karnak két ízben volt dékánja, a m. kir. tudomány-egyetem e. i. rectora

AZ ÜNNEPÉLYT BEZÁRTA.

Nagytekintetű egyetemi közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

Kevés az, mit ez ünnepély bezárásánál mondani kívánok.

Először is Önökhöz fordulok e nap hősei, kik önzetlen kitartó tudományos munkálkodásuk jutalmát vették. Vették nem annyira az elnyert pályadíjban, mint inkább tanáraik elismerésében s e díszes közönség lelkes éljenseiben, legfőképpen pedig saját önérzetükben. Legyen e mai ünnepély önökre a bajnokká felavatás, a lovaggá ültetés ünnepe. Valamint azok fogadást tettek, hogy az igazság védelmére karukat és kardjukat mindenkor készséggel fogják felemelni, úgy tegyenek Önök is ma ünnepélyes fogadást, hogy a „szabad vizsgálódás, önálló szellemi munka és az irodalmi működésben való eredetiség“ hármas jelszava értelmében megkísérett munkásságukat soha sem fogják abban hagyni Ifjusági körük szép jelszava legyen mindenkor szemök előtt: Excelsior!

Önöket pedig, kik bár erejüket próbára tették, de a küzdelemben elhanyagoltak, ne hagyja csüggedni ennek az első kísérletnek sikertelensége. Ellenkezőleg, legyen ez serkentés erejük újabb összeszedésére. Csüggedés helyett szálja meg bizalom és remény lelküket s gondolják meg, hogy a legne-

hezebb diadalt mégis aratták, önnön magukon győzedelmeskedtek.

A kik pedig eddig bármi okból távol tartották magukat a versenytől, vegyenek lelkesítő példát a mai ünnepből. A versenyzők száma távolról sincs arányban sem egyetemi ifjuságunk létszámával, sem annak, büszkén kimondom, elismerést érdemlő szorgalmával. Rajta tehát! lépjenek minél többen a versenytérre!

A ma kihirdetendő pályakérdések gazdag változatossága mindenkinek kedvező alkalmat nyújt izlése és hajlama szerint választhatni. Azután gondolják meg azt is, hogy a verseny érdeke s győzelem dicsősége abban a mértékben fokozódik, a melyben az eshetőségek száma növekedik a versenyzők sokaságánál fogva.

Most pedig megköszönve kedves vendégeinknek s a nagy érdemű közönségnek szives részvétét, és ismételten kifejezván hálás köszönetünket Kolozsvár szab. kir. városa nemes közönsége bőkezűségéért, rójuk le hálánkat az iránt, kinek atyai gondoskodása, bölcs kormányzása ma 15 éve megadta nekünk az alkalmat, a lehetőséget, hogy Kolozsvárt egyetemi ünnepélyeket ülhessünk, s kiált-suk egy szívvvel, egy lélekkal: dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk ő Felsége alattvalói örömére, népei boldogságára, hazánk dicsőségére még soká éljen! éljen! éljen!

B 11796

